

Brat Edvard.

Zgodba iz sanj. — Spisal Ivan Cankar.

I.

Ko je Francka služila v samoti pri Ferjanovih, je planila neko noč iz sanj in se je hudo prestrašila.

„Nikar!“ je vzkliknila — toda tiho je bilo v izbi in tiho je bilo zunaj.

Tresla se je po vsem životu in mraz ji je bilo, ko je stopila k oknu in odgrnila črni zastor. Noč je bila tako temna kakor malokdaj, ne zvezd ni bilo, ne meseca. Če so se razmeknili za trenotek oblaki, je pogledalo neskončno daljno, sanjavo nebo, kakor skozi ozko lino; pogledalo je in je ugasnilo, lina se je tiho zaprla.

In vendar se je zdelo Francki, da niso bile sanje, ko je slišala krik, ki se je bil nenadoma vzdignil iz temè kakor črna ptica. Krik brez besed, ki plane sunkoma iz prs, nerazločen, nerazumljiv — nenaden krik sredi gozda, krik iz zemlje same, ki se je zgrozila v sanjah...

Francka je razločila dom Travnovih. Onkraj ceste je stalo veliko črno poslopje, napol utopljeno v temò, vse pusto in osorno... „dom zlih duhov!“ je vztrepetala Francka. Zobje so ji šklepetali od mraza in že je hotela zagrniti okno, ko se ji je zadelo nenadoma, da se je bilo zgenilo v ogromnem črnem poslopju, da se je bilo tam nekje zasvetilo za hip, kakor da je bila švignila skozi temo drobna svetla večča.

Dolgo je gledala Francka, toda večče ni bilo več; tišina sama.

„Bog nas varuj greha!“ je izpregovorila, pokrižala se je in je zastrla okno.

Zadremala je in ko je dremala, je slišala, kako je potrkal hlapec na duri in izpregovoril napol šepetaje:

„Ali spiš, Francka?“

„Ne spim, Tone!“

„Ali si kaj slišala?“

„Slišala sem.“

„Iz krčme sem šel, čez most... tudi jaz sem slišal...“

Tiho je bilo za hip.

„Ali spiš, Francka?“

Ni odgovorila več; slišala je kakor v sanjah in je razumela, govoriti ni mogla.

„Spet ga bodo nocoj!“

„Bog se usmili... Bog odpusti!“

Samo zavzdihnila je, samo ustnice so se premeknile, glasu ni slišal.

„Lahko noč, Francka!“

Zaspala je, njene sanje pa so bile težke, belostremeče, kakor vzrastle počasi iz črnega poslopja onkraj ceste, plahutaje z ogromnimi perotmi — ogromen netopir.

Videla je obraz, ki ji je bil znan in ki je bil vendar čisto drugačen — kakor da se je bil vzdignil iz groba in je bila na njem še senca trohnobe in smrti. Dolgi črni lasje so padali na čelo v sprijetih mokrih kodrih, tudi brada je bila razkuštrana; oči so ležale v globokih jamah, tako da je komaj sijal iz globočine njih bledežarki plamen; od čela, izpod las, čez upala, dolga, siva lica je tekla kri v debelih curkih; počasi je tekla, napol se je bila že strdila in od brade ni kapalo več.

Odprl je bil duri tiho kakor duh. Počasi je stopil k postelji in je prijel Francko za roko; njegova roka je bila tako ledena in težka kakor roka mrtveca. Sklonil se je k nji, tako da jo je vsò obžaril blede plamen iz njegovih oči, kakor z mesečino. Z drugo roko se je dotaknil njenih prs in Francka je začutila veliko bolečino; držal je v roki, na dlani, njeno srce, ki je bilo še vse gorko in se je zvijalo kakor živo in trpeče. Stopil je k oknu in je odgrnil zastor; oblaki so se razmeknili, svetlo, sanjavo nebo je pogledalo nanj in nanjo. Vzdignil je dlan s srcem in ga je opazoval s strnjenimi obr-

vimi in tako od blizu, da ga je skoro poljubil; njegova lica so bila svetlejša, kakor da je bila dahnila nanje mehka mesečina. Vrnil se je, dotaknil se je vdrugeč njenih prs, nagnil je glavo in ustnice so se zgenile, kakor da je hotel izpregovoriti ...

In tedaj se je nenadoma spačil njegov obraz v silni grozi. Narahlo, čisto tiho so se bile odpehnile duri in globoko spodaj, komaj za pol sežnja nad pragom, se je prikazalo dvoje oči. Dvoje oči, kakor jih je videla Francka samo nekoč, ko je bila še otrok: v samotni temi so se bile prikazale iz vodé, izpod črnih vrb, okrogle, velike, zelene, iz zlá strmeče, vabeče v zló ... Samo oči med durmi, brez telesa, brez obraza in rok; in oči same so se bližale ... vse zló, vsa groza je bila v njih ... Oba dva sta vzkriknila — brezbeseden, nerazločen, iz obupa izbruhel krik ...

Francka se je vzdramila in je hitro planila iz postelje.

Cesta je bila temna kakor prej, ni bilo mogoče razločiti črnejše sence. Tudi poslopje onkraj ceste je bilo temno in mrtvo: nobeno okno ni bilo razsvetljeno, od nikoder ni bilo luči. Samo koraki so se glasili oddaleč — ali z dvorišča, ali s ceste; koraki ljudi, ki se gnetejo v gosti gruči, škrtajo po pesku, po kamenju. Nič človeškega glasu, ne besede, ne smeha.

Udarilo je zamolklo, kakor da je bil lopnil človek z vso silo na tla.

To je bil tisti krik, ki je nenadoma, vtretjič, presekal noč ... Francka je vztrepetala, pritisnila je dlani ob senca in je zaječala.

Slišala je njegov glas ... natanko je videla, kakor da bi gorele svetle luči ob cesti, da leži na tleh, na kamenju, s krvjo oblit, oči osteklele od groze.

„Kdo si? Ali si zlodej sam? Zini besedo, da te spoznam!“

Vzkriknil je od bolečine in ni več govoril; udarilo mu je bilo pač v obraz, s silo naravnost v obraz, da so se preklale ustnice ...

Tihi, oprezni koraki preko peska, preko kamenja; tihe, oprezne sence v temi, ob ograji.

„Videla bom, če stopijo na dvorišče, če stopijo v hišo!“ je pomislila Francka.

Pred durmi so postale sence, ostale so nepremično, nato so se vrnil v noč, tiho, oprezno, brez glasu ...

Francki se je zdelo, da se je bila pred durmi, ob ograji, okrenila črna glava in da so pogledale oči proti njenemu oknu.

„Videli so, da je okno odgrnjeno, da je obraz ob oknu!“ je pomislila. „Prestrašili so se, razbojniki ...“

Potrkalo je na duri.

„Francka!“

„Slišala sem ... in videla sem jih ...“

„Koga si spoznala?“

„Noč je ...“

„Šel bi tja ... zdaj leži na klancu ...“

„Ne hodi!“ je vzkliknila Francka.

„Živi ljudje so!“ je rekel hlapec. „Živi ljudje, kakor ti in jaz ... duhovi ne ubijajo ...“

„Ne hodi! Ljudi se boj, ne duhov!“

„Ali te je strah, Francka?“

„Ni me strah, samo hudo mi je pri srcu.“

„Ne boj se, Francka; če ne nocoj ... nekoč bom posvetil tem duhovom z lučjo v obraz. Rad bi jih poznal.“

„Lahko noč, Tone!“

„Lahko noč, Francka!“

Preden se je vrnila v posteljo, je pogledala poslednjikrat z zaspanim očesom skozi okno. In tedaj je ugledala nekaj zelo čudnega.

Morda je bil samo trenotek — toda izmed tistih večnih trenotkov je bil, ki zarežejo v srce svoj spomin kakor z jekleno ostjo. Zapre človek oči in takoj se prikaže, kar je bilo, vse do najmanjše sence, do najbledije luči.

Prej je bilo poslopje mrtvo, spalo je temno spanje razbojnika; niti krik ga ni vzdramil, spalo je in se ni genilo. Zdaj je bilo tiho na cesti in tam, visoko v oknu, se je nenadoma zasvetila luč. Okno je bilo žarko razsvetljeno, kakor da bi bili zastori strgani — prikazala se je svetla podoba v temnem okviru.

Sredi podobe je stal plečat in debelušen človek v pisani spalni halji. Ogromna je bila njegova glava in že vsa plešasta, samo ob sencih in nad zavaljenim, tolstim vratom so se vili rdečkasti kodri; tudi njegova zmršena brada je bila živordeča. Obraz, ki ga je videla Francka samo v profilu, je bil tako trd, porogljivi nasmeh na ustnicah tako hudodelski, da se je spomnila Francka na tistega rdečebradatega žida, ki drži v naročju košek z žebli, ko pribijajo Kristusa na križ.

„Kaj ne stoji Traven tam? Kaj ni Travnov ta obraz?“ je pomislila osupla.

Kadar je šel Traven preko ceste, v dolgi suknji, resen in gosposki, je bil njegov obraz ves priljuden, mehak in blagodušen. Kodri ob sencih in nad zavaljenim vratom pa so bili prav tako rdečkasti, tudi ščetinasta brada je bila prav tako živordeča, in celo oči, napol pod tolščo skrite, so bile prav tako drobne, vodene, nezaupne. Toda na cesti je sijalo solnce, na cesti je bila hudodelska nezaupnost tako globoko skrita, kakor kamen na dnu vodé.

Natanko pred njim je stala ženska. Njen vrat je bil razgaljen, tudi roke so bile gole. Glava je bila nekoliko nagnjena, morda pod težo temnih las. Francka ni še videla obraza tako lepega, kakor je bil v tistem trenutku obraz na svetli podobi v temnem okviru. Pod bogastvom temnih las je bil malo predroben in malo prebled — toda dih božji je bil na njem, trpljenje je bilo. S takim obrazom, polnim lepote, od trpljenja blagoslovljene, stopajo mučenci čez nebeški prag.

„Kaj ne stoji gospa Travnova tam? Kaj ni to gospa Travnova?“ je pomislila Francka.

Kadar je šla gospa Travnova preko ceste, je bila črno oblečena; šla je počasi in sklonjena, star in truden je bil pač njen obraz pod pajčolanom, trudne so bile pač njene misli.

Glej, Traven je sklenil tolsti roki na prsih, nagnil je glavo nazaj in se je zasmel tako od srca, da je slišala celó Francka njegov veseli krohot, kakor izpod zemlje. Gospa je sklonila obraz še nižje; iztegnila je obedve beli roki in je izginila nenadoma; pokleknila je morda, zgrudila se je morda. Luč je ugasnila.

„Ni se mi sanjalo!“ je pomislila Francka in je trepetala od strahu in od mraza.

„Ni se mi sanjalo!“ jo je prešinilo vdrugič, ko je stala podoba pred njo, kakor z lučjo na steno naslikana, in že je zatisnila oči in že je zasanjala...

Kdor je blag, je blagoslovljen; dano mu je, da gleda s srcem. Daleč vidi — skozi zid in skozi gozd.

To je videla Francka, ko je zasanjala: Ležal je človek na cesti, ob poti je ležal, tik ob jarku. Nato je prišel hlapec z zaspano svetilko, svetil je na to stran, na ono stran, postavil je naposled svetilko na tla in se je sklonil nad človeka, ki je ležal ob jarku.

„Vode mu daj, Tone, omoči mu ustnice!“ je izpregovorila Francka v spanju; tako nerazločno je govorila, da bi ne razumel, ki bi poslušal lice ob licu; hlapec je slišal in razumel. Z dolgimi koraki se je napotil k potoku, zajel je v klobuk vodé, vrnil se je in je omočil človeku ustnice in obraz. Klečal je pred njim in je čakal.

„Ne gane se. Kaj bi z njim?“

Francka je zavzdihnila in je izpregovorila v sanjah.

„Zadeni ga in ga položi na senó!“

Hlapec ga je zadel preko rame; z desnico ga je držal okoli pasu, v levici je nesel svetilko.

II.

V nedeljo, ko so se vrnil s fare od večernic, so sedeli kmetje v Ferjanovi krčmi. Dolgočasna krčma je bila in tudi dan je bil dolgočasen; ali je hotelo

deževati, ali je hotelo naletavati; pust, mrzloten podzimski dan. Samo ob takih dneh so sedeli ljudje v Ferjanovi krčmi, kakor gre človek ob vseh vernih dušah na pokopališče. Mračna, nizka izba, dom žalosti in puščobe. Krčmarica, čemerna starica z naočniki na tenkem nosu, je sedela za pečjo in je pletla nogavice.

Četvero kmetov je sedelo za mizo; gladko obriti, trdi, razorani obrazi, kakor od zgrbljenega usnja; koščeno telo, žive oči, počasen jezik.

Okrenil se je Jernej do krčmarice, do Ferjanke.

„Tak nič niste slišali?“

Krčmarica je pletla, odgovorila je kasno.

„Slišala ali ne slišala, povedala ne bi. Človeške roke ni vmes, božje tudi ne, zatorej me Bog obvaruj!“

Molčali so in so mislili.

„Meni se pa le zdi“, je rekel Jernej, „da takih pesti duhovi nimajo in da jih tudi zlodej sam nima! Saj sem že bral, da je zlodej koga zadavil, ali da je padel človek od strahu in ni več vstal; ampak nikoli še nisem ne bral ne slišal, da bi se bili duhovi spravili nad krščene človeka ter ga naklestili z vilami in s pestmi!“

„Pa da ga niso ubili?“ je vprašal sosed.

„Kako pa naj ponoči vidijo, če se še drži skupaj ali ne? Obležal je — lahko živ, lahko mrtev. Kdor na roko ne plača, plača v obrokih; in ti duhovi, se mi zdi, da so zvesti dolžniki.“

Kmet, ki je sedel v kotu, se je v pipo nasmešnil.

„Saj nismo otroci, da bi se šli slepe miši! Govorimo po krščansko: tako je in tako! Babe naj govore o duhovih in pésterne!“

Umolknil so — kakor da je bil nenadoma zaplahutal v izbo nerazumljiv strah s temno perotjo.

„Rajši nič ne govoriti!“ se je oglasila krčmarica in je gledala v naročje. „Če si rekel, si zapisal, in kar si zapisal, si pripiši — tako je dandanašnji!“

Preden je odgovoril, se je ozrl Jernej proti oknu in proti durim.

„Toliko pa le mislim, da nas je lahko sram. Vsak človek ve in vsak samosrajčnik, čigavi so tisti duhovi in kako jim je ime. Pa še nobeden izmed nas ni pričal in nobeden ne bo pričal... Jutri bo že morda ležal na cesti in ne bo več dihal.“

„Vsak se brigaj zase!“ je rekla krčmarica.

Stopil je v izbo fant, ki se je bil napil že na fari. Komaj je prestopil prag, je objel okoli vratu Francko, ki je bila prinesla vina; zasmejala se je in se mu je izvila.

Vesel fant je bil; smeh je bil na debelih ustnicah, v mežikajočih, drobnih očeh je bila hudomušnost.

Široko je sedel za mizo.

„Zdaj pa poslušajte, gospodarji, kaj se mi je pripetilo snoči!“

„Zase ohrani!“ je rekla krčmarica.

„Če se vi drugi bojite, jaz se ne bojim nikogar! — Grem snoči s fare, malo pijan sem bil; grem čez most, pa mimo vrta, pa mimo Travnovih. Noč, žive duše nikjer. Zašušlja, zgame se v temi; potuhnem se pod živo mejo in poslušam. Ali veste, koga sem videl? Duhove!“

Zasmejal se je tako veselo, da so se mu zsolzile oči.

„Črni so bili, zato ker je bila noč, drugače pa so bili prav postavni korenjaki, tako da jih rajši nisem ogovarjal. Tam so stali, lepo v zatišju, koncem vrta. Mislil sem: Zato ne stojé tam, da bi zijali v temo in dolgčas prodajali! Če bodo kaj dočakali, bi rad dočakal tudi jaz! — In sem čakal...“

„Kdo pa je odprl duri?“ je vzkliknila krčmarica.

„Veter jih je odprl!“ je odgovorila Francka in je šla zapirat.

„Ne čakam dolgo, ko pride nekdo skozi vrt po pesku. Pogledam oprezno izza meje — dvoje jih je bilo, moški in ženska; počasi sta šla in zdi se mi, da sta se držala za roko. Pred durmi, tik ograje, sta še stala, govorila sta tiho; v gosti senci sta bila, pod hruško. Slišal sem ‚z Bogom‘ — če je rekel on, ali če je rekla ona. On je stopil k durim in jih je odpahnil, ona se je vrnila proti hiši; tako tiho je šla, da bi še od blizu ne slišal njenih korakov — senca, bi se zdelo človeku. Ko sem še gledal za njo, je moški nenadoma izginil in tudi duhovi so izginili za njim... Ferjanka, zjutraj je pa ležal gospod Edvard v vašem hlevu z vso razbito glavo.“

Molčali so; kakor težka, dušljiva bojazen je bila v izbi.

Fantu ni bil pogodu molk, govoril je sam dalje.

„Lani so rekli, da je že tako hudo prismojen, da kobali po vseh štirih preko senožeti in puli travo z zobmi, kakor Nabukadnecar. Jaz pa dobro vem, kako je s tisto prismojenostjo. Repo je kradel na polju, ker je bil lačen, to je vsa njegovo prismojenost. In še na svojem polju je kradel! Saj so pravili, da je jemal iz korita kuhano korenje in krompirjeve olupke in da se je rval s svinjami — če so lagali, naj jim Bog odpusti, ampak jaz jim verjamem!“

Nihče mu ni odgovarjal, ne ugovarjal. Fant je pripovedoval in je pil in se je razvnel.

„Rad bi le vedel, kakšen zlodej jih goni nanj! Rad bi le vedel, kaj jim je storil!... Vsi vemo, kako je, saj nismo ne slepi ne gluhi, ampak kadar pride gosposka, ni slišal nobeden nič in ni nobeden nič videl. Jaz pa bom povedal, jaz pa bom vse razložil! Še jutri pojdem na faro!“

In je udaril s pestjo po mizi.

„Kaj si koga spoznal?“ je vprašal kmet iz kota.

„Koga bom spoznal ponoči?“

„Tak rajši ne hodi na faro!“

„Tudi ne hodi, če si koga spoznal!“ je rekel Jernej. „Lani so videli in spoznali hlapca, pa se je le izkazalo, da je bil ob tisti uri s Travnom na fari!“

„Izkaže se vse, kar se hoče!“ je zamrmral kmet izpod pipe in se je nasmehnil komaj z očmi.

„Res pa je le, da ni pri pameti!“ je rekel sosed.

„Tudi jaz bi ne bil, če bi bil v njegovi koži!“ je odgovoril fant.

„Kaj ni nekdo pogledal skozi okno?“ je vzkliknila krčmarica.

Ozrli so se.

„Nikogar ni ob oknu!“ je rekel Jernej, natočil si je še ostanek in je hitro izpil.

„Mračí se že skoro!“ je zamrmral in se je ozrl po omizju; morda je bila še druga beseda, še skrita misel v njegovem pogledu, zakaj vsi so izpili in so vstali.

Med durmi se je okrenil stari kmet do fanta, ki je sedel in pil in se nič ni napravljaj, da bi šel.

„Ti, fant, pa glej, da se kmalu strezniš in da se še pred nočjó zariješ v senó. Snoči si preveč videl, nocoj si preveč govoril!“

„Nisem baba, da bi se bál!“ je odgovoril fant.

Kmet je zaprl duri za seboj.

„Zdaj pa ti malo k meni sedi, Francka!“

„Pojdi domov, mračí se že!“

„Kaj je tudi tebe strah?“

„Zate se bojim nocoj!“

„Lepo je, Francka, da se bojiš zame, ampak treba ni!“

„Pojdi, izpij! Če jih ti nisi spoznal, so spoznali tebe!“

„Ker ukazuješ, se zgodi po tvoji volji, Francka!“

„Da nam nesreče ni prinesel v hišo!“ je vzdihnila Ferjanka, ko je zaprl duri.

Fant je šel, nekoliko se je majal, nekoliko opotekal, toda bil je vesel in dobre volje. Onkraj Travnovega vrta, pred mostom, je vzdignil klobuk visoko in je zaukal. Noč je bila že, zgodnja, pusta podzimsko noč; le oddaleč, od fare, so se svetile drobne luči. Preden je stopil fant na most, je zaukal vdrugič, toda nenadoma se je vse zazibalo pred njim, most in voda in temni breg, zavrtil se je v kolobarju z razprostrtimi rokami in je lopnil na tla.

„Dovolj imaš, žužnjalo!“ se je zasmejal vesel človek in je šel po svoji poti... .

V Ferjanovi krčmi ni bilo več luči in okna so bila tesno zadelana; Ferjanka je hodila zgodaj spat.

Za hišo, v mraku, sta sedela pred pustim golim vrtom Francka in Tone.

„Jaz pa nič ne verjamem besedam, tudi ne očem in še celó ne gosposki suknji!“ je govoril Tone. „To so hlapci, taki hlapci, da ne bi pil z njimi . . . ne prišlo bi jim na misel, da bi ubijali gospodarjévega brata . . . Torej je reč taka . . .“

Pomolčal je, pomislil.

„Taka je reč in ne more biti drugačna, nego da so najeti in plačani!“

„Čemu?“ je vztrepotala Francka.

„Tudi sam sem že mislil, da je brez pameti in brez cilja to početje. Ampak kjer je greh, tam je tudi grešnik . . . Vse bogastvo je njegovo, vse je ukradel prismojencu Edvardu . . . čemú ga preganja, ko stoji pred njim, kakor berač pred gosposkim pragom?“

Tiho je izpregovorila Francka.

„Videla sem snoči gospó in gospoda . . .“

Obadva sta molčala; tako tihe in plahe so bile misli, da se niso mogle prikazati v okviru živih besed.

„Tako je bilo, kakor da so bile zapisane na njenem obrazu vse te žalostne noči . . .“

Prijela sta se za roko, molčé sta sedela.

Ozrla sta se tiho in sta se zdrznila, ko je šel mimo vrta človek, počasi in trudno. Zelo upognjen je bil, gologlav; lasjé so bili razkuštrani in so viseli globoko v čelo; ko je okrenil obraz, se je zasvetila iz teme bledota njegovih lic. Šel je mimo vrta, počasi je utonila v nočnem polju njegova senca.

Francka je sklonila glavo in se je pokrižala.

(Konec.)

Pod svobodnim solncem.

Povest davnih dedov. — Spisal Fr. S. Finžgar.

Druga knjiga.

I.

Pod Svarunovim gradiščem, na okrogli, vpómlad razorani njivi, se je pripogibalo klasje zorečega ječmena. Tuintam se je iz srede njive dvigal gost grm, katerega se ni ljubilo iztrebiti ráteju, vedočemu dobro, da bržkone drugo pomlad drugod zastavi plug za novo setev.

Z okopov gradišča je v pozimski móči in snegu zdrsnila plast zemlje; med zelenim rušjem so se videle rjave struge. Kroginkrog gradišča je dre-mala vroča poletna tihota. Tudi s prostranih planjav prav do širokega močvirja Mursiana se ni glasilo meketanje čred. Pastirji so zagnali v goste sence in lenarili pod košatimi hrasti.

Na travi vrhu okopov je sedel Svarun.

Celo zimo se ni genil iz stanišča. Z nikomur ni govoril, nikdar veleva, ni poprašal po teletih in jagnjetih — na ovnovi koži je ždel in božal edinico, ko je sedela ob njem in predla iz lanu tanke niti za platno. Celó pomlad ga ni zdramila. Devetero sinov je padlo v boju — pa prebolel je vse rane. Ko je pa izginil zadnji sin, Iztok, ko je v rodu zavladal razpor, se mu je vsesal gnev v dušo, grizla mu je osrčje bridkost, in slavni starosta je klonil v gube, molčal cele tedne in s trudnimi vzdihmi klical Morano.

Starosta Bojan — njegov naslednik — je prihajal do njega po modre nasvete. Toda Svarun mu ni svetoval.

„Moder si, Bojan, delaj po modrosti!“ To je bilo vse, kar je izvlekel iz njega.

Ko je pa prešla pomlad in je Svarun slišal pogovore, da se vojska še ni združila in dvignila preko Donave, da popleni po bizantinski državi, se je zdramil sivi, upognjeni starosta, pozval Bojana in Velegosta k sebi in izpregovoril:

„Moža, brata! Mozg se suši v meni, kri mi je izpila žalost, suha veja sem na deblu našega drevesa. Sami Črti še pihajo v mojem srcu žerjavico življenja, da ne ugasnem. Kaj delate, bratje? Kaj čakate? Osveta, osveta Bizancu! Osveto zahtevajo bogovi, po osveti kričijo reke krvi, po osveti iztegajo koščene roke mrtve prste sredi ravani! In vi se svajate med seboj! Ant lovi ovco Slovenu, Sloven trati puščice nad Antovimi kozlički. Perun sam je onečaščen! Bliske nabrusi in jih trešči v brate, ki se koljejo med seboj. Dvignita se, Bojan in Velegost, otmita rod sramote, ne stojte lačni, ko so odprta vrata v dežel sovragov!“

Svarunu je oživel od starosti in bolesti pepelnasto lice. Ob sencih so se mu nabrekle krevljaste višnjeve žile, nozdrvi so mu plale in stisnjene prsi so se mu širile; sunkoma je dihal, kakor bi buhal ogenj skozi široko odprta usta. Njegove oči so se zasvetile in zažarele; sam Črt je dehnil v ta kup pepela, in pod njim se je vnelo in zaplapolalo. Kakor videc je stal pred starejšinama in dvigal drhteče roke proti nebu. Počasi se je začel tresti na

vsem životu, kolena so se mu šibila, in starejšini sta ga oprla ter mu pomogla, da je sedel na plohist stol, pogrnen z jagnječevino.

„Morana, pridi, da ne gledam sramote svojega rodu!“ — Kakor zubelj, ki vzplapola nenadno pod nebo, pa pojema in se skrije v pepel, tako se je sključil stavec in težko sodel.

„Ne boj se, Svarune častiti, vsi starejšine Slovenov smo tvoje misli. Preden se obrne mesec na nebu, ti naznaniva veselo vest, da gre združena vojska preko Donave. Sama se napotiva še danes do Antov, od gradišča do gradišča pojdeva, in če je treba, do Dnestra in Črnega morja — objeti mora brat brata, napolniti tule s strelkami, poostri kopja in nabrusiti sekire za skupni pohod preko Donave.“

Tako je tolažil Bojan Svaruna in Velegost mu je s tehtnimi poudarki pritrjeval.

„Pojdita, moža, oznanujta mir med brati, palita ogenj v prsih mladcev in govorita jim o belih kosteh, ki trohne po pustah — nemaščevane!“

Poslej je Svarun zopet oživel. Vsak dan ga je spremljala Ljubinica na okope, vsak dan se je grel na solncu in zaslanjal oči z dlanjo ter gledal v dolino, kje bi oddaleč prijezdil kdo in mu sporočil: Ni več boja med brati! Zedinili so se. Vojska se zgrinja nad Bizanc.

Ječmenovo klasje se je gibalo v ravnini, ko je stavec sedel na travi vrhu okopov. Zazdelo se mu je, da se daleč od jugovzhoda giblje dirjajoč jezdec po visoki travi. Zasenčil je z roko stare oči in govoril Ljubinici:

„Poglej, hčerka, iz dalje se bliža sel! Oslabelo mi je oko, morda me vara. Poglej, Ljubinica! Drvi konja, drvi. Novic prinaša.“

Ljubinici je zdrknilo vreteno v naročje. Ozrla se je, kamor je kazal oče s prstom, ki se je tresel.

„Ne varaš se, oče. Jezdec dirja proti gradišču.“

„Bojan ali Velegost, kaj sodiš?“

Ljubinica je zaklopila nekoliko velike, modre oči in gledala v daljavo.

„Ni Bojan in ni Velegost, oče!“

„Ni Bojan in ni Velegost“, je ponavljal Svarun. „Kdo bi utegnil biti?“

„Za njim vihra plašč kakor perot krokarja.“

„Plašč vihra? Naši ne nosijo plaščev. Morda je Bizantince?“

„Ne sveti se mu šlem in na prsih se ne bliska oklep. Ni vojniki iz Bizanca.“

„Ni vojniki iz Bizanca!“

„Oče, njegov plašč je rdeč. Jasno sem ga videla v vetru.“

„Rdeč, praviš?“

„Rdeč je, oče. Tunjuš je nosil tako ogrinjalo, ko sem ga videla za Donavo.“

„Tunjuš! Da, Tunjuš je. To so skoki hunskega konja. On ve novic. Postrezi mu gostoljubno. Naš prijatelj je.“

Ljubinica se je stisnila k očetu, ovila mu roko krog vratu in uprla vanj boječe oči.

„Oče, jaz se bojim Tunjuša. Naj mu streže Lasta.“

„Otrok moj, nikar se bati prijateljev! Kako bi stregla dekla dobremu gostu? On je blag...“

„In vendar mislim, da so Besi v njegovih očeh. Ko sem mu stregla v šatoru za Donavo, se je ozrl vame. V srcu me je zbolelo, kakor bi zasadil strelco vanj. Vsa sem se stresla.“

„Ljubinica, kaj golčiš, grlica drobna! Kadar te pogleda Rado, te ne zaboli srce — ne zaboli, kaj ne? Ne boj se grdega obraza. Tunjuš se je že boril ob moji strani zoper Bizantince. Nikdar se nismo vojevali s Huni. Zavezniki so in mirni sosedje. Čemu strah?“

„Oče, ti si govoril! Verujem. Nočem se ga bati.“

Svarun ji je pogladil mehke lase, njeno vroče lice se je pritisnilo k razoranemu obrazu, očetu je vztrepotalo srce in s koščeni rokami je objel hčer ter pritisnil na prsi:

„Ti moje solnce, ti edina, ko mi je vse ugrabila Morana!“ — — —

Pod gradiščem so udarila kopita na shojeni, suhi poti. Jezdec je pognal navkreber. Zagledal je Svaruna in Ljubinico na okopu. Stisnil je konja, da je zaprhal in v divjem skoku planil naravnost po strmini. Ljubinica se je prestrašila in vzkliknila: „Morana!“ Vstala je naglo, da ji je zdrsnilo vreteno iz naročja in se odmotala dolga nit, ko se je zakotalil posukljaj v jarek. Toda Ljubinica ni utegnila stopiti za vretenom v jarek. Vrhu nasipa je že stal Tunjuš v stremenih na konju, kateremu so se tresle trde, suhe mišice na nogah.

„Drzni jezdec, pozdravljen!“

Svarun ni vstal. Trudno roko mu je prožil v pozdrav.

„Sinovi Atila ne smejo biti nevredni krvi, ki polje po njihovih žilah. Pozdravljen, slavni junak, zmagavec Hilbudija. Tunjuš se ti klanja.“

Ljubinica je odhitela v stanišče po roženico medu. Še ozreti se ni upala v ta grozni kocinasti obraz, iz katerega so jo zbadale drobne oči, polne Besov.

Tunjuš ni razjahal. Po hunski šegi je hotel izpiti roženico medu v sedlu. To je bilo znamenje velikega spoštovanja.

Ko je Ljubinica dvignila k njemu lepo okovano roženico, je segel Hun hlastno po pijači. Njegovi črni nohti so se doteknili bele roke. Ljubinica je odmeknila, da se je zlil med čez rob. Do kosti jo je izpreletelo — kakor bi jo bil ugriznil modras.

„Bogovi s teboj in s tvojimi, slavni starosta!“

Ročno je nagnil roženico in jo izpraznil na dušek. Ljubinica je zopet segla po prazni posodi. Prsti so se ji tresli in ozreti se ni upala v Hunove oči, ki so se vbodle v njeno pordelo lice. Nato je Tunjuš razjahal, segel v nedrije in potegnil iz njega dragocene koravde.

„Ná, sokolica! V Bizancu ne nosijo dvorjanice lepših nizov krog vratu. In ti si lepša od dvorjanic. Pomnila bodeš, kdaj si napila Tunjušu, potomcu Ernaka.“

Ljubinica je prijela dar s tenkimi prsti, zahvalila Huna in hitro odšla v stanico, kjer so ji padle lepe koravde iz rok na tla. Odskočila je in kriknila: „Kakor kača se mi zde!“

„Sedi k meni! Na solncu grejem ude in trpim. Ljubinica pripravi obed, potem greš v hišo. Ne zameri, težko hodim!“

Tunjuš se je bahaško zleknil v travo poleg Svaruna.

„Star si, Svarune, pa si se še postaral čez zimo, odkar se nisva videla!“

„Jad me grize, žalost me je stisnila v klopčič.“

„Čemu jad, zakaj žalost po taki zmagi?“

„Ti ne veš, seveda ne veš, kako bi vedel! Edini sin, zadnji sin, Iztok, mi je izginil . . . O Morana!“

„Izginil, Iztok, najmlajši sin, izginil? Umril? Padel v boju?“

„Morda umrl, morda padel v boju — ne vem, nič ne vem. Izginil je! Samo to vem, da ga ni več in da ga ne vidim več in da rod Svarunov izumre, kakor segnije drevo, ki je padlo in ni rodilo sadu. Besi, zakaj me tako mučite!“

„Odkdaj pogrešaš sina?“

„Po zmagi onkraj Donave, ko smo razdejali Hilbudijev ostrog, je izginil. Noč ga je vzela. Klicali smo, ni se odzval. Iskali so, trupla ni bilo.“

„Sedaj razumem, zakaj si upognjen, vem, odkod pepel na tvojih licih in mrak v tvojih očeh. Odvedli so ga Bizantinci, morda umorili, morda zdihuje v ječi, morda goni mline — kaj se ve! Bizanc je gnezdo gadov, brlog tolovajev in jama razbojnikov. Zakaj ne udarite čez Donavo? Osveta Bizancu!“

„In to je, prijatelj, druga žalost, ki me še bolj mori. Antje nočejo, Antje, bratje Slovenov, leže za Seretom in se lasajo z nami.“

Tunjušu je zaigral zločest nasmeh krog ustnic. „To je moje delo, starina“, je pomislil. Svarun ni videl njegovega obličja.

„Izdajstvo! Volk je volk! Poznam ga in poznam Viljenca, bahača! Sulico v prsi izdajavcem! Poglej, jaz ležim že mesec dni z vrlimi vojniki za Donavo in čakam in prisluškam, kdaj začutim vaše rogove, da se pridružim, ko planete do Hema in še čez.

Pa vas ni od nikoder. In zato sem prišel do tebe, starosta.“

„Nisi vedel za razdor? Nisi vedel, ker si bil v Bizancu čez zimo.“

„V Bizancu, in tam sem nalagal Upravdo, ki se je cmeril za Hilbudijem, da Sloveni ne upate čez Donavo, da se vojskujete med seboj. Upravda je bil vesel in me plačal despotski za poročilo. Jaz sem se pa vračal in plenil spotoma, da so konji stokali pod težo blaga. — Sedaj je čas! Tracija je prazna, Upravdi žró moči Afrika in Italija, udarimo v dežel!“

„Udarimo! Udarite — kličem — jaz ne morem več. Udarite — prigovarjam starejšinam — vse za stonj. Na vzhodu ni miru. Torej praviš, da Volk in Viljenec! Izdajavca! Poslal sem Bojana in Velegosta, modra moža, da pomirita brate in dvigneta vojno.“

Hun se je preplašil tega sporočila. Nastavil je oprezno uho in za trenotek pomolčal.

„Veruj mi, nič ne opravita. Volk je volk, samogolten in trmast, Viljenec je bahač. Slovenom bi bil rad despot.“

„Prijatelj, kaj storiti? Svetuj z modro besedo!“

„Smrt izdajavcema, smrt! To pravi Tunjuš, čigar kri je še v gorki žlahti s krvjo vladarja cele zemlje — z Atilo.“

„Smrt — smrt? Da bi torej tekla bratovska kri? O bogovi, sami uničimo svojo svobodo! Kaznujte nas!“

„Bratovska kri? Ali so to bratje? Izdajavci! Kar je gnilega, se odreže. Poglej roko!“

Tunjuš je pomolil lopatasto desnico Svarunu pred obraz.

„Poglej, prsta ni na roki. Kdo ga je odrezal? Jaz! Zakaj? V volčjo past je zašel prst in se je ujel. Pa sem potegnil nož in ga brez obotavljanja odsekal. Ali naj bom ves ujet zaradi enega prsta? Zaradi enega prsta, ki je šel radoveden v volčjo past? Nikoli! Razumeš?“

„Modro si govoril, resnično — zelo modro. Počakajmo, da se vrneto Bojan in Velegost —. Če nič ne opravita, potem smrt izdajavcem!“

„Smrt, smrt!“ je ponavljal Hun in grizel ustnice, da ni bruhnil v krokarski smeh. Tako se je veselil krvavih uspehov, ki jih je rodilo njegovo sčuvanje.

„Sedaj pojdi, prijatelj, hčerka je že pripravila obed. Prilegla se ti bo jagnjetina po dolgi ježi. Meni pa dovoli, da ostanem še na solncu — sam s svojo žalostjo.“

Tunjuš je naglo vstal. Odkar je ležal na travi in se pogovarjal s starcem, mu je stala neprenehoma pred očmi — Ljubinica. Imel je že mnogo žen, hunskih in tatarskih, ugrabljajal je kakor zver in pehal od sebe, pretepal z bičem in prodajal v robstvo. Toda take, kakor je Ljubinica, še ni srečal. Vsa nje-

gova divja narava se je zgrozila, da bi zarjul kakor bivol, ko mu potisnejo železo skozi nosnice. Uropal bi jo, zavil v plašč in oddirjal z njo preko stepe. Tuda čutil je okove na nogah. Brez njenega dovoljenja — ne!

Dolge kocine kozlovskih hlač so mu opletale ob suhih bedrih, ko je hitel z okopov v stanišče. Gnalo ga je k njej. Najrajši bi se bil priplazil kruti divjak po vseh štirih pred njo, roke bi dvignil k njej in jecljal: „Ljubinica, bodi — bodi moja!“

Omamljen je bil, kakor bi ga bila prevzela pijača. Ko je tik pred stanom srečal nekaj služinčadi, ki se mu je priklanjala, kakor odličnemu gostu, se je naglo streznil. Zavedel se je v velikem napanju, da je Tunjuš, potomec Ernakov, in misel, kako bi klečeplazil pred Ljubinico, se mu je zadelo smešna, poniževalna. Zato je oblastno stopil v stan, kjer je izpod pepela dišalo po jagnjetini. Vrč z medom ga je čakal na mizi in ob njej prazen stol. —

Ko je zaslišala Ljubinica njegove korake, je razgrebla pepel in položila pečenko na javorjev plošček.

„Ni očeta?“

„Svarun je ostal na solncu in se pogovarja z žalostjo!“

„Ubogi oče! Ko bi se še kdaj vrnil Iztok!“

„Ne vrne se — zastonj ga čakata. Žal plemenitega rodu!“

Hun je zgrabil z roko vroče meso, njegova usta, široka kakor krastačina, so zazevala in zobje so škrtnili ob kost v pečenki.

„Kakor volk“, je pomislila Ljubinica in se ni ozrla nanj. Hun je hlatal z veliko lakoto in grizel drobne koščice, da je škripalo med zobmi. Ljubinica se ga je čedalje bolj bala. Preko kosa mesa je gledal na njo in jo grizel z očmi. Ljubinica ga ni pogledala, pa je vendar čutila njegove oči, kakor bi jo zbadal z otrovanimi trni.

„Okrepčaj se, poglavare, jaz moram k očetu!“

Hotela je ubežati pred njim.

„Ne hodi!“ je zarohnel Hun in vrgel oglodano kost na tla. Tunjuš sam se je prestrašil svojega glasu. Devojka pa je vztrepetala in ga proseče pogledala.

„Prosim te, ne hodi, samo za časek ostani! Tunjuš, ki govori z Upravdo, ki vlada rod Hunov, ki je kraljevske krvi, mora govoriti s teboj!“

„Govori hitro! Oče ne sme biti sam. Preveč ga tare žalost.“

„Ljubinica!“ Hunov glas je bil zamolkel. Mehko bi bil rad govoril, pa iz divjih prsi je prihajalo kakor renčanje zveri. „Ljubinica, ali ti ni žal rodu, ki izumrje? Rod Svarunovičev, ki so bili sokoli v Slovenih!“

„Bogovi zahtevajo žrtev.“

„Bogovi pa tudi hočejo, da se zlije žlahtna kri s krvjo, ki je še žlahtnejša. Zato čuvajo tebe, zato varujejo sokolico.“

„Očeta ne zapustim — ko bi me snubil sam Upravda.“

„Upravda je — krščenik, to se pravi, razbojnik je. Zato ima za ženo vlačugo, zato ima Hilbudije, ki so pomorili toliko vrlih Slovenov. Ko bi pa prašal zate slaven junak, sin ponosnega rodu, pred katerim se trese Upravda — ko bi rekel junak: Žal mi je rodu Svarunovičev, pridi Ljubinica, po tebi naj zraste nov rod, še slavnější: kaj bi rekla, Ljubinica?“

„Rekla bi: Slaven junak si, sin ponosnega rodu, toda Ljubinica, hči Svarunova te ne mara. Njeno srce je že volilo . . .“

Hunu so se zabliskale oči, stisnil je čeljusti in se prijel z rokami za mizo, da ni šinil kvišku in navalil nanjo.

„Srce je volilo!“ je ponovil hreščéče. „In si rekla, da ostaneš pri očetu?“

„Ostanem — da, ostanem. In zato je srce tako volilo . . .“

Hitro je odšla. Tresla se je po vsem telesu. V zadnjem hipu je videla, kako so se črni Tunjuševi nohti zajedli v mizo, kakor kraguljevi kremplji.

„Devana, čuvaj me! Kaj mi hoče? Čemu govori take besede? Ko bi mislil — on?“ . . . Groznica jo je stresla.

Tunjuš je obsedel. Krčevito se je zgrabil za mizo, nohte je tiščal v javorjev les, da so mu prsti posineli. V grlu ga je davila togota, hropel je in glasu ni bilo iz ust.

„Njeno srce — je — volilo“, je spravil počasi preko debelih, od pijače ožganih ustnic. Strašni tilnik se mu je uklonil, oglata glava se je nagnila in ploščato čelo je trčilo ob mizo. Kadar je Hun premišljal, je legel na zemljo s čelom v tla.

Počasi se je umirjalo valovje v njegovih divjih prsih.

„Njeno srce je volilo. Naj voli! Ko bi vedel, kôga, zabodel bi ga, tako mi Atilove sence; zadušil bi ga kakor garjevega ovna, da ne skvari črede! — Sicer pa, čemu se jezim, čemu? Zaradi te ženske, ki sem jo zagledal tedaj ob Donavi in mi je dopadla? Ha, njeno lice je čutilo mojo ljubezen, dobro sem videl. Toda boji se me, beži in trepeče pred menoj. Čakaj, podlasica! Če nočeš izlepa, pa izgrda. Tunjuš je gospod!“

Ali teh misli se je ustrašil. Povzdignil je glavo in jo naslonil v široko, od vajeti in meča ožuljeno roko.

„Izgrda? — Ne, ne bi mogel. Morda je vražarica, ovražila mi je srce, otrovala pogum . . . zvezala roke —“ Hun se je pričel bati.

MATI BOŽJA SV. ROŽNEGA VENCA
SV. DOMINIK IN ROZA LIMANSKA

VRBANIJA

„Proč od nje, proč! Krvi se napijem, naigram se s Sloveni in Anti — zaradi nje. Da bi se zaradi ženske cmeril — Tunjuš? Strani! izpred oči!“

Telebil je po mizi s težko pestjo, da je odletel leseni plošček s kostjo vred na ognjišče. Segel je po vrču in gohtal, da se mu je cedilo po bradi. Prazni vrč je trdo postavil na mizo, da se je sesul v črepinje.

„Konja!“ je zarigal na dvorišču v sužnja.

Skokoma je sedel v sedlu in jahal na okop k Svarunu, katerega se je tiščala Ljubinica.

„Pozdravljen, Svarune! Tunjuš se zahvaljuje za obed in ti še enkrat svetuje: Udarite na Ante in ugonobite izdajavce!“

Svarun je strmel vanj.

„Prijatelj, ne hodi, dan se nagiba. Ostani — gradišče je tvoj dom, v domu postelj za počitek in hrane zadosti.“

„Moj dom je širna ravan, moja postelj sedlo, moja hrana — boj!“

Ozrl se je na Ljubinico, ki se je še tesneje stisnila k očetu.

„Ne hodi, ti pravim! Poglej — dva jezdeca — Bojan in Velegost! Ne hodi, počakaj, da čujemo, kakšne novice oznanita.“

„Novice, ki jih prineseta ta dva, so Tunjušu stare povesti. Ponavljam: Ne slušaj njih blebetanja, izderite meče in kaznujte izdajavce — če vam je milo — svobodno solnce. — Cerkon, naprej!“

Tako je ogovoril konja, ki je zarezetgal in zdirjal iz gradišča.

„Kaj mu je, kaj mu je, Ljubinica? Ti si ga razžalila? Govori, otrok! Naš gost je bil — in gosta razžaliti! Bogovi se razsrdijo.“

„Oče, nisem ga žalila. Postregla sem mu, rekla sem, da ostanem pri tebi do smrti — samo pri tebi . . .“

Svarun jo je pogledal s široko razprtimi očmi.

„Mar je on zahteval . . . govori otrok!“

„Ne vem, nisem razumela. Čuden je bil njegov govor . . .“

V tem sta prišla resnično Bojan in Velegost, žalost na licih.

„Govorita, brata, kakšno poslanstvo!“

„Žalost, žalost velika, Svarune! Pot zastoj. Med brati divja boj, lomijo se kopja, sekire frče, črede davijo volcje, ker ni pastirjev. Izbruhnili je vojna — kakor ognjen vihar divja od Dombrovice do Črnega morja. Samo naše gradišče še miruje. Ali na obodu naše zadruga že pluskajo valovi — krik hrumi, narod je zbeگان.“

„Sramota — sramota! Bratje zoper brate — kri zoper kri — Morana, zatisni mi oči, da ne vidim tega!“

Starec se je zvil na travi v klopek, zaril prste skozi dolgo brado in ječal, da se je stresalo upognjeno telo.

Ljubinica je dvignila starčevo glavo v svoje naročje, poljubljala njegovo čelo in gladila z mehko dlanjo bele očetove kodre. Velegost in Bojan sta pokleknila k starosti in z modrimi besedami tolažila grenko bridkost v njegovi duši . . . — — —

Tedaj je pa doli v soteski zagledal truden potnik Tunjušev divje vihrajoči plašč, ki je frfotal za bežečim konjem. Zona ga je izpreletela, kri se je strdila potniku v žilah. Padel je v visoko travo in se po trebuhu plazil v gosto grmovje.

„Bogovi, bogovi!“ je šepetal molitev potnik. „Petero jagnjet, debelih in mastnih, tebi, Svetovit, če me prikriješ. Petero — usliši me in odvrni Morano!“ . . .

Tunjuš je vihral na konjskem vratu, kakor bi ga tirali vedomci, in potnika ni opazil. Od srda so mu zakrvavele oči, zaripelo lice. Škripajoč z zobmi je ponavljal prisego, katero je prisegel pri zlati krsti Atilovi in pri njegovi najlepši ženi Kerki tedaj, ko se mu je izmaličil napad na Epafrodita vsled Slovenov — Radovana in Iztoka. „Teče, že teče kri! Pa mora še v večjih potokih — tudi zaradi nje — — —“

„Kakor hudič — krščanski“, je zašepetal potnik, ko je drvil mimo njega Hun. Oddehnil se je in zlezal iz grma ter naglo ubral pot proti gradišču.

Prihajal je potnik — Radovan iz Bizanca — da izroči pozdrave očetu Svarunu od sina Iztoka.

II.

Noč nad Bizancem. Zvezde na gosto, nebo blizu. S forov so odšli zadnji igravci. Hladen mir povsod. Le iz tabern ob Zlatem rogu blizu Kampa še doni krik in petje, strune in bobenčki. Toda daleč je Kamp, pusto je ob Zlatem Rogu. Patricijev po zlatih palačah ne moti hrup pijanih vojakov in proletarcev. Vsa okna spe.

V carski palači pa bedi veliko okno. Železni Upravda ne pozna pokoja.

Sam, brez silenciarija, je zakopan v grmade aktov in zapisnikov. Od vseh koncev cesarstva se stekajo pergamentni svalki in z njimi dežujejo milijoni v prazno blagajno, odkar je vdehnila božja Modrost veliki despojni duhovito misel: Svila — monopol.

Upravda je pričel najprvo razgrinjati protokole o bizantskih trgovcih. Vse večje in odličnejše je poznal osebno ali pa vsaj po imenu. Zgražal se je car, ko je bral vrednostne številke. Da je toliko bogastva samo v Bizancu vtkanega in zapredenega v svilo, ni sanjal. Trgovci, o katerih je sodil, da

so berači, reveži, ki so hodili peš in ob vojni tarnali, da niti davka ne zmorejo, ti hinavci so morali izročiti kvestorjem ogromno bogastvo v državno blagajno. Justinijanu je bilo lice vedro, radost mu je sijala iz oči. Kadarkoli je očaran obstal pri bogatih številkah, vselej se je ozrl skozi okno na stavbo kupole Hagije Sofije in zamrmral zahvalo Bogu, da je po njegovi ženi, veliki despojni, tako poskrbel za dragoceno stavbo.

Hipoma se pa zmrači despotu lice. Pred njim je bil majhen zapisnik, ki je nosil naslov: Trгоvec Epafrodit. Nobene številke, nič o svili, nič bogastva. Suhoparna izjava kvestorjeva: „Epafrodit opustil trgovino s svilo. Vse preiskano — vse prazno. Statve so razdejane, niti kokona, niti krpice svile ni več pri njem.“

— Epafrodit, najbogatejši, po vsem carstvu hvaljeni bogataš, najuglednejši kupec svile — on ni dal ničesar, ni izročil carski blagajni ni kosmiča. Ni mogoče, tu tiči prevara; Grk me je osleparil. —

Justinijan je pogledal še enkrat na pergament. Morda se je zmotil. To bo drug trгоvec istega imena. — Ne, ne moti se; jasno je naslovljeno: Posestnik vile, lastnik пристanišča, v ozki ulici od osrednje ceste. On je, znani Epafrodit! Spodaj je opazka. Pisana je drobno, da se je moral Justinijan nagniti h kandelabru, da je mogel brati. „Epafroditova izjava“ je naslovil kvestor opazko.

„— Če bi imel cele gore svile, ne bi je prodal krpice vsemogočnemu despotu. —“ Upravda je grozno namršil obrvi. „Njemu Epafrodit ni prodajal doslej — ne prodaja v bodoče.“

Despot je stisnil krčevito pergament in izrekel glasno: „Imaš prav, dobro si povedal, ne boš prodajal, zakaj despot ti — vzame. Upravda ti vzame — predrznež!“ Nato je čital dalje. „Despotu zvesti hlapec — o tem pričajo caričin prstan, despotov pergament in še kaj drugega, kar je moja last — Epafrodit despotu samo poklanja in je srečen, če doseže z revnim darom, da en trenotek obsije žarek radosti lice največjega, božanstvenega despota vseh vekov . . .“

Car ni izpustil pergamenta iz roke. Lice se mu ni zjasnilo. „Kaj je to? Grška prevara — ali vdana zvestoba? Zares, trosil je mnogo, prispeval v hipodromu, v vojni — ali svile je pa vendar imel, vedno imel. Če me je ukanil? Graeca fides . . . Despojni povem — modrejša je od mene.“

Roka mu je segla po novih aktih.

V tem ko je Upravda delal v pozni noči, tudi despojna ni spala. Na baržunastem kreslu je sedela, ogrnjena s plaščem dvornih stražarjev. Kapuca je bila potisnjena nazaj na hrbet, da so se videli bogati lasje, ki jih je imela spete s tenkim

zlatim obročkom; v njem so se iskrili dragulji — kakor majhen diadem. Na vitkem jonskem stebriču iz hrizopasa je potratna bahantinja držala v rokah namesto vinske trte — peščeno uro. Teodora je bila zaverovana v tenko peščeno nit, ki je tekla skozi drobno grlo v uri. Krog njenih lepих ustnic je ležalo nekaj krvniškega. Tudi poteze na licu so razodevale divjo dušo, ki je bivala v tem prelestnem telesu.

Pred njenimi vrati, zaslonjenimi s težko zaveso, od katere so visele dragocene zlate trepke, je ždel sključen na tleh evnuh Spiridion. Šilasto brado je tiščal med suhi koleno in bulil v mrak. Večkrat se je že vščipnil v stegno, ker ga je zmagoval spanec, in v mislih je klel Teodoro, da je ni tako dolgo.

Teodori se pa ni mudilo. Pripravljala se je na slast, katero bo nocoj okusilo njeno srce. Hči medvedarja se je strastno veselila vsake osvete. Bila je že kdaj ponižana. Često jo je sunil od sebe gladiator, ki je ljubil drugo, njo pa preziral. In tedaj je vselej težko čakala, da se začno igre. Na meti je čepela in zrla v areno. Kadar je zagledala, da je brizgnilo iz rane, da se je pesek pobarval z rdečo lužo in da je padel vznak tisti, ki jo je sunil od sebe, vselej je vztrepetala v brezkončni slasti. Majhne roke so se ji skrivile v prstih in rada bi bila zdrknila z mete in šla k umirajočemu gladiatorju ter mu zasadila nohte v pobledelo lice. In te divje nature, ki se je razvila v brlogih, med gladiatorji in igravci, ni uničila krona. Razodela se je vselej, kadar je bila žaljena, zaničevana. Takrat je vselej zakoprnela po maščevanju; trpljenja je hotela, ob mukah nesrečnikov se je želela nasititi. Vendar, odkar jo venča diadem, je ni nihče tako žalil, kakor tisti, katerega je vzljubila, h kateremu je šla na dom, ona — despojna — kakor vlačuga . . . Zato rajši smrt — nego življenje brez maščevanja!

Teodora je potegnila kapuco čez glavo in vstala. — Njen obraz je gorel, kakor človeka, ki se napravi na pot, da izvrši dobro delo.

Spiridion je šinil kvišku, ko so se zgenila vrata, in je sledil despojni kakor senca. Tudi on je imel tak plašč in s kapuco si je zakril glavo.

Hodila sta brezslušno pod dolgimi arkadami, zavila na desno, zavila na levo, po stopnjicah navzdol, ki so se čedalje bolj zoževale. Poslednje so bile vlažne in nepometene. Sledile so se na njih črne lise — kakor sledovi težko ranjenih. Parokrat sta postala pri bronastih vratih, katera je evnuh ročno odklenil in odpahnil. Stopnjic je zmanjkalo. Spiridion je udaril s pestjo na duri v steni. Za njimi se je oglasil hripavi ječar.

„Odpri!“

„Nikomur!“

„Sveta despojna trka.“

Hitro so zacvilila vrata in ječar je z izbuljenimi očmi gledal prišleca. Spiridion mu je pokazal na carico, ki je snela kapuco, da je ob plamenu luči zablestel diadem. Ječar se je zgrudil pred njo na kolena.

„Odpri do Oriona!“

„Oriona, Iztoka —“ je golčal ječar.

„Snel je težke ključke z žreblja in odšel pred njima. Odprl je prva, odprl druga vratca in pred tretjimi je postal in ni upal vtekniti ključa v ključavnico.

„Vzduh je strašen, jasna despojna!“

„Odpri!“ je viknila ona nepotrpežljivo.

Zaškripal je zapah, vratca so se odprla in skozi nje je buhnil vzduh, smrdeč po vlagi in plesnobi.

„Daj mi luč — vidva strani!“

Evnuh je izročil plamenico s tresočo roko despojni in odbežal pokorno z ječarjem.

Teodori so se svetile oči kakor dva plamena. Plašč je potisnila nazaj preko ramen in krepko stopila po šestih lesenih, sprhnelih stopnicah. Obstala je na vlažnih tleh. Obok je bil tako nizek, da je Teodora začutila na glavi vlažne kaplje, ki so jih sprožili od stropa njeni lasje.

Luč je razsvetlila žalostni prostor. Njene oči so iskale žrtve, da se napijejo slasti.

V kotu je slonel, v sami kratki tuniki, otvezen z verigo za vrat in priklenjen na jasli — kakor žival — Iztok. Roke je imel na hrbtu vklenjene v debele sponke, ki so bile prikovane z verigo na težek kamen. Iz jasli je gledalo nekaj puste zelenjave in obgrizeni kosi repe . . .

„Kako se zabavaš, magister peditum? Častitam!“

Despojna je planila v diabolski smeh.

Veriga na jasliah je zarožljala in se nategnila. Iztok je okrenil glavo, spoznal despojno in zaškripal z zobmi. Na glavi je imel še zlepljene lase od rane, ki so mu jo zadali ono noč, ko so ga na Teodorino povelje zgrabili in zvezali.

„Ali se še spominjaš, kako si pehnil iz naročja despojno, pljunil na njeno ljubezen in zakričal: Verolomnica?“

Iztok ni odgovoril.

„Ti je pošla prevzetna sapa, barbar? Zdaj morda veš, kdo je despojna in kdo si ti, črv, pes barbarski!“

Iztoku so se skrčile mišice na rokah, težka veriga je zarožljala — on pa je molčal.

„Le natezaj, ne utrgaš! Kar zvarim jaz, drži na veke! . . . Dolgčas ti je po menihu — po Ireni. — Haha, čudno, barbar-pogan — pa ljubi krščanskega meniha! Srbijo te roke, da bi jo objel, carico pa zadavil! Le potrpi, Azbad jo že potolaži . . .

Ob teh besedah se je vzvalovilo v njegovem osrčju. Irena — v Azbadovih rokah . . . Strašno so zapokale verige, da je strahu zadrgetala Teodora, boječ se, da jih utrga. Ali vsa silna njegova moč je omagala pod železjem. Zato je zaobrnil glavo, pogledal z neskončnim zaničevanjem na despojno in pljunil v njeno lice.

„Vlačuga! Nesramnica! Kristus — tvoj Bog — o katerem mi je govorila Irena — te izroči najnižjemu peklu — verolomnica! Zadnji pes v barbarih je častivrednejši od tebe — ki si na tronu!“

V Teodori je vzklopela vsa divja kri. Pozabila je dostojanstva, pozabila, da je ženska. Pbledela je od žolča, planila k Iztoku in s stisnjeno pestjo udarila po njegovi glavi. Črn curek se je pocedil jetniku iz komaj usehle rane po licu. Teodora ni mogla izpregovoriti besede, v grlu jo je davilo. In ko je zagledala na licu črni curek in na lastni roki krvav madež, je zbežala iz ječe. Plamenico je vrgla evnuhu v obraz in bežala, da jo je komaj dohajal Spiridion. Iz vseh voglov, iz vseh temnih kotov je videla, da vstajajo sence in kričé, da odmeva: Vlačuga, nesramnica! Krist — tvoj Bog — te izroči peklu! Kakor tišoč Erinij so se ji zdele sence, ki jih je prožila trepetajoča plamenica v rokah evnuhovih.

Zasopla je pribežala v stan. Plašč je zdrsnil med durmi z njenih ramen, sesedla se je na kipeče blazine pod svetlim kandelabrom. Iz zlatih kelihov so pogledovali plamenčki in se čudili — krvavemu madežu na beli Teodorini roki. Dvigale so se lučke in skrivale za robove kelihov na kandelabru, kakor bi jih bilo strah, ker so zagledale — na roki vladarice — kri nedolžnega. — — —

Drugi dan je govoril Justinijan s Teodoro.

„Premodra, kaj sodiš o trgovcu Epafroditu? Kvestor ni našel kosmiča svile pri njem.“

„Pri kom? Pri Epafroditu?“

„Pri njem, moj svetli angel!“

„Laž! To je laž! Epafrodit je varal vsemogočnega despota.“

„Preiskali so skladišča in vilo.“

„Zakopal je v zemljo!“

„In vendar je bil pošten doslej. Državi in dvoru je bil naklonjen. Veliki so njegovi darovi.“

„Pesek v oči, prejasni! Drobtine z bogatinove mize.“

„Torej sodiš, da vara despota?“

„Vara, veruj mi, vara. Naperi pravdo zoper njega. Zapleni mu vse, če ne dobiš svile. Zatvori ga!“ —

„Ne smem prenašlo. Moj kodeks prava bi nasprotoval. Nasprotovalo bi ljudstvo v Bizancu. Buka bi nastala, če zatvorim nenadoma njega.“

„Ne boj se sodrge! Pomni na upor — „nika“. Kdo se je bal? Ti, despot, in vojvoda Belizar. Teodora se ni bala. Krv sem zahtevala, s trona nisem hotela — in kdo je zmagal nad druhaljo?“

„Ti, mogočna, samo ti. Sicer bi Justinijan begal danes po tujini kakor plaha zver.“

„Torej ne boj se druhalji in zatvori Epafrodita!“

„Ne bojim se, dokler si ti ob meni, ne bojim se druhalji, toda bojim se krivice. Zato naperim strogo pravdo zoper njega, on pa je svoboden, dokler ne izteče stvar natančno po kánonu.“

„Tvoja vest je kakor nedolžne deklice. Apostol si in svetec božji. Delaj torej po vesti — toda časa ne trati, sicer te Grk še enkrat ukani!“

Pred Teodoro se je pojavil nenadoma črni curek, ki se je pocedil po licu Iztoka — nedolžnega. Vsa njena diabolična narava ni zmogla, da ne bi groza pretresla njene duše, ko se je domislila, da preganja tudi Epafrodita po nedolžnem, dasi tolikrat ni štedil zlata, ko je šlo za dvor. Zato ni silila dalje Justinijana, da bi zaprl Grka. Tesno ga je objela.

„Delaj torej po vesti, apostol, svetec božji!“... Justinijan pa je delal po zakonih. — — —

Tistega popoldne je zdihoval Radovan v peristiliju in jokal kakor dete pred Epafroditom.

„Otmi ga, pri bogovih, pri Kristu, otmi ga! Reši Iztoka, odkupi ga z zlatom. Suženj sem ti!“

Odkar sta Epafrodit in Radovan izvedela od Spiridiona, kaj se je zgodilo z Iztokom, sta hodila po vrtu kakor plahi senci. Radovan se je valjal po travi in prejkokal cele dnove. Vrč vina je stal nedotaknjen v njegovem stanovanju. Epafrodit ni govoril, ni veleva, ni računil. V čelo so se mu zagrizle tako grozne gube, da šo sužnji bežali pred njim. Pa je bil nepotreben njihov beg in strah. Nikogar ni kaznoval, nikogar oštel. Vse mu je bilo pogodu — ker se ni menil za nobeno stvar. Ko bi ga obsodili pod meč, bi bil kockal na predvečer smrti z ječarjem — tako neupogljiv je bil njegov duh. Ker je pa zmagala despojna v igri, katero je je začel z njo, to ga je potlačilo, da se mu je zdela smrt radost v primeri s to bolešijo. Stoiško mirno, brezčutno je čakal, kdaj se pojavijo palatinci, zasedejo vilo, njega pa odženo v ječo.

Minil je teden — nikogar ni bilo. Grku se je pričelo zopet svitati v potrtem duhu. Naenkrat je oživel, kakor bi se poledenel oğrel na solncu.

„Radovane!“

Poklical je godca izpod pinijskega, kjer je obupan vzdihaval in klical na pomoč bogove.

„Radovane, pojdi z menoj v peristilij. Zdi se mi, da vzhaja luč na orientu.“

Godce je šel za njim; neprenehoma ga je stresalo, kakor človeka, ki se ustavlja joku.

Ko sta bila skrita ob šumečem vodometu, izpregovori Grk:

„Radovane! Čakal sem palatincev. Ni jih. Dobro znamenje. Teodorina osvetoželjnost je nasičena. S tem se mi je prižgala luč na vzhodu mojega upanja. Morda otmem Iztoka.“

Tedaj je starec pokleknil predenj in prosil:

„Otmi ga, pri bogovih, pri Kristu, otmi ga!“

„Vse zastavim za to. Ti molči, ne jokaj! Ne gani se mi odtod! Kar naenkrat se mi je zablistalo v glavi. Doslej je vladala sama noč. Tako velika je moja žalost in taka ljubezen do tvojega sina. Sedaj pa poizkusim.“

„Otmi ga, otmi ga!“ je blebetal starec in po bradi so mu točile solze.

Prav v tistem trenutku pa prijavi Numida prihod carskih sodnih asesorjev. Takoj za njim se je priglasil praetor fiscalis in Epafroditu naznanil, da je naperjena zoper njega pravda z najvišjega dvora. Ker pa upa ves sodni dvor konsilarijev, da se dokaže njegova nedolžnost, zato hoče pospešiti sam Uprava sodno obravnavo. On pa ostane svoboden — in custodia libera.

Epafrodit je z vdanostjo najzvestejšega državljanca sprejel pretorjevo izjavo in obljubil, da takoj odene žalno obleko tožencev, katero pa upa, oprt na najjasnejše dokaze svoje nedolžnosti, čimpreje zameniti s slovesno stolo opravičenja. Taisto je ponovil pretor, poklonil se mu dostojno in ga nazval „excellens eminentia tua, da se zgodi, kakor je pravično.“

„Upam na Krista in nate, sublimis magnificentia!“

Nato sta se poslovila po vseh najnatančnejših šegah puhlega Bizanca.

Epafrodita je sicer iznenadil ta obisk, potrl ga ni. Zopet se je zdramil njegov ponižani duh. Kakor izpočit orel je razpel peruti in drznejši so bili krogi, ki jih je črtala njegova misel.

„Teodora, tudi ti si bila trudna zmage — kakor jaz poraza. Sedaj si se spočila v slasti osvete. Tvoja roka sega po meni, Epafrodit pa ti nastavi nož, da se obrežeš“ — — —

Tlesknil je krepko z rokama. Suženj se je priklonil pred njim.

„Numida, osedlaj mi konja. Hitro!“

Trgovca si je razmršil lase v znamenje žalosti — kot toženec — se preoblekel, ogrnil popotni preprosti plašč in odjezdil skozi mesto preko Kampa v vojašnico.

(Dalje.)

Iz svečeniške moje knjige.

Zložil Silvin Sardenko.

Spet sam! Po sobi samotarski
večerni zor se mi je svital.
Odprl sem knjigo svečeniško
in sedel sem in čital.

Ni stara. Komaj pet jeseni
odkar sem prve pisal liste;
a mnogo v njih je hipov jasnih
in mnogo sreče čiste.

Ko žalost hoče trudna k meni,
v tej knjigi berem svečeniški.
Spet radost čutim, kot bi trgal
na vrtu cvet deviški.

1. Na holmu.

Saj vem, saj vem, da se nikdar
moj sen mladostni ne izpolni,
tako je lahen in mehak
kot jagnetovi kodri volni.

Po holmu naj bi vir šumel
v nemirni srebrnini
in nosil naj bi moj pozdrav
okoli po dolini.

Utrujen stavec bi zajel
iz mojega studenca,
po čelu več ne begala
skrbi mu težkih senca.

Na holmu rad bi zgradil dom
v bršljanovem nakitju,
z ograjkom trtnim ograjen,
odtujen hrušču, vpitju.

Pritekla bi ga deca pit
in zdrava odhitela,
ozrla bi se deva vanj
in radostno zapela.

Prišla bi mati, zmučena
od bolečine silne,
blagost bi v gube dehnila
iz vode ji blažilne.

A jaz bi tam na holmu stal,
visoko dvigal hvalo:
Nebo, nebo, pozdravljeno,
ki tak si vir nam dalo!

Pa kaj — ko vem, da se nikdar
moj sen mladostni ne izpolni,
preveč je lahen in mehak,
kot jagnetovi kodri volni.

2. Neposejana njiva.

Rekli so mi: Jutri stopiš
pred mladino prvokrat,
poceljal boš nežno njivo
in ob žetvi boš bogat.

Včasih zvezda se utrne
tam z nebesnih sinjih cest,
a nobena utrnila
ni se mojih jasnih zvezd.

In umita spet je vstala
iz otroških teh oči,
posestrila se je z njimi,
krotka kakor davne dni.

Stopil sem pred mlada srca,
kot bi stopil pred nebo,
sto oči je vame zrlo,
gledalo me zvezd je sto.

Moja duša se je vanje
potopila brez besed,
kot na rosni cvet čebela
potopi se v sladki med.

In govoril sem besede,
ki Gospodu sem jih vzela,
padale so v mlada srca
kakor sneg na njivo bel.

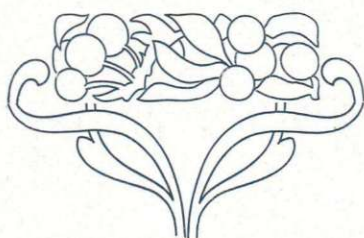
Kaj je ljubezen?

Zložil Ant. Medved.

Dušica draga, kaj je ljubezen?
Ali je čednost ali je strast?
ali je zdravje ali bolezen?
ali je pelin ali je slast?

S solncem se smeje, plaka ob luni,
nikdar ni mirna, kot ocean.
Ne preudarja, nič ne računi,
zanjo vsa doba en velik je dan.

Zlobnih nastav in bridkosti ne sluti,
kakor otrok ne vpraša, kaj sme,
vsako srce jo enkrat občuti,
s sanjami pride, s sanjami gre...

RUSKI KMEČKI DVOR

C. LEBEDEV

Slovanske Benetke na Pruskem.

Spisal Janko Mlakar.

Stoletja so pretekla, odkar je zalila in potopila nemška povodenj slovansko posest ob Vzhodnem morju. Kljub nemškemu zatiranju pa se je vendar ohranil še do današnjega dne majhen slovanski otok prav v srcu Nemčije, na Brandenburškem. Spreewald je to, svet ob bregovih lene Spreve.

Čudno, da se je ohranil tako dolgo. Ko je v desetem stoletju kruti Gero grozovito zatiral Srbe, so se mu le-ti umikali vedno globlje v skoraj nepristopne gozde in močvirja Spreewalda. Tu so zgradili kot zaslombo proti mogočnemu sovragu nasipe in trdna gradišča, katerih ostanki še dandanes kažejo nekdanjo moč. Daleč naokoli se je že vse pokorilo nasilnemu Nemcu in že so pozabili ponemčeni Srbi svojega slovanskega pokolenja, ko je Spreewald še prosto dihal ob mnogoštevilnih Sprevinih vodotokih. Temni, mokri gozdovi in meglena močvirja so ga ščitila pred potujčevanjem. Seveda ne dolgo.

Nemci so si osvojili mesto Ljubin, postavili močen grad, da bi strahovali uporne Spreewaldce. Vedno bolj in bolj so se morali Srbi umikati nemškemu nasilju. Popustili so tujcu lepe in rodovitne obmejne nasebine in se zatekli prav v osrčje Spreewalda. Z velikim trudom so si pridobivali svoj borni kruh iz močvirnih tal, zato so si pa ohranili narodnost skozi stoletja. Pogosto so se menjavali gospodarji Spreewalda, toda njegovi srbski prebivalci se zato niso dosti menili. Okopavali so mastno zemljo, ribarili v globokih tolmunih in plavili les po umazani Sprevi, naj so jim gospodovali Luksenburgovci ali pa Habsburžani.

Ko so pa zavladali Hohenzollerji, so se odprla ponemčevanju v Spreewaldu vrata na široko. V gostih šumah je zapela sekira in začeli so giniti krasni gozdovi. Solnce in človeška roka sta posušila prostrana močvirja in jih izpremenila v zelene pašnike in rodovitne njive. Počasi, toda gotovo je lezel nemški živelj v močni ostrov nekdanjih Lužiških Srbov. Ko so pa zgradili široke ceste in železnice, je začelo klenkati slovanstvu ob Sprevi. Nemška protestantska vera, nemške šole in nemški turisti, ki se vsipljejo kakor kobilice v Spreewald, bodo zatrli zadnjo iskro sedaj le še tlečega slovanstva.

Ako hočemo slišati že pojemajoče srbske glasove v srcu nemškega Brandenburškega, moramo pohiteti, sicer pridemo prepozno. Daljne poti nam ne bo žal. Kraj je sam na sebi zelo znamenit, nam

pa toliko ljubši, ker nam hrani skoraj zadnje ostanke nekdanj tako mogočnega slovanskega naroda.

Berolin sam nas že opominja, naj si ogledamo nemške Benetke; tako namreč nekateri nazivljejo Spreewald. Na ulicah, v parkih, na sprehajališčih, da, skoraj povsod vidimo služkinje, pa tudi otroke v lepi spreewaldski narodni noši. Noben tujec ne more tega prezreti in marsikdo postane šele tu pozoren na „Wende“ v Spreewaldu in si gre ogledat njihov dom.

Železnica nas urno pripelje iz nemške prestolnice v Ljubinov (Lübbenau), največji kraj gornjega Spreewalda. Na kolodvoru nas kar obsujejo brodarji in nam ponujajo čolne za vožnjo po lesu. Kdor najde kako „žrtev“, se urno podviza z njo v pristanišče, da mu je ne prevzame kak tovariš. Tudi nekaka slika iz Benetek. Toda mi se ne vdamo. Ker imamo časa dovolj, si hočemo še ogledati mesto, čeprav nima posebno veliko zanimivosti.

Zgodovina pripoveduje, da je bil Ljubinov še l. 1179. le del Novega Ljubina, ki leži bolj severno ob Sprevi. Tek časa, neštevilne vojske in vsakoletne povodnji so naredile iz predmestja Novega Ljubina mesto Ljubinov. Dolgo je čez pol ure, dasi ima le okrog 3800 prebivalcev. Hiše stojé namreč skoraj samo ob glavni cesti. Stranskih ulic je silno malo. Željno napenjamo ušesa, da bi ujeli kak srbski glas, toda zastonj; tu je že vse ponemčeno. Ako hočemo slišati to lepo slovansko narečje, moramo globlje v les.

Mesto je z muzejem vred kmalu ogledano in napotimo se v „pristanišče“, da najamemo čoln, ki je najiminitnejše in ponekod celo edino prometno sredstvo v Spreewaldu. Na milost in nemilost se izročimo nemškemu potomcu Srbov, da nas popelje po plitvih vodah, ki leno lezejo med zelenimi travniki v senci vitkih jelš. Brodar se vpre v dolg drog in urno zdrkne čoln naprej. Par sunkov in že plujemo po široki lehdeški groblji.

Spreva se med Košobusom (Cottbus) in Grodom razcepi v okoli 309 tokov, ki se razlijejo več kilometrov na široko. Vsi ti vodotoki se zbero zopet pri Ljubinu in vale po široki strugi zopet kot Spreva svoje umazane valove dalje proti Berlinu. Svet pa, ki ga vodotoki oblivajo, se imenuje Spreewald.

V prazgodovinski dobi se je tu razprostirala širna jezerska gladina. Jezero se je posušilo ali pa odteklo, in ostala so močvirna tla. Voda je ostala samo še v jarkih. Mogočni lesovi so pokrili v teku

časa mokro zemljo in še v začetku minulega stoletja so stali tod neprodorni gozdovi. Toda delavna človeška roka, dobre ceste in železnica, vse to je tudi tu naredilo velik prevrat. Začele so padati zelene bukve in mogočni hrasti, tako da zasluži dandanes Spreewald komaj svoje ime. Nemška pruska vlada je deloma posušila močvirna tla, uredila vodne toke in pošiljala nemške naselnike, ki bodo kmalu zadušili slovanski živelj.

Le voda je in bo ohranila svoje gospodstvo. Med seli, da, celo med posameznimi hišami je voda pogosto edina cesta. Obmejne vasi so si pa morale narediti prekope, takozvane groblje, da morejo do svojih sosedov, v sredino lesa.

Po taki groblji pridemo tudi v Lehde, ki je najlepša točka Spreewalda. Mala vas stoji večinoma na otokih; skoraj vsak pospodar ima svoj otočič. Lesene, s slamo, deloma tudi s trsjem krite hiše so postavili pred stoletji Srbi, dandanes stanujejo v njih njihovi ponemčeni potomci. Akoravno začrnele bajte ne kažejo posebnega blagostanja, je vendar vas v resnici precej premožna. Zemlje sicer ljudje nimajo veliko, toda kar je imajo, je skrbno obdelana z lopato. Pluga kakor tudi voza ne najdeš v celi vasi. V čolnu peljejo otroka h krstu in v čolnih spremijo mrliča na njegovi zadnji vožnji. Poti ni druge kakor od vode do hišnega praga. Edino izjemo dela posestvo gostilničarja Richtarja, ki je z velikimi stroški naredil majhen park in kopališče.

Ob ugodnem vremenu kar mrgoli po vasi raznih slikarjev, umetnic in umetnikov, ki čepe ob vodah in slikajo razne prizore iz narave. Izbirčni ravno niso. Naj bo že drevo, bajta, svinjski hlev, krava, štorclja ali brhka Spreewaldka v narodni noši, vse mora na platno.

Pozimi kaže Lehde in sploh vsa okolica čisto drugačno lice. Jeseni poplavi Spreva ves les in voda stoji navadno do pomladi. Vsa pokrajina je podobna velikanskemu jezeru, iz katerega štrle mnogoštevilni otočiči. Kakor velikanske črne pike se vidijo na vodni gladini ogromni kupi sena, ki je nakopičeno na visokih stojalih, da ga ne odnese voda. Takrat brez čolna sploh ne moreš nikamor. Ko pa nastopi zima in „jezero“ zmrzne, izpodrinejo ga drsalice. Seveda se Spreewaldci ne drsajo za kratek čas, ampak le zato, ker brez drsalic ne morejo niti do soseda. Da pa ne manjka tudi športa, za to skrbe bližnja mesta, posebno Berolin. Ob nedeljah in praznikih dovažajo kar posebni vlaki drsalke in drsalce v Ljubinov. V gostih trumah se drsajo odtod v Grod, odkoder se po „vročem delu“ odpeljejo zopet domov. Večkrat imajo celo vojaki svoje vaje na gladkih tleh. Akoravno ne streljajo ostro, pade jih v vsaki bitki veliko število, posebno tistih, ki se ne znajo dobro — drsati.

Žalostni časi pa napočijo spomladi, ko se začne tajati led in kopneti sneg. Ledeno polje se zopet izpremeni v umazano valovito jezero, na katero se malokdo upa z lahkim in plitvim čolnom. Pogosto so posamezne vasi in celo gospodarji ločeni po cele tedne od sveta. Voda trga tudi cele kose zemlje in jo izpodkopuje, kar je posebno občutljivo za kmete, ki imajo na svojem otoku le malo prostora. Marsikomu je voda že odnesla toliko sveta, da mu je zmanjkalo prostora za hlev. Toda umnega Srba to ne moti dosti. Hlev postavi kar na plavu ali pa na dveh čolnih in ga priveže k hiši. Ima potem vsaj to dobroto, da pelje živino kar v hlevu na

SPREEWALD: KMETSKO DEKLE.

semenj ali na pašo. Zlasti svinjake grade na ta način prav radi.

V senci košatih jelš in bukev plujemo po lehdeškem „Canalgrande“. Bele vodne rože nam padajo v čoln ter nas opominjajo, naj oddamo davek malim paglavcem, ki na ta način tirjajo svoj „bakšiš“. Na koncu „lagun“ se lahko peljemo v vas Leipe in odtod po glavni vodni cesti „Mühlspree“ v Grod. Toda naredimo rajši majhen ovinek in si oglejmo še nekatere zanimivejše točke.

Po prekopu, ki veže Veliko Mutnico in lehdeško grobljo, pridemo skozi gozd do lepega letovišča — Vodšovske. Hiša je zgrajena v švicarskem slogu.

Napol skrita med mogočnimi hrasti in jelšami dela kaj ljubek vtisk. Mnogokaj velikomestnih ušes se v tem tihem kotičku odpočije od svetovnega šuma. Žalibog, da je takih velikomestnih ušes, ki iščejo

SPREEWALD: SKUPINA KMETIC.

miru, včasih zopet malo preveč. Pogosto se pripelje cela vrsta gostov, in potem nastane v senčnatem parku tak vik in krik, kakor da bi se pol Berolina pripeljalo iskat „počitka in miru“. Ob delavnikih je še nekako mirno, ker vznemirja gozd le nekaj letoviščarjev in slikarjev, ki slikajo štore in druge v mestih redke reči; tuintam se pripelje mimo tudi par turistov, ki si mimogrede ogledajo zanimivo deželico.

Ob nedeljah in praznikih je seveda vse drugače. Vse gostilne od Ljubina do Groda so napolnjene. Posebni vlaki pripeljejo radovedne Pruse, zlasti Berolinke, ki gluše napolnijo trate in gozde s svojim kričem, da čaplje, race in druge povodne ptice beže na vse strani. Celotni jeleni pogledujejo tu plašno iz bližnjih borovih gozdov, če jim morda ne gre za kožo. Samo štorclja se ne da spraviti iz ravnotežja. Mogočno koraka ob vodi, postoji na eni nogi, ogleda se prezirljivo po zijavih ljudeh, poklepeta s kljunom, seže v vodo, privleče iz nje kako žabo za zadnji krak ter jo použije z veliko slastjo v grozen strah nežnih gospodičen, ki pri tem prizoru padajo v omedlevico.

Najlepša vožnja v celem Spreewaldu je po Veliki Mutnici iz Vodšovske do gozdarske hiše Eiche. Skoraj med vso vožnjo nas varuje košato drevje

vročih solnčnih žarkov. Tudi zloglasni spreewaldski brenclji nas ne nadlegujejo preveč. Na levi se nam izgubi pogled v zeleni goščavi, na desni pa vidimo, kako na travnikih marljive Spreewaldke v prelepah narodnih nošah suše seno. Na široki Mutnici se ziblje več čolnov, ki se zvečer z dišečim senom obloženi v prijetnem hladu vračajo domov.

Od Eiche nas kmalu pripelje plitva Milanka v Buschmühle. Tudi ta kraj je nekak Eldorado za nemške turiste in slikarje. Nekdaj se je tu razprostiral velikanski hrastov gozd, od katerega pa danes vidiš kaj malo. Le tuintam čaka še kak listnat velikan smrti za starostjo. Prusi jih seveda silno občudujejo ter hodijo gledat od blizu in od daleč. Mi smo pa že kaj lepšega videli kakor par napol strohnelih hrastov; zato se v njihovi senci pomudimo samo toliko, da se malo odpočijemo od dolge vožnje. Potem jo pa mahnemo kar po suhem v Grod.

Pota nam vodotoki ne ovirajo preveč. Ako je voda plitva, jo kar prebredemo; na globočjih mestih pa pridemo čez po znamenitih mostovih, ki se imenujejo „Banken“. Narejeni so v visokem loku, da morejo pod njimi pluti tudi najbolj obloženi čolni. Zato moramo po stopnicah na most in po stopnicah zopet doli. Posebno trdni niso ti mostovi; zato jih mnogokrat vzame voda. Ljudje jih potem polove in prilepijo zopet na staro mesto, ko upade voda.

Pot po zelenih tratih je jako prijetna. Daleč druga od druge stoje majhne hišice, takozvane „Kau-

SPREEWALD: SNUBAČ.

pen". Pruski kralj Friderik Viljem je tu naselil do-
služene vojake. Kdor je čez noč postavil hišo, je
dobil svet brezplačno. Možje pa niso bili v zadregi.
Zbili so drugod leseno bajto, prenesli jo ponoči
na določeno mesto, in zjutraj se je že kadilo iz nje.
Hiše so zgrajene na umetnih kupih, katere imenu-
jejo „Kaupen“ in zato se imenuje cela naselbina
„Kaupengemeinde“.

Koncem XVIII. stoletja je prišlo mnogo nase-
lnikov tudi iz Gorenje Avstrijske, Češkega, Šlezije, da
celo iz Ogrskega, ki so se ustanovili okrog Groda,
tako da so bili Srbi popolnoma okoljeni od tujcev.
Gotovo so imeli pruski vladarji pri tem naseljevanju

SPREEWALD: KRSTNA BOTRA.

namen, ves kraj ponemčiti. Toda zgodilo se je po-
polnoma narobe. Večina nemških priseljencev se je
posrbila. V najnovjšem času je nemški živelj prišel
zopet navrh.

Kmalu zapustimo steze in lepa široka cesta nas
pripelje v Grod. Ako smemo nemškim zgodovinarjem
verjeti, je stala tu že v prazgodovinski dobi germanska
naselbina. Slovani so pa pregnali Germane in v
obrambo postavili na nizek grič grad, od katerega
ima še dandanes ves kraj svoje ime. Od gradu ne
vidimo več veliko. Dobrih deset minut od cerkve
nam kažejo ostanke nekdanje trdnjave. Grič je iz-

ginil skoraj popolnoma, ker so pridni poljedelci nje-
govo prst prenesli na močvirne travnike.

Vas Grod ima dandanes popolnoma drugačno
lice kakor pred sto leti. Široka cesta se vije mimo
lepih zidanih hiš in nedaleč v stran drdra tudi že-
leznica. Z blagostanjem vred se pa širi tudi nemštvo.
Še par desetletij, in zadnji Srb bo v Grodu legel v
grob. Že sedaj se ne sliši na cesti srbska beseda
in treba nam je dolgo povpraševati, da pridemo do
človeka, ki zna in tudi hoče govoriti srbski. Za silo
se ž njim razumemo, ker je jezik precej podoben
našemu. On nas ima seveda za Poljake, ker za druge
Slovane sploh ne ve. Vas je popolnoma luteranska.
Notranjščina precej prostorne cerkve se nam zdi
čudna, ker je popolnoma nabasana s klopmi; kjer je
le kak prostorček, stoji v njem tudi sedež. Nikakor
ni torej čudno, da v ladji niso mogli dobiti prostora
za prižnico. Postavili so jo zato kar na oltar, kjer
je stal nekdanj tabernakelj, ko je bila cerkev še ka-
toliška. Po klopeh leži mnogo molitvenikov, veči-
noma nemških; vendar je tudi več srbskih vmes.
Toda tudi ti so tiskani z nemškimi črkami. V zgle-
d naj služi ta-le stavek iz jutranje molitve za nedeljo:
„Zaitſchua modlitwa na nezeli: Snezno Bog, nebjaſki Woſchz,
rano ſchi chwalimty a ſpiwamy twojomu ſwetemu menu.“

Tudi v cerkvi bo kmalu odklenkalo srbskemu
jeziku. Sedaj se še „trpi“ ena srbska pridiga, toda
dolgo ne bo, ko bode tudi ta nemška.

Lep spomenik poleg cerkve nas spominja v
zadnji nemško-francoski vojski padlih Srbov, ki so
prelili slovansko kri za nemško oholost.

Najzanimivejše v Grodu je narodna noša, ki se
je tu bolj ohranila kakor drugod. Kaj slikovita je
in lepa. Srbkinje to vedo dobro, in zato se je tudi
krčevito drže. Še celo tiste je ne opuste, ki ne znajo
več niti besedice srbski. Malo čudno se nam zdi,
ko nas pozdravi deklet s snežnobelim pokrivalom
v pristnem berolinskem narečju „juten Mojen“, in
sicer naj bo že jutro, poldne ali večer.

Običaji pri pogrebih, na ženitovanjih in drugih
enakih znamenitejših dogodkih človeškega življenja
so zelo podobni našim. Tudi ob Sprevi zapirajo
fantje svatom pot in vsak ženin se jim mora odku-
piti. Kadar leži mrlič na mrtvaškem odru se prav
nič ne manjka pitja in petja, kakor tudi ob osmini
ne. Ko pa vzdignejo krsto, hitro prevrnejo klop,
na kateri je stala krsta, sicer bi moral po njihovi
veri vsakateri umreti, ki bi sedel nanjo. Tudi zimske
večere si krajšajo z raznimi zabavami, katerim se
čudijo njihovi nemški sodeležani. Srbske šege in
navade so se pa ohranile tudi pri onih, ki so že
davno pozabili svoje slovansko pokolenje.

Na gospesvetskem polju.

Zložil Jož. Vandot.

In jaz stojim tu in vas kličem,
iz temnih kličem vas grobov,
kot zadnji sin na zemlji sveti,
na grudi rodni kličem vas.

Noč dala je mladiko skrivno,
da grobe tihe z njo odprem,
da vstanete iz sanj pokojnih
kot kralji solnčnih naših dni.

Jaz kličem vas . . . z obrazom rosnim
doteknil sem se svetih tal,
da gledal bi kraljestvo zlato,
da čul bi davnih dni šepet . . .

In glej, razgrnile meglice
na polju so se širnem tam
in prestol sivi obsvetilo
je solnce z žarki rožnimi.

In spletlo krono je demantno
na glavi kneza sivega,
a žezlo težko so mu stkali
srebrni žarki jutranji.

Od neba modrega na zemljo
je padel švigajoči blisk
in žezlo se nagnilo težko,
nagnile kralju se oči.

In vstali so kot hrasti trdi,
iz mrtvih vstali so grobov,
in prestol sivi, kameniti
oklepov je zakrilo sto.

Zalesketali so se meči
kot bliskov živih milijon,
kot morje šumno zašumelo
je čez zeleno, širno plan.

„Te zlate sade dni jesenskih
in mir grobov nam vzeli so —
o bratje — naših mečev ogenj
razsvetli nam pravice vse . . .“

Šumi čez polje v dalje sive,
čez polje rožno grom buči,
a kralj na prsi nagne glavo,
z roko zakrije si oči.

In vtihne grom . . . In grob za grobom
z dehtečim cvetjem se zapre
in spet zakriva polje megla,
kot smrti večnomrtvi prt. —

Kot zadnji spomenik življenja
na plani prestol tam molči
in zadnji sin na grobu plaka,
poljublja svetomirna tla . . .

Tako smo zasanjali . . .

Zložil Griša.

Tako smo zasanjali svoje življenje,
polno ljubezni in nad,
tako smo presanjali svoje življenje
in svojo mladost in pomlad!

Nemirno se bližajo srcu spomini,
objokani, karajoč,
grozeč se odpira v srca globočini
življenja brezupna noč . . .

Gorje mu, ki v srcu usmiljenje nosi,
gorje mu, ki v dvomih trpi,
gorje mu, ki v svetu usmiljenja prosi
z objokanimi očmi . . .

Na svojem ponosu sezidaj gradove,
preganjani mučenik,
življenju v oči, na ljubezni valove,
srca drzoviti jetnik!

Zaklad.

Narodni igrokaz v štirih dejanjih. — Spisal Ksaverij Andrejev.

Osebe:

Matija Rován, gruntar.
Marjeta, njegova mati.
Jerica, njegova hči.
Najda, rejenka.
Pehač, varih Šimčevega posestva.
Štefan, njegov varovanec.
Kajžar, polgruntar.
Jože, njegov sin.

Luka Burnik, bivši gruntar.
Klepec, vaški čevljar.
Lipe, hlapec pri Rovanu.
Barbka,
Urška, } dekleta.
Metka, }
Jurče, Klepčev vajenec.
Fantje in dekleta.

Godi se v polupreteklem času, v vasi na Slovenskem.

Prvo dejanje.

Na vasi. — Na levi Rovanova hiša, pred njo vrtiček. V ozadju staro drevo, pod njim klop; poleg vodnjak. Na desni Šimčeva hiša, ob njej stoji nekoliko obdelan kamen. Zadaj drevje. — Ozadje vas. V nedeljo, pozno popoldne.

1. prizor.

Lipe (star čez 30 let, nekoliko zanemarjen. Imajo ga za malo zmedenega. Ko se dvigne zastor, spi na klopi poleg vodnjaka. Suknjič mu leži na tleh).
Rovan (mož 55tih let, krepak, gladko obrit. Stopa zelo ponosno. Kliče že za odrom): Lipe, hej, Lipe! Kje neki se tišči? (Pride izza hiše golorok.) Lej jo mrčino leno, že zopet spi! (Potrese Lipeta.) No, ali si gluh?

Lipe (počasi vstaja.) Kaj pa je? A-a-a, vi ste oče?

Rovan. Kličem in kličem, da me cela vas sliši; tebe pa nazadnje še drugače ne zbudim, da te sunem pod rebra.

Lipe (zdehaje). Lejte, lejte, je pa le res, da ste me klicali! Veste, sanjalo se mi je, da sem tu-le pod orehom malo zadremal. Kar začujem neznanško vpitje: Lipe, Lipe! Ravno sem mislil vprašati, kaj je — ste me pa vi dregnili. Kaj pa je novega, oče?

Rovan. Na senožet pojdeva; ti pokažem, boš jutri ob potoku nekaj jelš podrl. Še po suknjič stopim v hišo, potem pa greva. Daleč itak ni. (Stopi v hišo.)

Lipe (se preteguje). Še v nedeljo nima človek miru.

Najda (stara 18 let, vitka, mičnega obraza. Pride s posodo k vodnjaku).

Lipe. Pridna si, Najda, res, pridna. Nikdar si ne daš miru. (Stopi bliže.)

Najda. Živino moram opraviti. Moja liska že močno muka. (Zajema vode.)

Lipe. Čaj, natočim jaz. (Zajame).

Najda (šaljivo). Preljubezniv si, Lipe — vedno mi pomagaš!

Lipe. Samo tebi, Najda, samo tebi.

Najda. Pomagaj mi še zadeti!

Lipe. Če hočeš, poneseš jaz?

Najda. Tega pa ne! To je moje opravilo! (Lipe pomaga zadeti. Najda odide za hišo. Lipe stoji in gleda za njo.)

Rovan (pride iz hiše, ogrnjen s suknjičem). No, zdaj pa pojdiva! V četrto ure lahko opraviva. (Gre. V ozadju se obrne do Lipeta.) Kaj ne greš?

Lipe. Že grem, oče, že grem! (V ozadju se še enkrat ozre. Odideta na desno zadaj.)

2. prizor.

Štefan (24 let star, ima suknjič le ogrnjen, pride izza Šimčeve hiše). Za hlapca me imate! Vse naj vam naredim; zato pa mi ne daste niti ene desetice! Jaz vam ne bom več zastonj trpel! Dovolj je tega!

Pehač (čez 40 let, odurnega obraza, nadušljiv. Pride za Štefanom.) Zakaj bi pa ti rabil denar? Kaj? Saj še ne veš, koliko je vreden en četrtak! — Da, da, fantalin, ti bi rad po krčmah zapravljaj, jaz pa naj bi te zakladal z denarjem. To vse razumem!

Štefan. To ni res! Po krčmah sploh ne hodim. Če bi mi kaj dali, bi mi pa tudi ne iz svojega.

Pehač. A tako, tako? (Sede na kamen ob hiši.) Ne iz mojega? Ali iz tvojega? — Kje pa imaš kaj?

Štefan (začuden). Se li norčujete iz mene? Kaj mislite, da ne vem, da je ta hiša moja? Vi ste samo varih in oskrbnik mojega imetja, dotlej da postanem polnoleten. (Odločno.) In ker sem že 24 let dopolnil, prevzamem zdaj sam gospodarstvo.

Pehač (zasmehljivo). A-a-a, polnoleten si že? Aha, lej, lej! Torej me vržeš zdaj kar na cesto in v redu bo! Morda se že tudi ženiš? Imaš že kaj izbranega? — Kam jo pa popelješ na dom? Rado-veden sem!

Štefan. Vražje ste strupeni, stric!

Pehač. Tvoj stric sem, dà. Postavili so me tudi za variha — pa samo tebi, ne pa tvojemu imetju, ki ga nič nimaš!

Štefan. (Suknjič mu pade na tla). Kako? Ne imejte me za bebca. (Jezno:) Jaz nisem norec!

Pehač. Kaj norec — počemu? Ako pa je to resnica — kaj morem jaz za to? Tvoja mati je res dala zapisati v oporoko: — Vsa zapuščina pripade mojemu edinemu sinu Štefanu. Te zapuščine pa ni nič več, pač pa dolgá.

Štefan (začudeno). Ni mogoče! Koliko je dolga?

Pehač. Bo nekaj čez štirindvajsetsto goldinarjev.

Štefan. To je laž! Po materini izpovedi ga je bilo samo dvesto goldinarjev. Kako naj ga bo zdaj štiriindvajsetsto? Tega ne razumem! — Govorite resnico!

Pehač. Veruj, ako hočeš — ako ne, tudi prav. Jaz lahko dokažem.

Štefan. Vi imate dokaze? Kje ste jih dobili?

Pehač. Dolg je pri meni in dolžna pisma tudi. Obresti še tudi izračunam — tebi samo po deset od sto.

Štefan. Dolžna pisma imate? Kdo je podpisan kot priča? Govorite!

Pehač. Kaj te to briga? To je moja stvar.

Štefan. A tako? Zdaj mi je jasno. Pripraviti me hočete ob dom, ogoljufati me za rodno hišo! Pa to ne bo šlo tako — imam pričo, ki je bila pri oporoki! Samo dvesto goldinarjev, je rekla mati!

Pehač. Kdo ti bo verjel? Takrat si bil še otrok — in kje imaš svojo pričo? Ha-ha-ha!

Štefan. Ne rogate se mi! Morda vam bo še znan Luka Burnik? Če vam zdaj ni več znan, bil vam je pa takrat, ko ste mu posojevali denar in ga ogoljufali za toliko, da ste ga pripravili na be-raško palico ter ga pognali v svet!

Pehač (se trese od jeze. Vstane.) Fant!

Štefan. Da, resnica oči kolje! Ne bojim se vas. Povem vam v obraz: Burnika imate vi na svoji ničvredni vesti! Prišel pa bo še dan povračila! Tudi Luka se še vrne — in potem se snidemo pred gosposko! Pravica mora zmagati! (Pobere suknjič in razburjen odide na levo zadaj.)

3. prizor.

Pehač (sam). Ha-ha-ha! Pravice si bosta iskala? Revčka — brez denarja! — Ne bojim se! Če treba, žrtvujem dve, in če ne bo drugače, tudi tristo goldinarjev. Ta-le hišica pa ostane moja. (Sede nazaj na kamen.) Tu pod tem kamnom ste pa spravljani, moji bliščeči cekinčki in tolarji. Kdo bi si le mislil, da pod tem kamnom leži zaklad? — Dolgo jih že

nisem videl, ljubljениh rumenčkov. — Nocoj jih dvignem ter se poživim ob njihovem blesku. (Se zamisli.)

Najda (za odrom poje). Kje so moje rožice . . . (Pogleda skozi pritlično okno, a se takoj umakne).

Pehač (vstane. Nevoljno.) Zakaj mi hodi vedno pred oči spomin starega greha? Kako bi jo spravil odtod? Zmirom me spominja — nje. Tiste oči, tisti obraz . . . Kaj sem bil jaz kriv? — Neumna je bila — kaj morem jaz za to? (Potegne z roko preko čela.)

4. prizor.

Klepec (pride urno z desne zadaj, prinese par starih škornjev.) Dober večer, očka, dober večer! Škornjičke sem ti prinesel. Prav dobro sem jih pokrpal. Sem-le sem pritisnil eno krpo, pa sem-le eno, pa sem-le eno, pa . . . (Kaže po škornju.)

Pehač (mu seže v besedo). Že zopet toliko nepotrebni krp — samo da mi račun bolj osoliš.

Klepec. Nič nepotrebne — kaj bi tisto! Treba jih je bilo, pet krp je bilo treba! — E, kaj sem že mislil povedati? Veš že nekaj novega? Kaj praviš, kdo je bil preje pri meni?

Pehač (ogleduje škornje.) Kdo neki? Morda kdo iz vasi, da mu pokrpaš par črevljev?

Klepec. Prav imaš, tudi črevlje mu bom pokrpal, resnica je — jutri mu jih bom. Ali — kaj praviš, kdo je bil?

Pehač. Prestar sem že — uganjk ne rešujem.

Klepec. Veš kdo? — Burnik.

Pehač (zategnjeno). Luka?

Klepec. Da, da, Luka Burnik. Kakšen revež je! Berač je pravzaprav. Žganje pije, nekdanji gruntar — kdo bi verjel.

Najda (pride iz hiše v vrtiček in pospravlja rože).

Pehač. Kdaj je prišel? (Se ogleda in uzre Najdo.) Vrag! (Klepcu:) Pojdiva v hišo. Ti plačam te krpe. (Se še enkrat jezno ozre na Najdo. Gre v hišo.)

Klepec. Ne misli, da je katera odveč. Pet jih je bilo treba. Škornjički so že stari in . . . (Odide za Pehačem v hišo.)

5. prizor.

Marjeta (stara 80 let, sivih las, hodi ob palici. Pride z desne zadaj.) Dober večer, Najda! Že zopet med rožami?

Najda (iznenadena). O, mati, vi ste! — Da, najrajši sem med svojimi ljubljenskami. Sedite vendar. — Dolgo vas že ni bilo k nam. Kaj boste pa povedali? (Pospravlja dalje.)

Marjeta (sede na klop pod oreh.) Z Matijem bi rada govorila. Kočo bi mi nekaj popravil — seveda o priliki. Ali je doma?

Najda. Ne, ni jih doma. Z Lipetom sta nekam šla, ni dolgo tega.

Marjeta. Pa mu ti povej. Reci, da sem bila tukaj — ali pa ga nekoliko počakam. Kje je pa Jerica?

Najda. Gotovo v hiši. (Kliče): Jerica, Jerica!

Jerica (v zgornjem oknu). Kaj je?

Najda. Stara mati so prišli! (Marjeti:) Mamica, glejte, kako lepo že cvetó te-le rože. (Kaže na grm rož.) In koliko cvetov imajo!

Marjeta (kima). Da, da — lepe so, res, lepe.

Najda. En cvet si utrgam — tako-le. (Si utrga cvet). Zato, ker je nedelja. (Si zatakne cvet v nedrije in stopi iz vrtička).

Jerica (deklica dvajsetih let, precej krepka, vendar prijetne zunanosti, pride iz hiše). Pozdravljena, mamica! Tako malokdaj vas je videti. (Sede poleg Marjete. Najda stoji v bližini).

Marjeta. Starega človeka se vsakdo ogiba. Zato sem najrajši v svoji koči.

Jerica. Jaz bi vas že večkrat obiskala, pa imamo vedno dosti dela. Tudi pol ure se ne morem nikdar odtrgati. Toliko dela in samo štirje smo.

Najda. Res je, vedno je dosti opravka.

Jerica (Najdi:) Kako lepo rožo ima. Kdo ti jo je dal?

Najda. Na vrtu sem jo utrgala. Saj ne boš huda, kajne?

Marjeta. Deni jo v posodo z vodo in ostala bo dolgo lepa in sveža.

Jerica. Najlepšo utrga! (Užaljena.) Brez namena gotovo ne. Morda je komu namenjena?

Najda. Utrgala sem jo brez namena — iz razposajenosti. Ali si huda? Če hočeš, saj jo dam tebi? Hočeš?

Jerica. Le obdrži si jo! Ne maram! (Vstane.)

Marjeta. No, no, Jerica — zato vendar ne boš užaljena. Utrgaj si tudi ti eno. Saj jih je dovolj.

Jerica. Nočem! Najlepšo ima že ona!

Marjeta. Ne bodi taka — saj sta si sestri.

Jerica (zaničljivo:) Sestri — hm, da.

Marjeta. Jerica, Jerica!

Najda. Tu jo imaš. (Ji ponudi rožo.) Vzemi jo, nočem, da bi me slabo sodila.

Jerica. Ne maram! Daj jo tistemu, kateremu je namenjena! (Razžaljena odide za hišo).

Marjeta. Oj mladina! (Kliče). Jerica, Jerica! Ostani tukaj!

6. prizor.

Najda (začudeno:) Kdo pa jo razume?

Marjeta. Kakor majhni otroci! — Kaj pa je med vama, da sta si takoj navskriž? — Morda je ljubosumnost vmes?

Najda (se premaguje). Jaz ne vem — že dolgo je taka. Ob vsaki priliki se obregne obme. — Meni

je tako težko — enkrat mi je celo rekla: Pri-te-pen-ka! (Si zakrije obraz s predpasnikom).

Marjeta. Ne jokaj. Sem k meni sedi. Ne poznaš še sveta, zato ti takoj solze polijejo lice. — Nič ne maraj! — K meni sedi in utolaži se. Jaz ti povem kaj lepega.

Najda (sede k nji). Mati — kajne, saj vam smem tako reči? Saj ne poznam druge matere! Vi ste mi bili vedno tako dobri in ste me imeli vedno radi. Povejte mi, zakaj mi je rekla: Pri-te-pen-ka?

Marjeta (jo boža po laseh). Ne jemlji si k srcu — saj Jerica ni hudobna, samo vihrasta je. Ne zameri ji — brez pomisleka je to rekla.

Najda. Vem, da ni hudobna — ali meni je zelo hudo. Rekla je, da niti pravega imena nimam, da Najde ni v nobeni pratiki. Iskala sem — in res nisem našla tega imena med svetnicami.

Marjeta. Ne poslušaj je! Ti imaš veliko zaščitnico, namreč — Marijo!

Najda. Zakaj me pa potem ne kličejo za Marico?

Marjeta. Ko si bila še majhna, so ti vedno rekli Najda, in tako je ostalo do danes.

Najda. Mati, povejte mi še nekaj. Glejte, vsak človek ima mater in očeta. — Kje je moja mati in kdo je ona? Kdo je moj oče?

Marjeta (začudeno:) Kako čudno vprašuješ? Mar ni Marija mati nas vseh — in Bog, Oče nebeški, tudi naš Oče? Ostani vedno v njegovi milosti in srečna boš. (Vstaja.) Jaz grem. Solnce že zahaja — moje noge pa so že vse trde. Pozdravi mi sina Matija in povej mu, da sem ga čakala. Oglasi naj se enkrat pri meni. — Pa lahko noč! (Počasi odhaja na desno. Najda zamišljena obsedi).

Klepec (pride iz Šimčeve hiše. Šteje denar.) Groš mi je utrgal. Naj ga ima! Na vesti naj mu gori do konca dni — prav do smrti! Skopuh stari! (Spravi denar v žep. Zagleda odhajajočo Marjeto.) Mati Marjeta, počakajte me — greva skupaj; boste kaj povedali! (Odide hitro za njo).

Najda (sama.) Noče mi dati pravega odgovora — rajši gre. Zdaj vem vse, vse! Pritepenka sem — zavržena! (Zaihti).

7. prizor.

Štefan (pride z leve zadaj). Najda, kaj je? Zakaj jokaš? Ali ti je kdo kaj žalega storil? Jaz mu pokažem! (Krči pesti.)

Najda. Nič ni, Štefan, nič. Odkod si pa prišel? (Vstane in si otare solze).

Štefan. Zakaj mi prikrivaš? Povej, kdo te je žalil? Kaj se je zgodilo? Povej mi.

Najda. Ne moreš mi pomagati.

Štefan. Zakaj ne? Kaj mi ne zaupaš? Od mladih nog se poznavam in vedno sva si bila dobra. Pomagam

ti, če je le v moji moči. Povej mi, kaj ti teži srce! Zate, Najda, storim rad vse, prav vse!

Najda. Tú mi ne moreš pomagati. Ne da se več prenarediti — tudi pozabiti ne. Ko izveš, vem, da se me boš ogibal — dasi jaz nisem kriva, da je tako! (Zaihti in odide za Rovanovo hišo.)

Štefan. Najda, kako govoriš? Ne razumem te! (Gleda za njo. Solnce zahaja).

8. prizor.

Rovan in Burnik (prideta z desne zadaj).

Rovan (Burniku:) Torej si se vrnil v domači kraj? Dokaj let te ni bilo ne izpregled.

Štefan (Rovanu:) Dober večer, oče!

Rovan. Bog daj! (Burniku:) Koliko let je, kar si šel od doma?

Burnik (kakih 60 let star, slabo opravljen. Na desno nogo šepa). Trinajst let, da, trinajst let je že preteklo, kar sem zapustil to vas, svoj rojstni kraj. Potikal sem se po hrvaških šumah prav do zadnjega časa. Pred par meseci pa mi je padlo bukovo drevo na nogo in od tedaj nisem več za delo. Vrnil sem se torej, nadloga za občino. Kaj sem nekdan bil, več — Luka Burnik ni bil eden zadnjih!

Štefan (stopi bliže). Vi ste — Luka Burnik?

Rovan. Seveda, on je! Tudi jaz ga nisem takoj spoznal. Postaral se je za dvajset let.

Burnik (Štefanu:) Čigav si ti — ne spominjam se te?

Rovan. Štefan — Šimčev Štefan, kaj ga ne boš poznal!

Burnik A — saj res! (Mu poda roko.) Iz te-le hiše, kajne? (Pokaže na Šimčevo hišo.) Spominjam se še. Bil sem poleg, ko je umirala tvoja mati. Ti si bil še majhen. Koliko si imel? Dobrih deset let.

Rovan. Seveda ni več imel. Zdaj jih boš štiri-
indvajset, ne?

Štefan. Sem jih že.

Rovan. Čas gre hitro. No, kar je rajna Urša umrla, bo pa že tudi 14 let. Deset let je imel, ne dosti več.

Burnik. Jako dobra žena je bila tvoja mati.

Rovan. Večna luč naj ji sveti! — Po hiši in pri živini moram še pogledati. Lahko noč, Luka! (Mu poda roko.) Če morebiti nimaš iti kam spat, ležeš lahko tudi pri meni na svigli — samo na ogenj pazi. Lahko noč! (Odide v hišo).

9. prizor.

Burnik (sede utrujen na klop). Lahko je ponosen! Tudi jaz sem bil nekdan! Takrat še nisem hodil na svigli spat. (Se bridko zasmije.) Zdaj? Zdaj sem berač. Vse se me izogiba; podijo me od hiš, četudi sem pošten, vtem ko se mnogokateri slepar in nič-

vrednež šopiri po hiši, ki je ni podedoval, ne sezidal iz lastnih žuljev. Taka je pravica na svetu! (Vstane.) Kaj se mari nisem vse življenje mučil? Zjutraj z zoro sem vstajal, zvečer zadnji legal k k počitku. Kaj imam zdaj od tega? — Nič! Brez-vesten goljuf me je spraval ob domačijo, me je pognal v svet! (Pobit sede nazaj na klop.)

Štefan. Sram me je, da je ta človek — moj stric. Niste vi edina njegova žrtev, tudi mene hoče ogoljufati.

Burnik. Tudi tebe? O lopov!

Štefan. Da, tudi mene. Vi pa mi lahko pomagata.

Burnik. Kako naj ti pomagam?

Štefan. Vi ste bili priča pri oporoki moje matere. Ulčar in Hrast sta že mrtva; torej ste vi edina še živa priča. Se li še spominjate, da je moja mati rekla Pehaču: — Pri tebi je dvesto goldinarjev dolga, katere lahko vknjižiš na hišo. Druzega dolga ni! — Se spominjate?

Burnik. Prav dobro! Res, ravno tako je rekla. Kaj naj bi bilo iz tega?

Štefan. To boste pričali pred gosposko. Ako se nama posreči iztrgati mu plen iz rok, vam bom hvaležen vse življenje in pri meni boste imeli kót do smrti.

Burnik (vstane). Kje je slepar? Rad bi mu pogledal oči v oči, lopovu!

Štefan. Zdi se mi, da se duri odpirajo. — On je. (Stopi v ozadje).

10. prizor.

Pehač (pride na prag hiše). Kako lep večer!

Burnik (stopi bliže). Kajne? Človek, ki cel dan dela, pošteno dela, se zvečer rad veseli krasnega sveta! Krasno je — žal, da mora zemlja nositi tudi toliko sleparskih nevrednežev!

Pehač. Berač, kdo si in odkod? Zdi se mi, da me zasmehuješ!

Burnik. Berač! (Se zasmije in stopi bliže.) Kdo je kriv, da sem berač? Govori!

Pehač (ga spozna). Kaj — ti si — Luka — Bur...?

Štefan (stopi naprej). On je, da! Vrnil se je preje, nego sem pričakoval. Na skorajšnje snidenje pred gosposko! (Odide za hišo. Mračni se vedno bolj).

11. prizor.

Pehač. Vem, uničila bi me rada, vtopila v žlici vode. Ne bojim se vaju! (Burniku:) Kaj me nadleguješ? Pusti me v miru! — Kaj meni mari berači? Kaj hočeš od mene?

Burnik. Samo to, kar je mojega! Domačijo, katero si mi po goljufiji prodal. To hočem, to mi daj nazaj!

P e h a č. Postopač! Sam si si bil kriv! Kaj naj mar jaz podpiram pijance in potepuhe? Ne hodi mi več blizu! — Pusti me v miru! (Odide v hišo in zaloputne vrata za seboj.)

Burnik (sam). Ne boš! Ne pustim te! Še se bosta srečali najini poti! Jaz se te ne izognem. Morda pride še kdaj moj dan — in ako tudi ne, drezal te bom vedno kot slaba vest! Hahaha!

12. prizor.

Lipe (pripoje z desne). Le Najdo imam rad, druge ne bom ljubil — nikdar tudi snubil... (Se zasmije.)

Burnik. Človek, kdo si?

Lipe. Oho! Kdo sem? Ali me ne poznaš? Jaz sem Lipe — da, Lipe sem in sem pri ti-le hiši za velikega in za malega hlapca; včasih pa še za pastirja, kakor že pride. I kdo si pa ti? Čaj, da te pogledam.

Burnik (hoče iti. Lipe mu zastavi pot.) Pusti me, zelo malo se mi ljubi, da bi te poslušal. (Gre.)

Lipe (ga ujame za suknjič). Počakaj vendar, prijatelj! Jaz sem danes prav dobre volje. Veš, pri Bokalčku sem bil. Poznaš ti Bokalčka? Dobro vino ima, res dobro. Pa to moram še tudi povedati: Filip sem pravzaprav, pa mi vsi kar nakratko Lipe pravijo. Meni je pa vseeno, naj bom Filip ali pa Lipe. Tudi ti mi lahko Lipe rečeš. Pri ti-le hiši služim, kakor sem že rekel. Ali ti poznaš Najdo?

Burnik. Najdo? Ne spominjam se — pač, pač — bila je še otrok...

Lipe. Kaj? Otrok? Ti, glej, da me ne razkačiš. Najda je dekle, in še zalo dekle! Veš — jaz jo imam rad — no rad jo imam. Kaj praviš ti k temu?

Burnik. Kaj mi mari to? Sam glej — tepec! (Odide na desno zadaj. Je precej temno.)

13. prizor.

Lipe (sam). Kaj je rekel? Tepec! — Škoda, ker sem ga izpustil. — Počakaj no malo! (Stopi za njim, toda obstane.) Stoj, Lipe — kvaterna nedelja je, ne smeš se tepsti. (Žuga.) Sreča tvoja! Kdo neki je in kaj stika okrog? Deveto leto sem že pri Rovanu in dve uri naokrog poznam vse ljudi, tega pa še nisem videl. Sumljiv je, na vsak način je sumljiv. Kaj pa, če je kakšen rokovnjač? Najbrže? Fant, tukaj pokaži korajžo! Gotovo pride še nazaj — počakam ga. (Sede na klop.) Kvaterna nedelja je sicer, pa rokovnjača že smem premikastiti, mislim? (Se nekoliko svetli.) Kar tu-le ležem. (Leže, toda se zopet sklone.) Nevarni ljudje pa so tudi ti spaki! Dolge nože imajo vedno pri sebi, kakor sem slišal. (Se plašno ozira.) Saj ga nemara ne bo nazaj. Danes bi

se ne tepel rad, kvaterna nedelja je. Drugi fantje ne gledajo nič na to, jaz pa spoštujem božje zapovedi, zato grem rajši spat. (Vstane. Luna posveti.) Oho, luna se kaže! Zdaj ga pa že počakam! Zdaj naj pa le pride! To je najhujše, če človek ne vidi svojega sovražnika. Zdaj ga pa počakam zdaj! Če bo sila, bom klical pa na pomagaje. (Leže na klop. V daljavi se sliši petje: Nocoj je pa en lep večer... Nato nekdo zavriska. Ura bije deset.)

P e h a č (pride previdno z motiko iz hiše). Deset — dovolj pozno je. Nikogar ni več na vasi.

Lipe (previdno vstane in stopi za drevo). Luna ga trka.

P e h a č (gleda okrog sebe; tudi za hišo gre pogledat). Varno je. Zdaj vas dvignem. (Prisloni motiko k zidu in hoče premakniti kamen. Se upira.) Težak si, kamen — moč me zapušča.

Lipe (ga opazuje, se zasmije).

P e h a č (prestrašen sede na kamen). Zdi se mi, kakor bi se bil nekdo zasmel? (Vstane in pogleda semintja.) Nič ni bilo. Morda sova ali kaka druga nočna ptica. Le na delo! Brez strahu! (Premakne kamen in koplje.) Zakaj mi vedno sili v misli? Pošteno ali nepošteno — moji so zdaj ti cekini in tolarji. — E, proč vsi ti spomini! (Poklekne in grebe z rokami) Še ste notri še! Niso vas snedle miši in tudi tatovom se ni sanjalo o vas. (Vzame vrečico iz jame, zasuje jamo in postavi kamen na prejšnje mesto.) Ko bi ljudje vedeli, koliko vas je, to bi mi zavidali, in varni bi ne bili niti ponoči niti podnevi pred njimi. — (Vzame vrečico, motiko pa pusti ob zidu.) To je zdravilo za moja stara leta — cekinčki. (Odide v hišo.)

Lipe (stopi izza debla in ogleduje kamen). Kaj je brskal okrog kamena, ta stari čuk? Prestavil ga je, pozna se. (Pobere cekin.) Kaj je pa tole? Krajcar ni, je prevelik. Tudi je bolj rumen. Takega denarja še nisem videl. Čuden, res čuden denar. Bogvé ali ima Bokalček še odprto? Grem pogledat. On bo že vedel, kakšno vrednost ima ta spaka. (Odide na desno, zadaj zavriska.)

14. prizor.

Štefan (pride izza Šimčeve hiše). Ne da se mi spati. Srce me vleče k njej. Rad bi izvedel, zakaj je jokala. Neumljivo mi je njeno vedenje. Toda to ni prav, ne smem je buditi — pozno je že. — In vendar — pokličem jo. (Stopi k oknu in trka.) Najda, Najda, čuješ? Odpri malo!

P e h a č (pride s svetilko iz hiše). Ni ga in ga ni. (Išče.) Enega manjka. Vrečica ima luknjo — te vražje miši! (Išče.)

Štefan (stopi od okna). Stric je. (Stopi bliže.) Kaj ste izgubili? Kaj iščete?

P e h a č (se ustraši; svetilka mu omahne). Kdo si?

Štefan. Kaj me ne poznate?

Pehač. Ti si? Kaj stikaš ob tej uri? Spat se izgubi!

Štefan. To je moja stvar! Nisem več otrok, da bi hodil na vaše povelje spat.

Pehač. Vedi, da sem tvoj varih, ubogal me boš!

Štefan. Ne! Takega variha ne potrebujem. Bili ste varih meni in moji domačiji, pa ste varovali le sebe. Me razumete? Zato ste v mojih očeh samo navaden, ničvreden goljuf!

Pehač (se strese od jeze). Fant, tako govoriš z menoj? Kaj sem jaz? (Prime motiko.)

Štefan. Slepar, goljuf! (Se obrne, da bi šel.)

Pehač (ga udari z motiko). Na, tu imaš sleparja! Pobalin!

Štefan (se prime za glavo in sesede). Joj, pomagajte!

Najda (odpre okno). Kaj je, za božjo voljo? Štefan, ali si ti? (Zapre okno).

Pehač (se pripogne k Štefanu). Kaj sem ga preveč? Ni sile. (Žuga proti Rovanovi hiši.) Vražja deklina; čakaj, tudi tebe se bom izkušal iznebiti! (Se umakne z motiko za hišo).

15. prizor.

Najda (pride iz hiše in steče k Štefanu). Štefan! Štefan! Ali slišiš! Joj, ves krvav je. Ubit je! Štefan! — Kaj naj storim? Ali naj ljudi pokličem? (Zmoči

na vodnjaku žepni robec.) Obrišem mu kri, saj mogoče pride zopet k zavesti. (Mu moči čelo.) Štefan, slišiš, jaz sem, Najda! Slišiš, jaz sem pri tebi! Odprl je oči! Hvala Bogu, saj ni tako hudo!

Štefan. Najda — ti si? (Se nekoliko dvigne.)

Najda. Ali ti je hudo, te zelo boli? Čakaj, obvežem te. (Zmoči iznova robec in mu ga pritrdi na čelo.) Tako, zdaj bo bolje? Ali te boli?

Štefan. Ne — saj si ti pri meni. (Vstane in sede na kamen. Najda mu pomaga.) Hvala ti — rešila si me smrti. Ko bi se ti ne bila oglasila na oknu, bi me bil ta zverina ubil.

Najda. Kdo te je?

Štefan. Pehač, moj stric. (Jo prime za roko.) Najda, hvaležen sem ti. Kdaj ti povrnem?

Najda. Povračilo pride od Druzega! (Mu odtegne roko.) Zdaj pojdi k počitku. Jaz grem tudi, saj veš, kakšni so ljudje.

Štefan. O, vem, vem! Torej pojdi! Lahko noč! (Vstane in io prime za roko.) Najda, tega ti ne pozabim nikdar!

Najda. V sili se mora pomagati vsakomur, najprvo pa prijatelju. Lahko noč! (Odide v hišo.)

Štefan (sam.) Lahko noč! — Prijatelju? Samo prijatelj sem ji, nič več? Kako rad bi povedal, da jo ljubim! Toda ne morem, ne morem. Spavaj sladko, srce zlato! (Počasi odhaja. — Zastor pade.)

(Dalje.)

Ljud in jaz.

Zložil Ant. Medved.

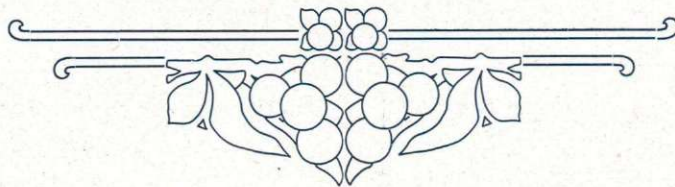
O meni se je motil svet
in se morda še danes moti,
a jaz sem hodil vrsto let
in hodim še po svoji poti.

Ko se je gnetel ljud naprej
in jaz sem v blatu kdaj obtičal,
o, to pljuval je fej na fej,
o, to me je z jezikom bičal!

Pomislil ni in ni ga sram,
da s pljunki in stopinjo trdo
na prašno pot življenja sam
namešal mi je blato grdo.

In ko sem vstal, morda je kdo
bodočnost lepo mi obetal,
a klelo jih je sto in sto,
da sem za njimi jo prikretal.

Le plezaj, ljud, naprej in gor,
jaz rad ostanem zadaj, doli.
Ne maram biti tebi vzor,
kot meni ti ne boš nikoli.

Tepežnika.

Božična slika. — Spisal Ivan Lah.

Zažarelo je jutro, prebudila se je vas, hiše in kočje so pokazale svoje bele, s snegom pokrite strehe. Bliščeče-rdeče je zaplapolala zarja na meglenem vztoku, zableščalo je po dolini, zalesketalo se je po zmrzlem snegu. Počasi se je začelo dvigati kakor iz ognja veliko goreče solnce.

Takrat so se pokazali na vasi tepežniki. Cela dolga vrsta jih je bila, veliki in majhni, deklice in dečki. Mrzla zimska megla jih je obdala, zeblo jih je, da so si začeli huhati v prste. Kučme so imeli na glavah, pasice okoli ušes, pisane rute okrog vratu, v eni roki tepežnico, v drugi culo: tako so začeli svojo pot. In šli so od hiše do hiše, izginili so skozi vrata in so se čez čas zopet pokazali na vasi. Ako je prišel mimo po vasi človek, so zagnali krik: Rešite se! in so dvigali tepežnice proti njemu. Obstali so tuintam pred hišo in se pomenili. Dobro so vedeli, kaka navada je v hiši in kaj bodo dobili v dar. Vedeli so, koga bodo tepežkali, gospodarja ali gospodinjo, starega deda ali dobrega strica, prijazno babico ali bogato teto. Zato so starejši učili mlajše. Z veseljem so priskakali iz hiše, kjer so jih dobro obdarovali; svetile so se mlade nedolžne oči od radosti, smejali so se rdeči noski od veselja, zalita zardela lica so trepetala od mraza.

Cesta je bila zametena s suhim snegom, kakor ga je bila v noči nanesa burja po vasi. Tak je navadno tepežnji dan.

Prišli so tepežniki tudi do zaprtih vrat, trkali so, a niso jim odprli. Vedeli so, da so domači doma, a skop je bil hišni gospodar in jim zaprl duri. Obstali so na cesti in zapeli svojo pesem, potem pa s smehom in vpitjem razbijali na vrata. Vrata so se odprla in v istem trenutku se je prikazala brezovka ter zadela one, ki so bili blizu vrat. Nekateri so se zvalili po ledeni cesti, drugi pa so zbežali dalje po vasi.

Zeblo jih je zelo, a pozabili so, da jih zebe. Stisnjeno so se držali, globoko izpod kučem so žarele žive oči in rdeči noski. Roke so déli v žep, culo in tepežnico pod pazduho. Pogreli so se gredoč pri peči, kamor so prišli, in so odgovarjali na vprašanja. Povsod je skoraj isto po stari navadi. Ded zleze z zidka, vzame pipo iz ust in jih postavi po vrsti, potem sprašuje. Kdor ne odgovori, ne dobi nič. Zato se lenuhi postavijo zadaj, da se izognejo.

Gospodinja prinese pehar s poticami, kruhom, jabolki, orehi, in tepežniki pojo svojo pesem:

Dajte potice s police,
dobra potica prileti,
lepše polje obrodi,
če je lepša potica
lepša je pšenica.

Vzamejo darove in odidejo.

Celo jutro so motili tepežniki mirno vas. Ko je odšla ena truma, je prišla druga iz druge vasi. Kdor je omagal, se je spustil v jok in ostal sredi ceste in zaostal za drugimi. Nihče se ne meni za njega, dokler ga ne spravijo vašcanje v hišo za peč. Padali so jim darovi iz cul. Če je komu padel krajcar na tla, so planili vsi po njem, da je nastala kópica na tistem mestu. Starejši so znali vse dobro spraviti, smejali so se mlajšim in jim privoščili, da so nerodni. Tudi njim se je nekdam godilo tako.

„Pa bi ostal doma, ali moraš iti z nami? Premlad si za tepežnika; domov pojdi, čakali te ne bomo.“ In gredó dalje — — —

Tako sta prišla tisto jutro tepežnika na vas. Ura je šla že na devet. Poizgubili so se bili že drugi tepežniki in odšli domov ali v druge vasi. Vas je praznila; le tuintam sta se še srečala znanca. Tepežkala sta drug drugega na rešenje in sta s smehom šla dalje vsak svojo pot.

Takrat sta torej prišla tepežnika Lenart in Joško na vas. Lenart je bil velik, dolg in suh, Joško pa je bil majhen. Ustavila sta se na vasi in se ozirala po hišah. Prišla sta bila iz Sel, visoko s hribov.

„Postojva malo“, je rekel Lenart, si huhal v roke in vlekel kučmo na ušesa; „pokličejo me, boš videl.“

Pogledal je okoli po hišnih vratih; nikjer se niso odprla, nihče ga ni klical. Tujca sta bila in nihče se ni zmenil za nju.

„Zamrzla okna so, pa ne vidijo“, je rekel Lenart, se posmejal Jošku in mu prikimal.

„Vidiš, zdaj sva na Dolih, pravil sem ti, kako je tukaj. Lepe hiše so, kaj? Dobri ljudje so in bogati, radi me imajo. Vsi me poznajo . . .“

„Ali je tudi Mara tukaj?“ je vprašal Joško čez čas in zašklepetal z zobmi. Zeblo ga je, da je komaj stal, težka je bila pot s hribov sem v dolino. Gledal je po vasi in zdelo se mu je, da je zelo lepo, kakor je bil pravil Lenart. Lepše je nego v hribih.

Lenartu so se zasvetile oči. Pravil je Jošku mnogokrat o Mari, drugemu ni nikdar govoril o njej. Lepa je bila in dobra. Kadar je prišel v nedeljo k maši, se je ustavil v veži pred gostilno, kjer je bila Mara. Prišla je iz gostilne ter mu prinesla belega kruha. Drugi so se mu smejali in mu govorili, da je norec, ona pa je govorila ž njim prijazno, lepo se mu je smejala, kakor se ni znal nihče smejati na svetu, in vabila ga je:

„Zopet pridi, Lenart.“

In on je trepetal od veselja, kadar jo je videl. Vedno se mu je hotelo k nji in se je bal, da bi ga ne zapodili, da bi se morda ona ne razjezila nad njim. Ko je hodil kakor izgubljen po svojih praznih potih, je vedno mislil na njo. Zaneslo ga je včasih na grič, odkoder se je videlo na Dole; in tam se je videla gostilna, kjer je bila Mara. In tako pogosto ga je zaneslo tja in je gledal cele ure neprestano na gostilno v dolini. Ležalo je to v njem kot velika skrivnost, nihče ni smel vedeti o tem in čudno mu je bilo, ko so drugi govorili o njej. A včasih je bilo v srcu polno tako, da je moralo na dan. Sedel je sam in govoril njeno ime. A še je ležalo vedno z večjo težo v srcu. Zato je govoril Jošku o njej. A Joško je bil otrok in ni razumel nič. Tudi je o njej govoril Lenart vse drugače nego o gnezdih, o sadju ali o čem drugem. Zato Joško ni razumel nič, samo slišal je, da je Mara dobra, ko dá Lenartu belega kruha. In njegova otroška duša je zasanjala o Mari, kako mora biti lepa... In želel si je tja v dolino, da bi jo videl. On ni hodil v nedeljo v dolino k maši, ker ni bil oblečen, kakor so drugi, ki hodijo tja. Zato ni nikdar prišel v dolino, šele danes je prišel kot tepežnik. Zeblo ga je in zato je vprašal, če je Mara blizu. Ne more biti mraza tam, kjer je Mara. Pogrela bi se, in morda bi tudi njemu dala Mara belega kruha. Imela bi ga morda rada, kakor ima Lenarta. In morda bi potem tudi on prišel v dolino vsako nedeljo in bi se ustavil v veži pred gostilno. In bi prišla, posmejala bi se mu in mu dala belega kruha. Ona ne more biti kakor drugi ljudje. Ljudje niso dobri, edini Lenart mu je prijatelj, a Lenart je čuden in nikjer ga ne marajo, povsod ga podé. A Mara je dobra. Prišla bi tepežnika k njej v dolino in bi bila srečna... Vzela bi njega nemara v hišo in bi ostal v dolini.

Joško se je ozrl. Spomnil se je, kako ga je vzela k sebi stric Nande; v zimi je bilo nekoč, ko je prišel in ga odpeljal seboj iz hiše, kjer ga niso marali. Živel je tam pri tujih ljudeh in nikjer ga niso ljubili, ker ni bil nikjer doma. Drugi so imeli matere, zatekali so se k njim, on pa ni vedel, kam bi šel, da bi ga ljubili. Nihče ga ni ljubil, ker ni imel matere. Ni vedel, kako je to, da je nima. Takrat je

prišel neko nedeljo stric Nande in ga je odpeljal seboj. Rad je šel, kajti dobrega se je kazal stric Nande. Ozka gaz je peljala med griči. Stric Nande se je napil in je padal na obe strani v sneg, on pa je tekkel za njim po spolzki poti in sneg se je vsipal v raztrgane čevlje. Pozno zvečer sta prišla s stricem domov in sta prespala noč v mrzli bajti. Stric Nande je bil mizar in pijanec. Pil je, jesti ni imel kaj, in tudi njemu ni dal jesti. Mraz je letel pri oknih v hišo. Podnevi je prišel Lenart vasovat. Vasoval je po cel dan in postala sta prijatelja. Udomačil se je Lenart v hiši pri stricu in je tudi spal tam, kajti tudi Lenart je bil brez doma. Kadar sta bila sama, sta ležala na peči in Lenart je pripovedoval pravljice. Čudne so bile, skoraj neumne, in vse so se enako končavale... In tam sta nekoč ležala, ko mu je začel praviti o Mari. Lenart se je bal ljudi, ki so ga sovražili, in Jošku se je zdelo, da ljudje tako sovražijo vse, ki nimajo matere; zato je ljubil Lenarta, iz katerega so se hudobneži norčevali in mu rekli, da je blazen. Stric Nande je popival po gostilnah in doma ni bilo kruha. Lenart je prinesel kruha in jedla sta skupaj. Belega kruha od Mare ni prinesel domov. Kadar je bil stric Nande jezen, je tepel oba in včasih je potem pil po več dni v gostilni. Kadar je imel denar, je vzel oba seboj v gostilno, dal jima je pijače in dobrega kruha ter ju hvalil, ker mu pomagata pri delu. Dobro srce je imel stric Nande, kadar je imel denar. Tudi kadar ju je tepel, nista jokala, ker je imel stric Nande dobro srce. In v gostilni je klical ljudi na pijačo in pravil: „To je moje sestre sin“ — ter kazal na Joška. „Pustila ga je in se je potepala“, je pristavil temno. — Takrat je Joško slišal o materi in je premišljal o njej. Zdelo se mu je, da morajo biti prijazna nje lica, kakor drugih mater, kadar oblačijo svoje otroke. Bogve zakaj ni Mara njegova mati... Ko se je stric Nande napil, se je razjezil in zapodil je oba domov. Bila sta navajena vsemu, kar je hotel stric. In ko sta šla domov, je Lenart pripovedoval o Mari in o gostilni, in Jošku se je nekoč sanjalo, da se mu je smejala, kakor se smejejo matere svojim otrokom.

Tako se je približal Božič in vse se je pripravljalo nanj. Otroci so nabirali mah za jaslice, beke so rezali za tepežnice, gospodarji so nosili moko iz mlinov domov, gospodinje so pospravljale po hišah.

„Tepežkat pojdeva na Doli“, je rekel takrat Lenart, „bogati ljudje so tam in dobri. Poznajo me in radi me imajo.“ Joško se je spomnil, da je tudi Mara na Dolih.

„Tudi k Mari pojdeva tepežkat“, je rekel Lenart in se zasmel, kakor vselej, kadar je govoril o njej.

„Rekla je, naj pridem. Pa Mare ne smeš vdariti, Joško...“ In Jošku se je zdelo, da bi Mare ne mogel vdariti niti s tepežnico. Zastala bi roka, kakor da hoče storiti greh. Lenart je molčal in se zamislil bogvekam. Daleč so gledale njegove motne oči; potem je začel praviti:

„Lepo je na Dolih. Kakor v mestu. Dobila bova vsega dosti: potic, kruha, lepega belega, in krajcarjev...“

„Kaj bo dala pa Mara?“ je vprašal Joško.

Lenart se je zasmel in molčal. Čudno sladko je to, ko Joško govori o njej.

„Mara je dobra“, je govoril potem, „potice bo dala, lepe bele, kruha, krajcarjev in bogvekaj še. A Mare ne smeš udariti, Joško.“ In Jošku se je zopet zdelo, da bi ostala roka trda, če bi dvignil tepežnico proti nji.

„Vidiš tam so tuji ljudje“, je pravil Lenart, „in me imajo radi. Tudi tebe bodo imeli radi, ko boš prišel z menoj. Tu v Selih so hudobni ljudje, tam pa me imajo radi...“

„Ali te ima Mara morda tudi rada?“ je vprašal Joško.

Lenart ga je pogledal in Joško ni vedel, zakaj je tako čuden. Naslonil se je Lenart na peč in zajokal kot otrok. Joško se je spomnil, da so nekoč ljudje Lenartu nagajali z Maro in ga spraševali, če ga ima rada. Zardel je takrat in pobegnil. Vsi so se smejali za njim. Težko mu je bilo, da Lenart joka; ni ga hotel žaliti, kakor drugi. Zmirom pripoveduje o Mari, kako ga ima rada, da mu daje belega kruha, da se mu smeje in govori z njim lepo, ko ga pa kdo vpraša, ali ga ima rada, joka. Zato pravijo, da je Lenart čuden.

Lenart je obrisal z rokavom solze in je slonel žalosten ob peči. Rekel ni nič in Joško ni vedel, kako bi ga potolažil. Lenart je čez čas odšel in ga ni bilo več tisti dan.

Drugi dan je prišel in je prinesel beke seboj. Zeblo ga je v roke in v noge in je skakal po hiši, da bi se ogrel. Nič se ni spomnil na prejšnji dan. Ko se je pogrel, sta začela pletti tepežnice.

„V šest plemen jih bova pletla“, je rekel Lenart in povijal šest bek v šopek. Privila sta ga v rogovilo in začela pletti. Ko sta pletla, je Lenart pel rešilno pesem:

Lepša potica,
lepša bo pšenica
grozdja polna bo gorica.

Spletla sta dve dolgi tepežnici.

„Ta bo moja“, je rekel Lenart in si vzela daljšo. Pogledal je Joška in ga je bilo sram, da si je vzela večjo.

„Ako hočeš, jo pa imej...“

Joško je vzel manjšo.

„Ali si jezen, Joško?“ Lenartu je šlo na jok.

„Le ti imej večjo, ko si večji...“

Lenart je bil vesel in je švignil s tepežnico po zraku, da je lepo zapela. Švignil je zopet in tepežnica se je ovila okoli bosih nog. Zbolelo ga je, a rekel ni nič. Cel dan sta ležala na peči in govorila, kako bo jutri. Stric Nande ni bil doma, bilo je v praznikih, in takrat je ostajal cele dni v gostilnah. Lenart je zavezal dve culi. Na glavo si je dejal kučmo, Jošku je zavezal ruto okoli ušes in pasico okoli vratu.

„Najbolj zebe v ušesa, lahko odmrznejo“, je rekel Lenart in zato je zavezal Jošku ušesa. „Čevlje imaš slabe“, je rekel Jošku. A Joško se ni menil za mraz. Mislil je na bel kruh, na potico, na krajcarje in na vse, kar si potem lahko kupi, da bo imel kakor drugi. In Maro bo videl...

Vstala sta zgodaj zjutraj in sta odšla v dolino. Pot je bila pomrznjena, daleč okoli so se kazali pobeljeni, hribi med njimi pa so ležali zasneženi gozdi. Molče sta stopala proti dolini, boljbolj se je odkrival svet, bela dolga cesta se je pokazala in hiše ob njej.

„Glej tam so Doli, tam so dobri ljudje, poglej, kake lepe hiše!“ je govoril Lenart... In Joško je sanjal, kaj vse dobi tam, kjer so dobri ljudje, in kaj bo rekla Mara.

„Mrzlo je, ali te zebe?“ je spraševal Lenart in stopal z dolgimi koraki, roke v žepih, s tepežnico čez ramo, s culo v roki. Joško je tekkel za njim. Zeblo ga je, a molčal je. Veter je vel iz doline in bril naravnost v lice. Zavila sta v hiše ob poti in tepežkala.

„Le potrpi, Joško, se bova že pogrela“, ga je tolažil Lenart, „gorko peč imajo tam.“ In je zašklopotal z zobmi od mraza. In sta šla dalje po hišah. Prišla sta na cesto in zavila proti vasi. Srečala sta tepežnike, ki so se že vračali domov s polnimi culami. Mnogi iz njih so že izgubili tepežnice in so trepetali od mraza. Nekateri so zaostali in jokaje hodili počasi za svojo družbo; drugi pa so bili veseli, vpili so in se drsali po zmrzli cesti.

„Saj ne bosta nič dobila, smo že vse mi pobrali“, so vpili tepežnikoma. Lenart se ni menil zanje. Vsako leto so mu tako nagajali.

„O Lenart, norec, ha, beži, beži...“

Lenart je šel mirno in Joško za njim. Obstopili so ga in udarili po njem s tepežnicami, Joško je zajokal in zbežal. Lenart se je obrnil in udaril po njih z dolgo svojo tepežnico. Popadali so, kolikor jih je zadel, in vse so rastresli iz cul, drugi pa so zbežali in ga od daleč zmerjali z norcem.

„Čakaj, Lenart, doma bomo povedali, da si nas udaril“, so vpili otroci ter pobirali one, ki so bili padli po tleh. Lenart se je bal, da bi doma ne povedali. Matere mu ne bodo dale več kruha, otroci ga bodo kamenjali ko pojde skozi vas, očetje ga bodo podili z biči. Zato se je bal, da bi ne povedali. Ustavil se je in rekel:

„Če ne poveste, dam vsakemu hruško.“

„Daj, daj“, so vpili otroci in stegovali roke, tudi oni, ki so prej jokali, so hipoma utihnili. „Daj, če ne, povemo.“ In Lenart je dajal po vrsti, skoraj vse je razdal, kar je bil nabral. Smejati se je prijazno tepežnikom in ni rekel nič, ko so topli po njem s tepežnicami in hoteli po več nego po eno hruško. Zagnali so se proti njemu ter mu zbili culo na tla. Vse se je vsulo po tleh: orehi, jabolka, potica, vse. Zagnali so krik in se vrgli na kup ter pobirali v svoje cule. Lenart je pobral culo in odšel dalje. Bal se je, da ne bi povedali, če bi jim ne dal. Hotelo se mu je na jok in je tolažil Joška.

„Nič ne jokaj, na Dolih so dobri ljudje, trikrat toliko dobiva kakor ti vsi skupaj...“ Žalosten je bil in se oziral nazaj na cesto, kjer so tepežniki še vedno pobirali raztresene kose ter se prepirali med seboj. Bal se je, da bodo vendarle povedali doma...

„Denarja mi niso raztresli, denar devlji v žep“, je rekel Lenart in z mrzlo roko prešteval denar, ter si brisal solze iz oči. „Le stopiva!“...

In prišla sta na vas. Obstala sta ter gledala po vasi. Nikjer se niso oprla vrata.

„Pojdiva najprej k Mari, ogrela bi se“, je rekel Joško. Zeblo ga je zelo.

Lenart se je zasmel in pomislil. Tudi njega je zeblo. Tepežnico je stisnil pod pazduho in si huhal v roke. Pogledal je culo in je bila prazna. Kaj bi rekla Mara, ko bi prišel tako? In ko bi zve-

dela, da se je tepel z otroki? Postalo ga je sram. Spomnil se je, da bo prišel k Mari kot tepežnik in se ji bo zdel otročji. A sama ga je vabila...

„Pojdiva“, je rekel in stopil dalje po vasi. Prikazali so se ljudje in so Lenarta klicali po imenu.

„Vidiš, poznajo me“, je rekel Jošku in si ni upal pogledati tja. Dobro se mu je zdelo, da ga kličejo, da bo Joško vedel, da je res, kar je bil pravil doma.

Zavila sta v prvo hišo. Smejati so se Lenartu in dali so obema kruha. In sta šla dalje. Nikjer ni bilo, kakor si je bil predstavljal Joško. Tudi pesmi nista pela nikjer, samo smejali so se povsod: bolj prijazni ljudje nego v hribih. Obstala sta povsod za vratmi in Lenart si ni upal nič. Obstal je in čakal, da so jima dali. Pogrela se nista nikjer...

Velika bela hiša se je zasvetila, na vasi in Lenart je obstal. Rajši bi šel tja tako, ne tepežkat...

„Ali greva k Mari?“ je vprašal Joško in zobje so zašklepetali.

„Seveda.“ Lenart je stal in gledal po vasi boječe in nezaupno. Morda se odpro pri gostilni vrata in Mara se prikaže na pragu. Lažje bi šel potem.

„Pojdiva domov, Lenart“, je rekel Joško in šlo mu je na jok. „Tudi v dolini niso dobri ljudje. In Mara, bogve kaj bo storila, morda se bo ujezila...“

„K Mari morava.“

Lenart je odšel proti gostilni in Joško je odšel za njim. Smeh je bil v krčmi in ljudje so gledali skozi okna. Vrata so se odprla in Mara se je pokazala na vratih... Kakor da se je odprlo nebo in se je zasvetilo na njem. Črne lase je imela, rdečo ruto okoli vrata, bel predpasnik.

„Ali si prišel, Lenart?“ je rekla in se veselo zasmejala.

(Konec.)

V večerni čas.

Zložil Zvonimir.

Nad belo vasico večer molči
in zvezdice zlate blesté,
iz dalje brezmejne zefir šumi
in radost mi polni srcé.

Takóle takóle v večerni čas
mi blaženstvo z neba prispè,
vesela popevka zveni skozi vas, —
oj slušaj, oj slušaj, deklè!...

Na nebu se zvezde utrinjajo,
pri srcu je meni sladkó,
oj, teme brezdanje izginjajo
in sveto se bliža nebó...

vto - ne, *p* skrije se za tem - ni gaj;

rall. e dimin.

p

Ped. *

a tempo
m f vpra - šam svit - le mi - li - o - ne, *p* vr - ne li se še ke - daj, *rall.* *p p* še ke-

p a tempo *p p* *rall.*

Ped. Ped. Ped. Ped. Ped.

daj? *f a tempo* vpra - šam svit - le mi - li - o - ne, *p p* vr - ne - li se še ke - daj?

f a tempo *p p*

Ped. Ped. Ped. Ped. * Ped. * Ped. * Ped. Ped.

p p

espress.

45

Ped. * Ped. Ped. Ped. * Ped. Ped.

p A molče zvezdi - ce jas - ne, *mf un poco acceler.* od-govo-ra ne ve-do, a molče . .

p Ped. * *un poco acceler.* Ped. *

. . zvez-di - ce jas - ne, *f* od-go-vo-ra ne ve-do dol z neba, vi-ša-ve kra-

mf Ped. *

p *dimin e rall.* sne ne-mo na pra-šal - ca zro.

dim. *rall.* Ped.

Tempo I. *pp* Pri - di, zve-zda na-ša, pri - di, jas - ne v nas u - pri o-

8.va *pp* Ped. * Ped. Ped. *

či, naj moj dom te zo - pet vi - di, zla-ta

8va

zve - - - - - zda sreč - - - - - nih dni, naj moj dom te

8va

zo - - - - - pet vi - - - - - di, zlata zve - - - - - zda sreč - - - - - nih dni,

8va

zlata zvezda srečnih dni, zlata zvezda srečnih dni !

8va

Iz prvega zvezka Gregorčičevih „Poezij“.

Priobčil dr. Mihael Opeka.

Pred več leti je imel moj prijatelj v rokah Gregorčičev rokopis, vsebujoč 21 pesmi, pripravljenih za natisk v posebni knjigi. Ta rokopis je zanimiv. V njem so pri posameznih pesmah razni popravki in variante, nekaj opomb pesnika samega in kritiške opazke pesnikovega iskrenega prijatelja, Frančiška Erjavca, ki je bil rokopis pred natiskom pregledal. Preverjen sem, da bodo natančnejši opis tega rokopisa z veseljem čitali vsaj vsi Gregorčičevi častilci.

* * *

Na prvi strani rokopisa so zabelježeni vsi psevdonimi in šifre, pod katerimi je priobčeval Gregorčič svoje pesmi, v naslednjem redu:

X.
Bojan.
R. G.
G. R.
Gr.
Gorski.
Gorislav.
Planinec.
R. V.
Gregorčič.

Potem se vrste pesmi, numerirane in po isti vrsti kakor v I. zvezku „Poezij“.

1. Uvod.

Kakor je tiskan. Opomba Erjavčeva: Dobro!

2. Naša zvezda.

Kakor je tiskana. Opomba pesnikova: Domoљubna pesen v VII. šoli. Opomba pesnikova stavcu: Zadnjo kitico denite na posebno stran; ravno tako pri naslednji pesni!

3. Mojo srčno kri škropite.

Kakor je tiskana. Opomba pesnikova: Domoљubna pesen v VII. šoli.

4. Na sveti večer.

Opomba pesnikova: Po narodni veri (vraži) vzeta. Kakor je tiskana; le začenja se ondi:

Na goro gre dekletce mlado,
Ko svet . . .

na kar sledi opomba Erjavčeva: Da človek do potoka pride, mu navadno ni treba iti „na goro“! V tisku beremo zdaj: *Pcd* goro . . . In v 4. kitici sta prečrtani dve besedi:

Na goro *miče* tudi mene,
Ko sveto noč *praznuje* svet —

ter popravljeni v:

Na goro *vleče* . . .
Ko sveto noč *proslavlja* svet —

kakor ter v tisku. — Pod pesmijo je dostavljen datum: 16/l. 82.

5. Sam.

Kakor je tiskana. Le ob 3. vrstici:

Imaš li, brate, mnogo od nebes?

je brati opomba Erjavčeva: Namesto vprašanja stavi bi jaz na konci vrstice vejico.

6. Mavrica.

Kakor je tiskana. Le dvoje Erjavčevih opazk je ob njej. Za verzi:

Kane na drévje — obilen dá sad,
Kaplja na njivi — dá žito zlató . . .

pravi kritik: V teh dveh vrsticah nekoliko moti, da beseda „dá“ mora veljati za kratek zlog. — Za poslednjim stikom:

Kadar zaliva nebeški vrtnar

pa pripominja: Ad vrtnar! Levstik pravi, da slovenščina suffixa *nar* ne pozna, ampak da ga je zakrivil nemški: *gortnar*. Pisati je: *vtár!* — Kakor je razvidno iz „Poezij“, Gregorčič teh dveh in še nekaterih naslednjih prijateljevih opomb ni vpošteval.

7. Veseli pastir.

Kakor je tiskana. Samo v 7. kitice 3. vrsti:

In *raji* ko krone cesarske

je oblika *raji* prečrtana in nadomeščena z *rajši*.

8. Pri zibki.

V tisku je: Pri zibelki. — Kitica druga se glasi prvotno:

Sedaj *ti dnove* rajske sreče

(na strani je oblika *dneve*)

Deli nebeški gospodar,
Sedaj *ti zlata* doba teče,
Krasnejše, oh, ne bo nikdar.

Nad vrsticami je popravljen v:

Sedaj *trenotke* sreče jasne
Deli nebeški *ti* vladar,
Zdaj ure *ti teko* prekrasne,
Krasnejših, oh ne bo nikdar.

Tako imamo tudi v tisku. Gregorčič je to kitico popravil vsled opazke Erjavčeve: Sreče in teče ni čista rima. — Dalje je prenařena v 3. kitici 4. vrsta iz:

Ni znana teža ti nadlog

* 1844

SIMON GREGORČIČ

† 1906

v: Ne teža rev, nadlog in tog,
in pa začetek pete kitice iz:

Zato le spavaj, angel šibki,
Ki ravno si prišel na svet —

v: Ki si nedavno v gledal svet —

kar je pa pesnik pozneje še popravljaj, kajti v „Poezijah“ (pred seboj imam II. pomnož. natis 1885) je:

Ki nič ne veš še, kaj je svet.

9. Kesanje.

Opomba pesnikova: starca, ki je zapravil svoje življenje. Kakor je tiskana. Le 3. kitica je nad vrstami popravljena iz:

„Kdo ste, vi grozni obrazi,
Ki moje oko vas opazi?

v sedanje:

„Kedo ste, obrazi pregrozni,
plašeči ob uri me pozni?

Erjavec je bil namreč podčrtal obliko *opazi* in pripomnil ob strani: v impf., to je: glagol bodi tu nedovršen.

V 3. vrsti 4. kitice ima rokopis prvotno *saboj*, potem je *a* prečrtan in *z o* nameščen; v tisku se je pesnik na tem mestu končno odločil za *seboj*.

10. Siromak.

Kakor je tiskana. Samo zadnja kitica je izpremenjena iz:

Za vse je svet dovolj bogat,
In dobro vsem bi bilo,
Ko kruh delil bi z bratom brat,
Ko b' ga srce sladilo!

v:

Za vse je svet dovolj bogat.
In srečni vsi bi bili,
Ko kruh delil bi z bratom brat
S prav srčnimi čutili —

kakor je v „Poezijah“. — Na koncu je opazka Erjavčeva k predzadnji kitici: Ali se ‚sirotenje‘ ne bi dalo nadomestiti s kako drugo, navadnejšo besedo?

11. a) Pogled v nedolžno oko.

Ima naslednje variante:

Kitica 1. iz:

Nikar, nikar se me ne boj,
Nedolžni, nežni angel moj!
Le semkaj k meni stopi,
Oko v oko mi vtopi!

v nam znani tekst:

Le semkaj k meni sedi,
Oko v oko mi gleda!

Sedanja 3. kitica:

Budi spomin mi krasnih dni,

(v rokopisu:

Budi mi *slika jasnih dni*,
Ko bil sem še kot si zdaj ti,
Spomina me mladosti
Brez toge, brez bridkosti —

je popolnoma prečrtana in mesto nje napisana ta-le:

Budi spomin mi krasnih dni,
Ko bil sem srečen, kot zdaj ti,
Ko solza ni še tekla,
Srcá mi bol ni pekla.

11. b) Jeftova prisega.

V „Poezijah“: Jeftjeva. — Pesem obsega v rokopisu pet strani. Od zgoraj na desni pošev je zapisano: Judicum Liber, Cap. XI. Snov pesmi je namreč, kakor znano, svetopisemska. Erjavec je zaznamoval naslednje opazke:

Stik 10.

Otmì, otmì svoj *sveti* rod!

Pridevnik *sveti* je podčrtan in vprašaj (?) na robu.

Takisto mu v 23. stiku ni bila vseh beseda *gaz*; v 29. (Kako so tam) *kovala* (jekla); v 76. *Ha* (nepremišljena prisega): na strani je popravljeno *Oh*; v 80. *Oh* (ti nesrečni otrok moj): na strani *Joj*; v 82. (Ki kriv brezmejnega je) *zlega*. Tu stoji na robu opomba: *zló*, gen *zlá*; *zlega* pa je gen. od adjekt. *zèl*, *zlà*, *zlò*.

Poleg tega se je verz 36. prvotno glasil:

Zmagovalno pa na tla domača

Erjavec je naredil na strani znamenje, da verz ne teče, in pesnik je podpisal sedanjo varianto:

In zmagovit na tla domača.

V verzu 77. je prvotno:

Obupno *Jefta* zaječi

popravljeno v:

Obupno *oča* . . .

In stih 96. ima varianto:

Izpolni zaprisego oče --
In izvrši prisego oče.

Erjavec je bil namreč *za*(prisego) prečrtal in opomnil: „*Za*“ bi jaz izbrisal. Saj ta zlog lahko nadomestiš.

12. Daritev.

Pri tej pesmi opazi čitatelj v rokopisu drugače malo ali pa sploh nepoznati akrostihon: DOLGO TE BOG ŽIVI. Posvečena je, kakor je zapisal v rokopisu pesnik sam, nekemu Smrekar-ju.

13. Kupa življenja.

Kakor je tiskana. Na koncu opomba Erjavčeva: Posebno lepa!

14. Prijatelj in senca.

To pesem, priobčeno pozneje v II. zvezku „Poezija“, je Erjavec popolnoma in debelo s svinčnikom prečrtal ter opomnil zdolaj: Ali je tak prijatelj vreden tega imena? Gregorčič je zato pri natisku v II. zvezku del „prijatelja“ med ušesca.

15. Izgubljeni cvet.

Kakor je tiskana. Opomba pesnikova: Narodna. Datum: 16./1. 82.

16. Pri mrtvaškem odru.

Kitica 2. je v rokopisu dvojna:

Z ročico se ročica
K molitvi sklepa ti;
*In*¹⁾ snegobela lica
Kot prej so lepa ti.

Poleg pa druga:

Kako lepo *ročici*²⁾
Ti sklepaš, kot moléč,
Cveto ti snežni lici
Kot prej, *kot prej*³⁾ bliščeč.

Erjavec je napisal: Prvotna kitica mi je ljubša.

Kitica 3.:

In krog nedolžnih senec
V rumenkastih laséh
Ti plava *cvetni venec*,
Na *ustnih* rajsk nasmeh.

Erjavec je pripomnil, da *senec* in *venec* ni prava rima ter podčrtal obliki *cvetni* in *ustnih*, postavivši vprašaj ob robu.

Kitica 4.:

Smrt ni ti strahovita,
Če tudi v cvetu let,
Na lici se ti čita
Da ni ti *mar za svet*.

Mar za svet je podčrtano in na robu varianta: *mari svet*.

Kitica 6. se začenja prvotno tako:

Iz tog in solz okrožja
Ti srečna všla si zdaj . . .

Ta dva verza sta zabrisana in poleg je varianta:

Saj ti si srečno vtekla
In solz doine zdaj,
Neslà je božja dékla
Te v lepši, boljši raj.

Prva dva verza je pesnik v „Poezijah“ še izpremenil. Ob podčrtani nenavadno naglašeni besedi

1) *In* je prečrtan in nadomeščen s *Ta* . . .
2) Prvotno *ročice*, na kar nima tretji verz: *Cvete ti snežno lice* . . .
3) Prečrtano in popravljeno v *svetló* . . .

neslà je opomnil Erjavec: Ne vem, ali je smeti tako priglašati.

17. Siroti.

V kitici 2. se glasita prva dva verza prvotno:

Nikdo te ne zaliva,
Komu je za-te mar?

Premenjena sta — prvi nad vrsto, drugi ob kraju — v sedanje glasilo:

Kedo li te zaliva,
Komu pač ti si mar?

Erjavec jezikoznanec je ob drugem verzu: *Komu je zá te mar?* naredil klicaj. Takisto zopet poleg oblike *vrtnar* v te kitice 4. verzu.

V 3. in 6. kitici (kakor tudi v 4. prejšnje pesmi) je zaznamoval Erjavec, da je *če-tudi* pisati narazen.

18. Njega ni.

Opomba pesnikova: narodna. Kakor je tiskana. Le 4. kitica ima ob 3. stihu *Kaj da vrta več ne dela* opazko Erjavčeva: Ali se more reči: vrt delati? (einen Garten anlegen?); in pa v 6. kitici so zanimive variante:

Čez ograjo vrtno gleda —
Zroč na pot k ograji seda —
. . . cesto k seči . . .

In še dalje spodaj:

Tožna se k ograji vseda —
Čakajoč ob seči seda!

V 4. vrsti zadnje kitice: Njega od *nikodi* ni! je *nikodi* podčrtan in *nikoder* na robu.

Tudi tej pesmi je dostavljen datum 16./1. 1882.

19. V mraku.

Kakor je tiskana. Samo v 3. kitice 4. vrsti je Erjavec besedo *sirotenje* zopet podčrtal in napravil vprašaj na robu. In pa 2. vrsta 4. kitice je iz:

Hladú, mirú *po* srci ni —

varirana v:

. . . *pri* srci ni —

in v sedanji:

. . . *mi* v srci ni

20. Na bregu.

Kakor je tiskana. Ob 3. vrstici stoji opomba Erjavčeva: En zlog pogrešam. Spodaj je Erjavec označil pesem z eno samo besedico: Možka! Poleg je opomba pesnikova: 13. 1. 82. v Devinu kot osmošolec mislil, izdelal v Kobaridu.

* * *

S tem je završen 37 strani obsežni rokopis. Na zadnji strani sta brati še zanimivi notici: V celici — v semenišči, Človeka nikar — v Kobaridu na pokopališči.

Prošnja in zahvala.

Ljub meni večni je Gospod:
 Ko prosimo, usliši nas;
 Do mene bil je poln dobrot,
 Zato ga vsak bom klical čas.
 Ko vez mi smrtna je pretila,
 Ko grobni davil me je strah,
 Kadme se stivka vva raklila,
 Zatekel k Bogu sem se plah:
 "Pomagaj duši iz nadlog"!...
 Komiljen, dober je naš Bog:
 Nad mano On slabotnim čuje,
 In milostno pomoč skazuje.

Zdaj, duša, mirno si počij!
 Gospod je naš to se duri.
 In rešil smrtnik te veri
 In radosti oko odprl.
 Zato v deželi tu življenja
 Je hodim radostno pred Njim.
 Pač mislil sem ob dnevi trpljenja
 Da v stiskah kapnicen trpin,
 Na vse mrmračem; Pač vsitkar
 Je človek slednji poln prevár!
 A resen, kaj - iz duše vnete! -
 Kaj za dobrote dam prejete?

Zahvalni vrel korarac bom,
 Ime Gospodovo zahval
 Pred vsem Njegovim narodom
 Objubljem. Mu dar podal!...
 Škrebno' bediv, Dobrotnik večni,
 Da si ne stre svetnikov smrt!
 Jaz deklet sin, Tvoj klapec srečni,
 Ko jarem smrtni mi je strel
 Zahvalni Tebi dar karigem,
 Pred narodom izvršit spem
 v Gospodov dom obgubo evest,
 v preddvore Tvoje, sveto mesto!

Književnost.

Slovenska.

Krpanova kobila, Spisal I. Cankar. Založil L. Schwentner. Ljubljana 1906. Založnik Schwentner je izdal letos za Božič deseto Cankarjevo knjigo „Krpanova kobila“. To je torej nekak jubilej, in založnik in pisec sta ga proslavila. Prvi je skrbel za opremo in ilustracije, drugi pa je napisal uvod in ga naslovil „Jubilej“. Pripoveduje o sebi: v kakšnem razpoloženju je pisal prve knjige, v kakšnem druge in v kakšnem zadnje. Spredaj stoji zelo sentimentalni fant, piše mehke novele in drame, trubaduri obenem, in vsebina tistih časov so sanje. Potem to mine. Sanje minejo, pred oči stopi življenje, ki je grenko, ki se zdi silno krivično. Poeta ni več, izgubi se sentimentalnost brez sledu in mesto nje se rodi ogorčenje. In to so tla za satiro. To je do desete knjige, zdaj pa je razobešana zastava, ki vihra na vse štiri vetrove in na vse štiri vetrove oznanja nekoliko resignirano devizo: „Kakor koli in kamorkoli“. Do tukaj je prišel Cankar z deseto knjigo in tu se konča tudi njen uvod. Sledijo satire na Prešernov spomenik, na ljubljansko gledališče, na Vegov spomenik in na „rodoljube“. Pri tem ne izbira avtor sredstev, posluhuje se vsega, kar je priročnejše in kar obeta pač sigurnejšo zmago. Zato ker se gre skoro povsod tudi za njegovo osebo, so besede še ostrejšje, še bolj pojestrene puščice, ki leté v najpestejše osebnosti. Vsebina vseh satiričnih spisov (tudi „Poslednjih dni Štefana Poljanca“) pa je nastopna: Mlada slovenska umetnost se je (za časa Cankarja in Zupančiča, nekoliko v ozadju Kette in še za njim Murn) povzpela nenavadno visoko. Ali do prave veljave ne more, ker jo zadržujejo na tej poti zlasti tisti „rodoljubi“, ki imajo v rokah moč, a obenem niti trohice umetniškega smisla.

Ravnajo po starih in krivih nazorih, a narod je zaostal v kulturi in zato ne razume svoje umetnosti, ki gre daleč pred njim. Drugo so potem osebnosti! Gangl ni pesnik, Aškerc je bil in ni več, ta uvažuje „praktične“ razmere in tako naprej. Pesem je znana in že primeroma stara.

Sredo knjige je Cankar opredelil z naslovom „Novela“. Tu je natisnjenih troje krajših spisov, od katerih sta „Na otoku“ in „Spomladi“ za pisca zelo značilna: prvi kaže v polni luči lepoto njegove mistike, ki je to pot na pravem mestu, a drugi se giblje v tisti mehki sentimentalnosti, ki se je včasih avtorju tako prijazno podajala. Tretja novela „Nespodobna ljubezen“ pa je po vsebini taka, da bi je ne prinesel noben slovenski mesečnik. — — Naposled naj pridejo na vrsto karikature, ki jih je narisal Hinko Smrekar. Z eno, dvema izjemama so vse to pot in v tej knjigi brez pomena, ker ne dosežajo v nobenem oziru svojega resničnega cilja. Tudi karikatura avtorja samega je taka.

Cankar je za sedaj brezdvomno najmarkantnejši pojav v slovenski moderni, ni pa njegov Heinejevski esprit vedno v enakem razmerju z dovršeno umetniško obliko njegovih del. Cankar je sedaj na vrhuncu svoje stvarilne moči — njegov cinizem pa je tuptam že stereotipen. Kjer se proti njegovi posebni umetniški individualnosti pojavi kak odpor, tam je Cankar takoj pri roki s farizeji in filistejci, tam so „hinavski rodoljubi“, Krjavljii sami in šentpeterski meščani s svojo Krpanovo kobilo. To je uvertura in potem sledé mirnejše stvari: sladka samozavest, da so vsi ostali slovenski literatje služabniki njegovega humorja, da živi na Slovenskem sploh silno smešen narod: „Was kümmert Sie das Gesindel?“ — — Vsa Cankarjeva moč je v tem cinizmu.

Vse obzorje Cankarjevih idej je osredotočeno okoli tega njegovega neprestanega sujeta: Izgubljeni mladi človek, umetnik, ki se bori proti trmastemu narodu, ki umetnosti ne razume. Junak vselej umrje žalostne smrti. Kar pa te povesti pretvarja v lepe umotvore, je sugestivna moč Cankarjevega sloga in njihova perspektiva v neskončno daljo, njihov nerazvozlani problem, nedogledni, nejasni konec... Umetnost, ki je čisto slovanska po izvedbi, „zapadna“ po svoji koncepciji, visoka in lepa, a vedno v nevarnosti, da zaide...

Notus.

Janeza Trdine zbrani spisi. III. knjiga. Bajke in povesti. II. V Ljubljani 1906. Založil L. Schwentner. — V tej knjigi se nadaljujejo bajke in povesti o Gorjancih, ki jih je Trdina nabral in zapisal med tem zanimivim ljudstvom v času, ko je bilo še čisto ločeno od sveta in je torej kazalo še popolnoma svoje naivno naziranje. Največ teh povesti se suče okoli svetega Feliksa. Duševno obzorje, ki se nam tu razgrinja, res ni obširno: „Tonček vpraša prijaznega Radovičana, ki je sedel zraven njega, kakega daru misli svetega Feliksa on prositi. Odgovori mu: Ne velikega, zato vem, da me bo rad uslišal. Enega junca že imam, pa bi mu dobil rad par. Sivka mi je zdaj vdrugeč breja, pa se bom priporočil našemu svetniku, da bi mi dala zopet junca. Če on hoče, da mi lahko štiri, ali toliko jih ne potrebujem.“ Ljudstvo, ki vidi le gozd okoli sebe in nebo nad sabo ter z zunanjim svetom pride le malo v dotiko, ki s poetiško praznovernostjo razširja krog svoje domišljije. Jedro je pa vseskozi dobro in zdravo. Trdina je zapisoval ljudsko pripovedovanje kot objektivna priča z občudovanja vredno potrpežljivostjo. Vendar vsebina ni da bi vlekla, in je tudi bolj lokalnega nego splošno folkloristiškega pomena. Jezik je pa vzoren in mirni način pripovedovanja, ki z neko vdano resignacijo sledi naivnim podrobnostim, je našel že posnemo v krogu slovenskih modernih. *N.*

„**Čas**“. Znanstvena revija. Leto I. Uredniki: dr. F. Grivec, profesor E. Jarc, dr. A. Ušeničnik. Izhaja po desetkrat na leto. Naročnina 5 K., za dijake 3 K. Leonova družba v Ljubljani. Prvi zvezek ima sledečo vsebino: Naš čas: dr. A. Ušeničnik. Simon Gregorčič: Fr. Terseglav. Vzhodno cerkveno vprašanje v luči moderne historiografije: dr. F. Grivec. Današnje naloge katoliške cerkve: L. Lenard. Izpoved modernega protestanta: dr. A. Ušeničnik. Balkanski problemi: dr. Gruden. Meunier v Pragi: Ferdinand Cilenšek. Nove knjige. Listek. — Ta edina večja znanstvena revija med Slovenci se sama priporoča. Našemu izobraženstvu je prepotrebna in gotovo tudi dobrodošla. Njeni uredniki in sotrudniki nam jamčijo, da bo smer revije tako objektivno znanstvena, kot je bila „Obzornikova“, vsebina pa še mnogovrstnejša in bogatejša. *S.*

Ilustrovani narodni koledar (1907). Last in zaloga „Zvezne tiskarne“ v Celju. Zabavni del „Narodnega koledarja“ obsega letos med drugimi stvarmi tudi dvoje Cankarjevih črtic, izmed katerih je druga „Mrovec in njegova slava“ zelo originalna satira. V njej je karikirana trnjeva pot slovenskega umetnika. Spindlerjev spis „Učitelj Slekovec“ je tak, kakor sicer vsa njegova literarna dela: brez barve. Pesmi Vojeslava Molèta so posnete večinoma po drugi zbirki Zupančičevih pesmi.

Med spisi se nahaja životopis Jana V. Lega in ves zabavni del zaključuje politični pregled za l. 1906.

Leposlovna knjižnica. Ravnokar je izšel II. zvezek „Leposlovne knjižnice“ z zanimivima povestima „Stepni kralj Lear“, ruski spisal Ivan Sergejevič Turgenjev in „Hiša ob Volgi“, ruski spisal S. Stepnjak. Zvezek velja broširan 1 K 20 vin., vezan 2 K 20 vin., s poštnino 8 vin. več. Zaloga v „Katoliški bukvarni“ v Ljubljani.

Novomeški prošt Fran Nikola Peršič (1790 do 1797). Slika iz jožefinske dobe ljubljanskega nadškofa Mihaela barona Brigida. Spisal dr. Fr. Ilešič. Ljubljana 1906. To je kratek, a skrbno po točnih zgodovinskih virih sestavljen životopis hudega jožefinca, novomeškega prošta Frana Nikola Peršiča, istrsko-hrvatskega pisatelja. (Izdal je l. 1789 v Gradcu za istrske Hrvate dva jožefinsko nadahnjena katekizma). L. 1797 je bil Peršič, ki je v Novem mestu kot prošt spletkaril proti frančiškanom, ker so bili nasprotniki jožefinske prosvetljenosti, upokojen in interniran v Pazin. Umrli je l. 1802 v Lovranu. Knjižica je pisana s priznanja vredno objektivnostjo. *N.*

Kritična razprava o lurških čudežih. Prvi del. Spisal dr. Jurij Bertin, vseučiliški profesor v Parizu. Knjiga, prepotrebna naši inteligenci. Papež Pij X. je pisatelju na knjigi toplo častital, kar delo v polni meri zasluži. Pisana je od učenjaka, ki uporablja induktivno metodo moderne kritike, ne da bi ga motili ti ali oni predsodki. Na višku objektivnega raziskavanja je razprava Bertinova o možnosti halucinacij pri Bernardki Soubirous; pisatelj pride do zaključka, da Bernardkine prikazni niso halucinacije, kajti Bernardka ni bila nevrali psihopatično predisponirana, niti verske manije ni bilo v njej: bila je fizično in psihično zdrava. Rezultat te knjige, ki se bo še nadaljevala, je: Bernardkine prikazni so resnične, Lurd je sijajna apologija krščanstva. *P.*

H r v a š k a.

Katarina, kraljica bosanska. Spjeval dr. Fran Binički. Nakladom Kaptola Vrhbosanskog. Sarajevo. — V petih spevih opeva pesnik zgodbo iz verskih in političnih bojov bosenskih za časa bogomilov. Uvodna pesem opeva petindvajsetletni biskupski jubilej dr. J. Stadlerja, kateremu je knjiga posvečena.

Arthur Hübsch: Stajaci brojevi u njemačkoj narodnoj pjesmi od XIII. do XIX. vijeka. Razprava odobrena od mudroslovnega fakulteta kr. sveučilišta Franje Josipa I. u Zagrebu. Str. 70. Ta razprava je bila sprejeta kot disertacija na zagrebškem vseučilišču. Vzor nam je lahko, kako je treba razpravljati o takih stvareh. Dobro bi bilo, da bi se Slovenec lotil enakega dela in napisal razpravo o številkah v slovenskih epskih pesnih. —*n*—

Arthur Hübsch: Schiller i krščanstvo. (Pre-tiskano iz „Hrvatstva“. Zagreb. Tisak Antuna Scholza 1905. Str. 25.

Arthur Hübsch: Adalbert Stifter. Napisao za „Hrvatstvo“ prigodom stogodišnjice piščeva rodjen-

dana Ar. H. profesor u nadbiskupskom liceju u Zagrebu. Zagreb. Tisak Antuna Scholza. 1905. Str. 41. — Hrvate zanima nemški pisatelj Adalbert Stifter posebno radi tega, ker je občeval in si dopisoval z nemško pisateljico — rojeno Hrvatico, Marijo pl. Hrusoczy-Tenger. Dr. A. Hübsch-u se je posrečilo dobiti v roke vire za odnošaje Tengerine napram pisatelju Stifterju in hrvaški književnosti. Gotovo bodo zanimali, ko jih obelodani, ne samo Nemce, ampak tudi Jugoslovane.

—n—

Češka.

Adolf Černý: **U italských Slovanů.** (Zvláštní otisk z „Květů“, 1906, seš. V. a VI.) V Praze 1906. Nákladem vlastním. Tiskom Aloisa Šaška ve Velkém Meziříčí. — Adolf Černý je eden najgorečnejših zastopnikov one dejanske slovanske vzajemnosti, ki vidi zблиžanje raznih slovanskih rodov v tem, da jih najprej med sabo seznaniti ter s tem pridobi temelj za nadaljne kulturne stike. Obiskal je sam one kraje, v katerih prebivajo beneški Slovenci in jako simpatično pripoveduje, kar je pri njih videl in izvedel. Černega je opozorila na beneške Slovence razprava prof. Baudouina de Courtenay o Rezijanih in iskajoč zdravja na jugu, je prišel češki pisatelj sam dvakrat v Rezijo in v kraje južno od nje. Profesor Trinko, čitateljem „Dom in Sveta“ dobro znani rodoljub beneško-slovenski, mu je bil dober voditelj pri tem. Pisatelj nas pelje najprej v Čedad, potem gremo skozi Slovenska vrata v Šinčjur, na Staro goro, v Šempeter, v Bjačo, Lipo, Petjak, Krno ob Nadiži, v Landarsko jamo, Spanjut, Trpeč, v Trčmun, kjer je rojen profesor Trinko, in nato k tarčentskim Slovencem, kjer so tri čisto slovenske občine: Platišča, Brdo in Čezerije ter več mešanih. Skozi Preštint, Fojdo, Subit, Malino, Romandol se vračamo s pisateljem v Laški Videm.

Černý želi, da bi se začele s pomočjo vseh Slovencev ustanovljati med beneškimi Slovenci zasebne šole, ki bi gojile materinski jezik, avstrijski Slovenci naj bi hodili med svoje brate v Italiji na letovišča, da bi jim donesli npravne in gospodarske podpore in potem nadaljuje:

„Našla bi se tudi druga sredstva. Delovanje slovenskega tiska je tu dosti iluzorno zaradi tega, ker ljudstvo slovenske knjige malo razume in jih torej ne čita; največ bero še žene, ki se uče čitati iz starih molitvenikov. Kaj ko bi poizkusili izdajati časopis za ljudstvo v beneškem narečju, v jeziku, ki bi bil prilagoden obema glavnima narečjema — šempeterskemu in terskemu, ki bi bil pisan čisto poljudno, kar le mogoče z domačim besednim zakladom, ki bi se pozneje polagoma razširjal? To ne bi bil nikak separatizem, ampak le nekaka elementarna šola za čitanje v domačem jeziku, ki bi polagoma stopala naprej do književne slovenščine. Časopis bi moral pisati italiski Slovenec zanimivo in popolnoma po okusu in željah domačega ljudstva; denarno pomoč bi morali seveda preskrbeti naši Slovenci. Ne mislim, da bi ta stvar bila utopična.

Končno mislim, da naj bi se duhovniki složno, brez ozira, ali je to ljubo ali ne mlačni ali odpadniški svetni inteligenci, zopet in zopet potegovali pri vladi za to, da se vsaj nekoliko uvede slovenščina v šolah. Vem, da so podobno poizkušali že v prejšnjih letih,

da je odvetnik Podreka svoj čas javno nastopil za pravičnost do Slovencev, a odtlej je že mnogo vode poteklo — in izvedlo se ni nič. Vendar se ne bi zgodilo nič Italiji nevarnega, ako bi se zopet pošiljale do vlade prošnje, naj se pripuste slovenska berila v sicer italijanske šole . . .

Ko sem bliže spoznal italisko Slovenijo, ne morem se sprijazniti z mislijo, da bi njeno iznarodenje bilo nezogibno. Videl sem še toliko prirodne življenjske sile slovanskega elementa, da ne morem verovati v njegovo pogubo. Tem manj, odkar osebno poznam Ivana Trinka. Ljudstvo, ki je rodilo takega idealista, še ni zrelo za propad. Trinko sicer nima velikih nad za bodočnost, a zato ne drži rok križem, ampak dela, se trudi, orje ledino in seje dobro seme. Ni mogoče, da bi vse to idealno delo bilo zastoj. Gotovo se v bodoče najdejo njegovi gojenci, ki se lotijo dela. Spoznal sem mlajše duhovnike, katerih zavednost in čutenje me v tem potrjuje, da seme dobrega sejavca vendar tuptam pade na dobra tla . . .

Tako sklepa Černý. Njegov poziv do avstrijskih Slovencev naj bi našel gorak odmev! Nasvet, da naj bi začeli zbujati ljudstvo k čitanju s spisi v domačem narečju, je za zdaj umesten; tako si pomagajo tudi ogrski Slovenci. Od naše strani pa bi bilo vsekako želeti, da se resno misli na pomoč beneškimi Slovencem. Saj tudi društvi „Lega nazionale“ in „Dante Alighieri“ ne poznata nobenih mej v svojem delovanju za „neodvisne“ Italijane; zavest naše celokupnosti naj bi vzdramila vse k vzajemnemu delu!

Dr. E. L.

Poljska.

Pisani časniki na Poljskem. V poljskem kraljestvu je obstajala že v najdavnějšíh časih neke vrste pošta, ki je omogočila, da so se domače in tuje novice hitro širile po deželi. Že najstarejši zgodovinar Jan Zługok piše, da je kralj Boleslav Hrabri tako modro uredil svojo državo, da so vsi dogodki in slučajji, takoj ko so se zgodili, naj je bilo blizu ali daleč v deželi ali pa v tujini, ne samo po dnevu, ampak tudi po noči, prihajali do njegovega znanja. Toda te prvotne pošte so služile le bolj potrebam kralja in zadevam uprave kraljestva. Za vlade Zigmunta Avgusta I. 1564. se je izvršila pa v tem oziru že popolna reforma in kraljevi ukaz iz tega leta zapoveduje stalno ureditev pošte. Vplivna laška družina Montelupi je dobila takorekoč v svojo dedščino pošto celega kraljestva.

S tem je bil ustvarjen prvi pogoj, da je moglo nastati v poljskem kraljestvu časnikarstvo. Prvi „tiskani“ časnik je ustanovil v Krakovu J. A. G o r c z y n z imenom „Merkuryusz Polski“ („Poljski Merkur“). Toda še veliko pred njim so izhajali „pisani“ časniki, ki so prinašali uradne razglase in politiške dogodke, a tudi razne domače in tuje novice. V vseučiliški knjižnici v Krakovu je shranjenih nekaj tacihi časnikov še od l. 1568. V resnici je pa bila ta navada, pisati časnike, na Poljskem gotovo še veliko starejša, kot se je slučajno ohranilo nekaj obdrgnjenih listov. Nekateri poljski zgodovinarji sodijo, da se je to delalo že v XV. stoletju ali morda še poprej. Na vsak način se niti tiskano niti pisano časnikarstvo na Poljskem ni začelo veliko pozneje kot v drugih evropskih državah. V začetku

so se na Poljskem prvi pečali s pisanjem časnikov piaristi in jezuiti. A bili so zato tudi dobro plačani. Piaristi so dobivali za svoj trud letnega honorarja 100 cekinov, kar je bilo zatakrat precejšnja svota. Ako so imeli veliko naročnikov za to ceno, so lahko shajali. Radi tega so te menihe povsod radi sprejemali, vabili in jih gostili, ker so vedeli, da bodo potem po celem kraljestvu raznesli novico.

Uredniki so bili popolnoma svobodni, bilo ni nobene cenzure, nobene konfiskacije, nobenih uradnih pogreškov in časnikarskih tožb. Lahko so poljubno enega hvalili, drugega ponižali, novice zamolčali ali pretirali in s svojimi opazkami dodali, da je lahko vplivalo na dobro ali slabo ime oseb, znanih v deželi. Kontrole ni bilo nobene. Dasiravno so bili ti časniki le bolj anekdotične vsebine, so jih vendar zelo radi čitali in so šli iz rok v roke po celi deželi.

Poleg anekdot so prinašali ti časniki tudi važnejše reči: politične novice, cene žita, važni dogodki so se naznanjali hitro in natančno. S časom so se pisani časniki razširili in pričeli so jih tiskati. L. 1740 so dobili jezuitje dovoljenje izdajati časnik „Kurjer Polski“ namesto poprej edinih koncesionistov, oo. piaristov. Za Stanislava Avgusta je imel eksjezuit St. Luskin izključni monopol za izdajanje lista „Gazeta Warszawska.“

V Šleziji narašča v tešinski kneževini poljsko časopisje polagoma in stalno. Razvoj časopisja je najlepši dokaz vztrajnega delovanja med narodom in narodnega probujenja. Samo skromni mesečniki in tedniki so služili do letošnjega leta tamošnjemu poljskemu prebivalstvu. Letos je pa začela poljska „Matica šleska“ izdajati prvi poljski dnevnik „Tešinski dnevnik“ v Tešinu. Urejuje ga g. Vladislav Zabavski, pisan je poljudno za široke ljudske množice. Daj Bog, da bi ne usehnil, ampak še napreduje in dobro brani slovansko stvar na tej izpostavljeni meji.

L. L.

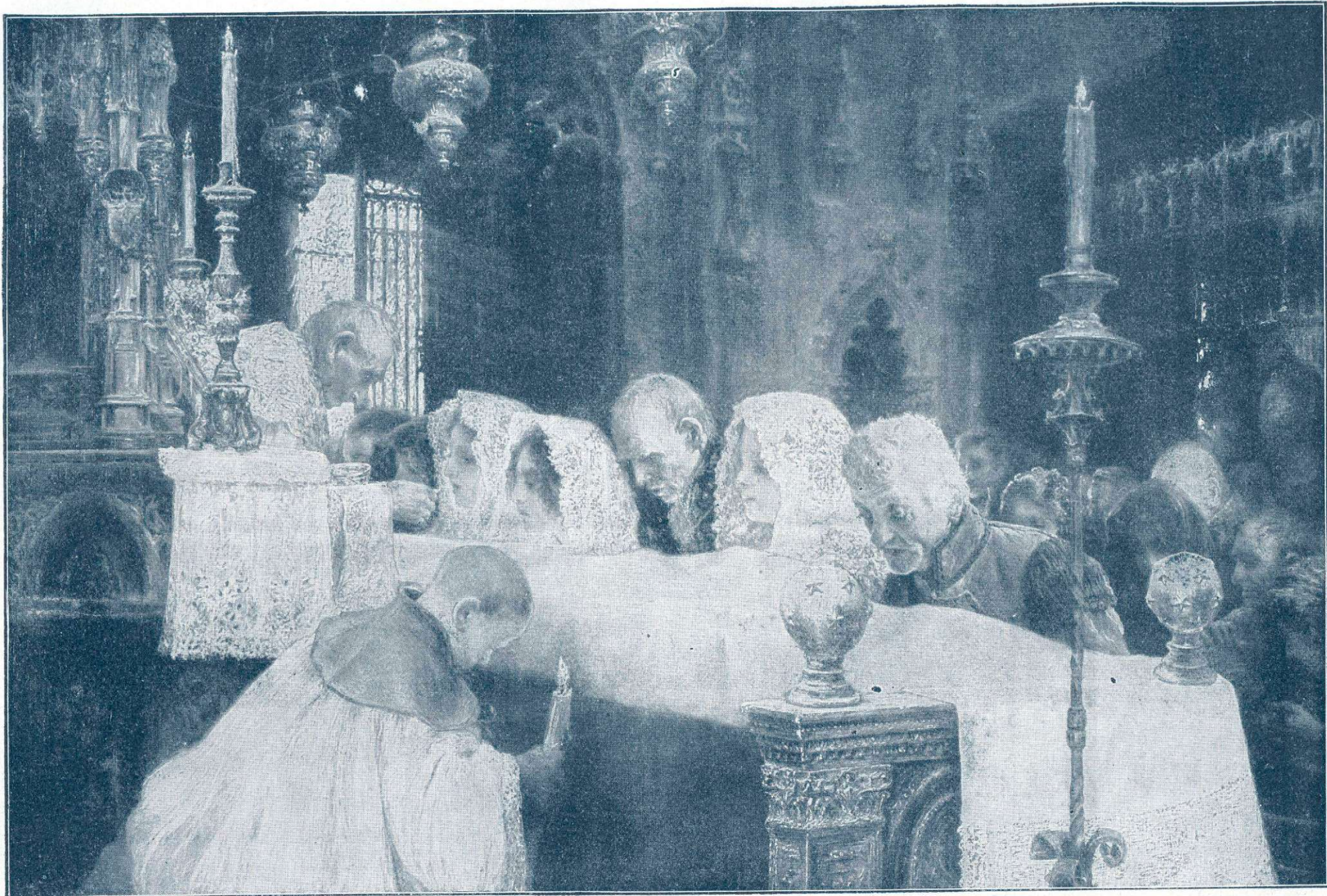
Druge.

Das soziale Wirken der katholischen Kirche in Österreich. Im Auftrage der Leo-Gesellschaft. Band IV. Heft I. Diözese Laibach. Von dr. Josef Gruden. Laibach 1906. Verlag der Leo-Gesellschaft in Wien. Tiskala „Kat. Tiskarna“ v Ljubljani. Ta knjiga je del obsežnega književnega podjetja dunajske Leonove družbe, ki se je namenila, opisati socialno delovanje cerkve v Avstriji za vsako diecezo posebej. Že pred desetletjem so se razposlale vprašalne pole po vseh župnijah, da se zbere statistički material, ki priča o velikem socialnem delu, ki ga je pri nas izvršila cerkev sama in s pomočjo vnetih laikov. Na ta način zbrani material je bil precej nepopoln in ker sta dva marljiva moža, ki sta te podatke pregledovala in jih hotela zbrati v pregledno enoto, umrla, se je bilo bati, da začeto težko delo ostane nepopoln torzo. Toda lansko spomlad se je lotil dela znani naš dr. Gruden in ga tudi dovršil. Dr. Grudnu je pomagal dr. Krek, ki je zbral material o delavskih in gospodarskih organizacijah, vsi župniki in dekani, ki so se radi odzvali pozivu, da zberejo po svojem okrožju potrebno gradivo, deželni glavar Oton pl. Detela in deželni vladni

svetnik Oskar vitez Kaltenegger. Ker je Leonova družba bila vsled tehniških razlogov primorana, omejiti vsebino knjige na šest tiskovnih pol, je dr. Gruden moral delati jako koncizno. Knjiga je dovršena, krasno delo — bilanca o vsem cerkvenem delovanju na socialnem polju, ne samo v zadnji dobi, ampak v nepretrganem razvoju od prvih početkov. Prvo poglavje obravnava versko življenje, ki je pri nas kakor tudi povsod velik kulturno-socialni faktor. Koliko narodnih sil je zbranih n. pr. samo v Marijini kongregaciji in v bratovščini sv. Rešnjega Telesa, ki štejeta obedve skupaj 142.338 članov! Morda najbolj poučno je drugo poglavje o vzgojnem delu cerkve na Kranjskem. Šolski fond je skoro ves iz cerkvenega premoženja; nad 4000 gojencev, počenši od otroških vrtcev pa do gimnazije, vzgaja cerkev v svojih lastnih zavodih; na tem polju se zlasti odlikujejo uršulinke. Cerkvenih ustanov za dijake je 153; njihov letni znesek je 69.600 K., ustanovni kapital pa 1.392.700 K velik. Sijajno izpričevalo za izobraževalno delo je napredek katoliškega časopisja, (II. del knjige) 1 dnevnik in 14 drugih časopisov in revij. „Slovenska krščansko socialna zveza“ šteje že 127 organizacij in nebroj knjižnic, abstinenčno gibanje, vzrastlo na podlagi krščanske organizacije in izključno od nje negovano, neprestano raste in se razvija, „Društvo za krščansko umetnost“ z 260 člani priča o kulturnih prizadevanjih cerkve, ki je na Kranjskem odnekaj pospeševala umetnost. IV. poglavje obravnava karitativno delovanje cerkve; občinski ubožni fondi so skoro vsi iz cerkvenega premoženja: 180 ustanov za reveže z letnim zneskom 39.890 K in ustanovnim kapitalom 797.800 K je še sedaj cerkvenih. V. poglavje se peča s socialnim delovanjem cerkve na gospodarskem polju in med delavci: 17 delavskih organizacij priča o skrbi cerkve in katoliških laikov za povzdigo gmotnega položaja in izobrazbe nižjih ljudskih slojev. Knjiga je neobhodno potrebna za apologeta, za zgodovinarja, statistika, socialnega politika in celo za političnega uradnika; vsi najdejo tu bogat material, pregledno razvrščen in osredotočen. Za nas je knjiga ponosna bilanca o našem delu, za vsakega drugega nujen repertorij.

P.

Der Panslavismus. Eine national-politische Betrachtung. Von Б. Cilli 1906. — Druck der „Zvezna tiskarna“. Verlag der „Zvezna trgovina“. — Pisatelj te zanimive knjižice, ki je že izzvala v raznih slovanskih časopisih različne ocene, razmotriva slovansko vprašanje enega enotnega stališča, kar ga seveda sili, da se bavi z raznimi gesli o vseslovanskem delu. Svoje izvajanje začenja s splošnimi razmotrivanji o sedanjem položaju Slovanov in o raznih nazorih, v katerih se je doslej kazalo to, kar imenuje pisatelj s smelo besedo „panslavizem“. O Slovencih pravi, da so izročeni neizogibni pogubi, ako gre dalje po sedanji poti. Pesimistična je njegova sodba o vsem, kar se zdaj dela, govori in piše. Geslo „hrvaškega državnega prava“ se zdi pisatelju za Slovence čisto nerabno, tudi „jugoslovanska ideja“ ne more donesti rešitve. Sicer je misel na jugoslovansko državo mikavna, a razmere so take, da je neizvedljiva; „slovanska vzajemnost“ je samo fraza, brez načrta in programa, tudi nada, da se „slovanske reke zlijejo v ruskem morju“, je prazna. Odkod naj torej zasine Slovanom boljša bodočnost? Pisatelj pravi, da imata samo dva slovanska naroda

SV. OBHAJILO

JOSÉ GALLEGAS

pogoje za gotov obstanek, namreč Rusi in Poljaki. Ti se naj med sabo sporazumejo; kraljestvo Poljsko naj dobi najširšo avtonomijo, ne da bi se ločilo od ruske države in ta mirna sloga, ki bi ustrezala interesom obeh, bi bila temelj za nadaljne kombinacije, ki naj bi zagotovile obstanek tudi drugim slovanskim narodom.

P.

Oesterreich - Ungarn und Italien. Das westbalkanische Problem und Italiens Kampf um die Vorrherrschaft in der Adria. Leopold Freiherr von Chlumecky. Wien und Leipzig. Deutike. 1907. Obširna knjiga Chlumeckega je mojstrsko delo ter priča o velikem znanju in poznavanju diplomatskega gradiva, aktov, not in depeš med evropskimi državniki in poslaniki. Pisatelj pozna balkanske razmere in je poučen o najmanjših podrobnostih. Chlumecky opisuje najprej na podlagi diplomatskih virov postanek in motive trozveze, potem pa mirno, kulturno osvajanje Albanije od strani Italije, ki tam gradi šole, železnice in pristanišča. Pisatelj ostro obsoja počasno in kratkovidno avstrijsko balkansko politiko. Chlumecky zastopa načelo, da imej Avstrija v Makedoniji gospodarsko-trgovsko supremacijo. Knjiga je izzvala polemiko med pisateljem in bivšim italijanskim ministrom Baccelijem v dunajskem dnevniku „Zeit“. Kdor hoče biti podrobno poučen o

balkanskem vprašanju in energični italijanski albanski ter jadranski politiki, naj poseže po tej knjigi, ki ni samo strokovnjaško, ampak tudi zanimivo, živahno pisana.

R. V.

Historičen atlas avstrijskih alpskih dežel.

1. del obsega Solnograško (Ed. Richter), Gorenje Avstrijsko (J. Strnadt), Štajersko (A. Mell in H. Pirchegger). Goriško obdela A. Mell, Koroško dr. Wutte s sodelovanjem deželnega arhivarja dr. pl. Jaksch-a, Kranjsko je prevzel g. profesor A. Kaspret v Gradcu. —n—

Belorusko. V beloruskem narečju se je doslej pisalo jako malo. Nekaj slik narodnih pesmi in pravljic, prevod prvega dela „Pana Tadeusza“, prevel Vincenc Marcinkiewicz (Vilna 1859), dalje „Pinskaja šlahta“ in povestici „Hapen“ in „Kupala“ istega pisatelja in še nekaj manjših brošuric, to je bilo doslej vse belorusko slovstvo. Nedavno je pa izšel beloruski abecednik, tiskan z latinskimi in z ruskimi črkami in prvega kimovca je izšla z Vilni prva številka prvega beloruskega lista pod naslovom: „Naša dela, pieršaja bialoruskaja, haseta dla vioskovo i miestovaho rabočaho narodu. Vihodzić raz u tidzien polskimi i ruskimi literami“, Hod 1. Vilna, 1. siencabra 1906. 4 h. 8 str.

AVSTRIJSKI PRESTOLONASLEDNIK IN ČRNOGORSKI PRINC DANILO
NA VOJAŠKIH VAJAH V DALMACIJI.

To in ono.

Slovensko gledališče.

13. decembra so na našem odru vprizorili I. Cankarjevo satiro „Za narodov blagor.“ Njen sujet je boj dveh narodnih prvakov, dr. Grozda in dr. Grudna za prvenstvo, vsled česar se tudi ves narod razdeli v dva tabora. Obe dvema ni nič na narodnem blagru, iščeta zgolj svojo korist in plemeniti Aleksij Gornik naj jima s svojim bogastvom pomaga do lastnega „organa“, do vsega agitatoričnega aparata, da pridobita zase zaslepljeno maso. Grozd ponuja Gorniku, da ga pridobi zase, svojo hčer, Gruden bi mu pod gotovimi pogoji celó prodal svojo ženo. Vsej komediji napravi neljubi konec žurnalist Ščuka, ki revoltira ponižni narod in pobija obema prvakoma šipe. Satira ima poleg vrlin mnogo hib. Grozd, Grudnovka in Gruden domala dovršeni tipi; Ščuka, sentimentalni cinik, sam v svojo duhovitost zaljubljen. Brez notranje ga preobrata, prej žurnalist buržoazije, sedaj demagog. Neverjeten in nepotreben je prizor, ko Ščuka Grozdu zavezuje čevlji. Pri Aleksiju pl. Gorniku treba vprašati odkod, čemu in kam? Ves prvaški boj sloni na nemogočem motivu. Polovico uspeha te farse treba brezdvomno pripisati političnemu ozadju. Umetniški aparat je tu pripravno orodje, da se korenito osmeši gotovo koterijo, ki narodove ideale sama ustvarja in uporablja za svoje nizkotne namene. Seveda je ogorčeni umetnik-prorok iz tega boja napravil cel karneval. Misli bolj drzne kot globoke — esprit, ne pa šekspirjev humor. Skratka, zgodnje delo desiluzioniranega talenta, delo, ki vendar že kaže resničnega umetnika.

F. T.

Naši igralci.

Mara Taborska.

Deželo očistiti in ljudstvo napraviti lepo — s tem potrebnim delom mora umetnost začeti . . .

Umetnost izpopolnjuje npravnost in npravno stanje človeštva. Izpopolnjuje ga samo — ne ustvari — — — — —

Raziskuj zgodovino narodov in jasno ter brezdvomno se ti pojavi veliko dejstvo, da je lepa umetnost vzknila samo pri narodih, ki so se je veselili.

(Essey o blagoslovu lepote.
John Ruskin).

Personalna izpremema v vodstvu naše intendantce je obenem bila tudi stvarna. Namah smo stali pred novim dejstvom: gledališče, pridobljeno za moderno dramo ravnotako kot za Sakespearejevo gigantsko klasiko; odprto D'Annunzijevega tipu novodobnega človeka, ki se muči nad uganko neskladnosti razuma z voljo, ravnotako kot domači umetnosti Cankarjevi. In če se ne strinjamo z določeno smerjo našega gledališkega vodstva, ki nad nekaterimi efemernimi pojavi pozablja na vekotrajne umotvore blažedečega in povzdigujočega idealizma — ki ni treba, da bi bil sentimentalni in prazen — smo ponosni na umetniško dvojico Taborskih, ki s svojo dovršeno umetnostjo ublažita tupatam mučen vtis tendenčnih dram, katerih vprizoritev gospod in gospa Taborska ne določujeta.

Bilo je 15. novembra l. 1900, ko je gospa Taborska, takrat še gospica Maruša Kohoutova, v prvič nastopila na Švandovem gledališču na Smihovu v Pragi. Igrala je Vilemimo v nemški veseloigri „Komteski Katuški“. Iz malih početkov je

postala velika. Že od kraja je pokazala, kje je za njeno umetniško dušo edino primerno težišče. Ko prelistujem kritiške ocene o njenih nastopih, povsod vidim, da ona ni vstvarjena za prazno, koketno, vsiljivo demimondsko igro tiste boheme, ki ubija pisatelje in igralce: gospa Taborska je oživljajoča stvariteljica trpeče, izmučene, vdane žene. 3. decembra 1904 je praška „Politik“ zapisala o njej: „Gospa Taborska je v vlogi „Helene“ („Črešnjevci vrt“ od K. Kamineka) vnovič dokazala — če je zato še sploh dokaza treba — da je inteligentna, misleča, s stvarilno močjo obdarovana umetnica.“ V tem leži njena sila. Inteligenca, ki ume izčrpati vse, kar je v dramatičnem avtorju najglobljega, združena s toplo, skoro nervozno temperamentnostjo, to je lepota njenega vprizarjanja. Imeli smo na slovenskem odru doslej čestokrat hladno, enolično, rutinirano igranje, figure, z umetno, a ne umetniško kombinacijo, kakor na šahovi deski postavljene, razvrščene in gnane druga proti drugi v boj — gospa Mara Taborska je misleča igralka, tako bogata in neposredno vplivajoča, kakršna je živa, nedotaknjena natura. Ona igra dovršeno „Elgo“, spretno „gospo Grudnovko“, toda samo sebe igra v „Giocondi“ v vlogi Silvije, kjer ji je bilo na našem odru le malokrat dano vprizoriti svojo lastno moč do zadnjega gibljaja. Ona uspeva, se razvija in povzdigne tam, kjer je njenim mislim dano vglobiti se v probleme in njenim čutom trpeti, dvomiti, vdano ljubiti in v tihi resignaciji preminuti. Ponižna velikost, ki slavi zmago takrat, ko jo boleest stare. Čehi ne bodo pozabili, koliko je pripomogla k uspehu iger cikla „Kruh českých spisovatelů“ ravno gospa Taborska. Kritiki solidne klasiške šole in novejši, ki si želijo vprizarjanja, ki več z gesto namiguje, kot v dolgih zaokroženih monologih pové, vsi so hvalili na Taborski eleganten nastop in sposobnost, igrati najmanjše psihološke podrobnosti, vsi poudarjajo njen neprestani napredek. „Čas“ od 3. marca 1905 je ob priliki, ko se je ciklus „Kroga českých pisateljev“ završil z Ibsenovim „Staviteljem Solnessom“, poudarjal odlične zasluge Taborske na njegovem uspehu. Saj je igrala ravno v tej zadnji igri krožkovi, v „Stavitelju Solnessu“, glavno vlogo, sredotočje drame, Hildo Wangel. In to je zopet vloga zanjo, tista Hilda, ki Solnessa naganja na vrh zvonika, v kraljestvo nebrzdane svobode, Hilda, napol fantastičen otrok, napol kritična, misleča žena, simbol življenja željne mladosti.

Dve leti preje čitam v „Maju“ pri benefici gospe Taborske v „Devicah“ Marka Praga pohvalo njeni inteligenci, ki v igrah zato uspeje, ker jih umeva. Vedno bolj se Taborska bliža svojemu višku. Kritika jo stavlja v ospredje vseh vprizoritev. Vedno bolj se kaže njen mnogostranski talent, ki ume izvajati vloge, ki niso po njeni naturi, tako v Oskar Wildejevi komediji „Bodi resen!“ Toda njeno obsežno umetniško obzorje dokazuje predvsem njena zmožnost, vživeti se tudi v dramatiko iz polovice preteklega stoletja, v dela globokega misleca, skoro pozabljenega Friderika Hebbela, v njegovo „Marijo Magdaleno“, tragedijo omejenega, topega malomeščanstva, ki ubija vsak vzlet. Klaro je Taborska igrala takó povoljno, da je ocenjevalec „Politike“ (10. januarja 1905) priznal sledeče: „Njena Klara opravičuje drznost, ki je bila združena z vprizoritvijo Hebblove drame in otvarja prijetno perspektivo, da bo uspel cel ciklus „Kroga českých pisateljev.“

Čimbolj se bliža bivanje Taborske v Pragi koncu, tembolj postaja Taborska na smihovskem gledališču protagonistka par excellence. Vprizoritev docela ponesrečene drame znanega

kulturno-historičnega pisatelja Houston Stewart Chamberlaina, „Antonije“ na praškem odru, je, kakor pišejo „Práva Lidu“ 12. januarja 1906, bila mogoča samo s Taborsko, brez katere bi bila igra nezmisljena. Popravila je velikega pisatelja in slabega dramatika in ga za en večer rešila. 28. marca 1906 pa jo vidimo v eni najtežjih vlog cele moderne dramatike, v Ibsenovi „Heddi Gabler“, ki je po krivdi Ibsenovi neumljiv značaj, hladen, brezsrčen, brezobziren in čudno pohoten, ki se ubije ob lastni tajni zlobi in malenkostnih razmerah. Mara Taborska je to sfingo pogodila, to je soglasna pohvala vseh čeških kritik. Toda največji njen dan je bil 25. februarja l. 1906, ko je na smihovskem odru igrala tisto Silvijo Settalo iz „Gioconde“, ki jo je d' Annunzio spisal za nedosežno Eleonoro Duse „z lepima rokama“. V to vlogo je položila vso svojo dušo in žar, s katerim je pogodila pesnikovo žarko dikcijo, tiste aristokratske geste lepih, življenja in odpovedi bogate ljubezni trepetajočih rok, žrtvovanih, krvavečih, uničenih, da rešijo umetnost možev. To sem videl v njeni igri na našem odru in praška kritika poudarja isto.

* * *

In kakšna je pri nas pot Mare Taborske do njene dovršitve? Lepa in zaslužna naloga naše intendance, kateri smemo zdaj upravičeni zaupati, je, Maro Taborsko z umevanjem posebne smeri njenega vprižarjanja, z njej primernimi vlogami ne samo ohraniti na sedanji stopinji, ampak jo še bolj povzdigniti.

Naj se dotaknem le ene stvari. Dajte Mari Taborski na primer vlogo „Grudnovke“. Dovršeno jo bo izvedla — saj smo jo videli — ali ne bo je v svoji duši do zadnjega živela; vseh njeni sil „Grudnovka“ in „Elga“ ne zbudita. Ne varam se. V takih vlogah bo rafinirana, a ne fina, bo pretirana, namenoma zlobna, ker Hauptmann svojih mučnih sanj in Cankar svojih karikatur nista pisala za take igralke kot je Taborska. V njeni igri živi tisto večnožensko, ki blaži, Gretchen, ki dviga Fausta, Rautendelein, ki v Heinrichu vzbudi novo življenje, Silvia, katere ljubezen traja do smrti.

Če se bo to uvaževalo, bomo pomogli Mari Taborski, da stori še tisti mali korak, ki jo loči od viška, ki je njeni izredni stvarilni moči namenjen.

* * *

H koncu še nekaj. Umetnost Mare Taborske, ki združuje lep talent z železno marljivostjo, je nerazdružno zvezan z razvojem in viškom umetnosti njenega druga, Viljema Taborskega, tega umetnika-igralca, ki je obenem, tudi pesnik zbirke „V strunah duše“, izdane 1899. v Plznu in je prvič v češčino dovršeno prevedel Schillerjevega „Don Carlosa“, „Divjo raco“ Ibsenovo in druge drame. Saj se je gospod Taborsky, akademiško izobražen jurist, posvetil odru zgolj iz umetniškega nagiba. Viljem in Mara Taborska s svojo neizčrpno umetnostjo dokazujeta, da se bogato obdarovani talent le tedaj ohrani, ako združuje s svojim bogastvom na čuvstvih tudi obširno izobrazbo, marljivost in tisto npravno trdnost, ki obvarje umetnika pred propadom. O Taborskem pa prihodnjč.

Franc Terseglav.

Original Gregorčičevega rokopisa, prevod psalmov 114. in 115., nam je blagovolil prepustiti v reprodukcijo faksimila (glej str. 39.) čast. gospod župnik trnovski Ivan Vrhovnik, za kar mu bodi tudi na tem mestu izrečena najprisrčnejša zahvala!

Letošnja Noblova nagrada je bila podeljena medicinema Kamilu Golgi v Paviji, Ramon y Cayalu v Madridu, slovečemu fiziku Thomsonu v Cambridgu, kemiku

Henriku Moissanu v Parizu, predsedniku severnih ameriških zedinjenih držav Rooseveltu in italijanskemu pesniku Giosue Carducci v Bologni. Da kratko poudarjamo njegov pomen: Carducci je najmarkantnejši pesnik osvobodjene Italije, skozinskoz lirik (spisal ni nobenega romana, nobene novele), republikanec čisto po kroju Mazzinija. Carducci se je porodil l. 1835 v Valdicastellu, 1860 je bil imenovan za profesorja italijanskega leposlovja na vseučilišču v Bologni. Carducci je po vsebini in obliki zagovornik poganske humanitete; znana je njegova bogokletna „Himna na Satana“. Ta zagrizena tendenčnost je iz Carduccija napravila pesnika klike, modernim pa ni všeč njegov klasicizem, ki je preveč kopiran po antičnih vzorcih. Carducci je sedaj precej osamljen. Njegovo zadnje delo so bile „Odi barbare“.

I.

Šolska Matica (Macierz szkolna) v Varšavi je izdala prvo poročilo o pred letom ustanovljenem ljudskem vseučilišču, iz katerega posnemamo: Predavanja so se pričela na novo dne 15. vinotoka in so v polnem teku. Izmed vpisanih slušateljev se jih je zglasilo k izpraševalnim komisijam 1800 oseb in jih je prestalo izkušnje iz odpovednih strok 1495. Podučevalo se je: poljski jezik in slovstvo, aritmetika, algebra in geometrija, poljska zgodovina v zvezi z občno zgodovino, geografija, risanje, sociologija (narodno gospodarstvo in pravosodstvo), prirodoslovje (fizika in kemija), tehniške vede (mehanika in elektrotehnika), anatomija v zvezi s fiziologijo in higijeno, trgovinsko računstvo. Predavanja so se vršila ob delavnikih zvečer med 7 $\frac{1}{2}$ do 9 $\frac{1}{2}$ uro in ob nedeljah in praznikih popoldne med 1 - 5 $\frac{1}{2}$ uro v 27 prostorih. Vsak slušatelj je dobil matrikolo, ki mu je služila ob enem kot vstopnica na predavanje, v društveno čitalnico in knjižnico. Stroški Šolske Matice so znašali 6000 rubljev. Pokrili so se v majhnem delu s prispevki slušateljev (10 vinarjev za predavanje) in s članarino društvenikov, večinoma pa s prostovoljnimi darovi. Neka „neimenovana vdova“ je sama podarila za ljudsko vseučilišče 1500 rubljev. Zaradi te živahne delavnosti Šolske Matice se sovniščični ruski listi, zlasti oficijozno „Novoje vremja“ nanjo strašno hudujejo, ter trde, da pripravlja novo poljsko vstajo in pozivljajo vlado, naj postopa proti njenim udom kot z uporniki.

Jan Gadomski. Dne 9. vinotoka so ustrelili v Varšavi roparji poljskega pisatelja in časnikarja Jana Gadomskega. Po opisovanju časnikov se je to zgodilo takole: Deset dni poprej je ulomilo v stanovanje njegovega tasta Feliksa Debskega nekaj roparjev in zahtevalo denarja. Debski ni izgubil samozavesti, zaklical je pomoč, zbudil celo hišo in roparji so zbežali. Dne devetega vinotoka je sedel Debski ob polsedmi uri zvečer po večerji v obednici in čital, služkinja je šla kupit časnik in njen mož, ki je pri Debskem za služabnika, je za njo zaklenil vrata z verigo. Kmalu je nekdo potrkal na vrata in na vprašanje služabnika, kedo je, odgovoril je tanek glas, ki je posnemal glas njegove žene. Mož se je začudil, da se je tako hitro vrnila in ni odprl vrat z verigo, ampak jih je samo malo odslonil. V tem trenutku so porinili roparji skozi odprtino železen kol in prerezali s posebnimi škarjami urno kot blisk železno verigo. Bili so trije, oboroženi z revolverji. Tako so vdrli v stanovanje, eden je ostal v kuhinji pri služabniku, trije so pa udrli h gospodu, ki je mirno čital, nastavili mu revolver na sence in zahtevali denarja.

Debski je rekel, da jim da, kar ima pri sebi. Roparji so želeli še več. Nato jim je odgovoril, naj ga puste v drugo sobo, kjer ima več denarja v blagajnici, — da bi dobil čas in zaklical ljudi. Med tem se je vrnila služkinja in zagledala

skozi vrata v kuhinji svojega moža in pri njem roparja z revolverjem v roki in hitro tekla v drugo nadstropje k gospodu Gadomskemu. Ko je ta slišal, kakšna nevarnost grozi njegovemu tastu, vzel je revolver, šel po glavnih stopnjicah k stanovanju Debskega in, ker je našel zaklenjeno, pozvonil. Roparji so menda mislili, da zvone tovariši, kl so stali na straži pred hišo, in so odprli s ključem. Gadomski je ustrelil na roparja, toda ta se je slučajno ravno pripognil in krogla mu je zletela nad glavo. Ko je hotel ustreliti drugič, zadela ga je že roparjeva krogla v prsa in padel je mrtev na stopnjicah. Jan Gadomski se je rodil leta 1859. v Siedlecu, poslušal pravo na vseučilišču v Petrogradu in v Krakovu, sodeloval že kot dijak pri krakovski „Novi Reformi“, potem se je pa preselil v Varšavo.

Tu je bil najprej sourednik lista „Svit“, pozneje pa „Kłoso v“. Leta 1886 je dobil prvo nagrado za dramo „Larrik“. To je obrnilo nanj splošno pozornost občinstva. Toda v kljub dobremu sprejetju Larika se ni posvetil dramatik in gledališču, ker je čutil v sebi več poklica za časnikarja. Še

istega leta 1886 je postal sourednik lista „Gazeta polska“, pozneje pa glavni urednik. „Gazeta polska“ je bil izvrsten, z umetniškimi okusom urejevan list, ki je pa načelno odklanjal vsako reklamo, brez katere se dandanes nič ne opravi. Radi tega je število naročnikov vedno padalo. Leta 1898 so ga radi tega za pol leta ustavili, nato ga je pa prevzel Gadomski v svojo lastnino. Kot podjeten časnikar je prišel Gadomski na misel, da bi mu dodeval od časa do časa slovstveno prilogo. — Število naročnikov je v kratkem spet narastlo na 10.000 in „Gazeta polska“ je postala najvažnejši in najbolj razširjeni varšavski dnevnik. Pisana je bila vedno v mirnem, treznem duhu in v lepem slogu. Goreč narodnjak ni izgubil Gadomski nikdar ravnotežja in se je vedno držal v treznih mejah in ni nikdar storil nobenega kompromisa med časnikarjem in krščanskim človekom. Kako ga je spoštovala vsa Varšava, se je najbolje razvidelo iz njegovega pogreba. Take narodne slovesnosti mesto že dolgo ni doživelo, tisočere množice so ga spremile k zadnjemu počitku in počastile njegov posmrtni prah.

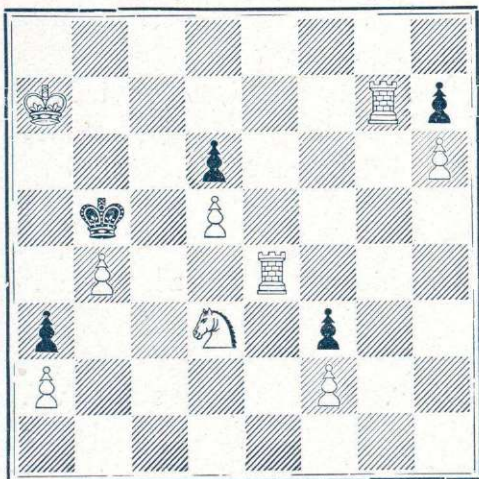
Šah.

Prيرهja A. Uršič.

Naloga 264.

A. Uršič. (Original).

Novoletni pozdrav šaholjubom.

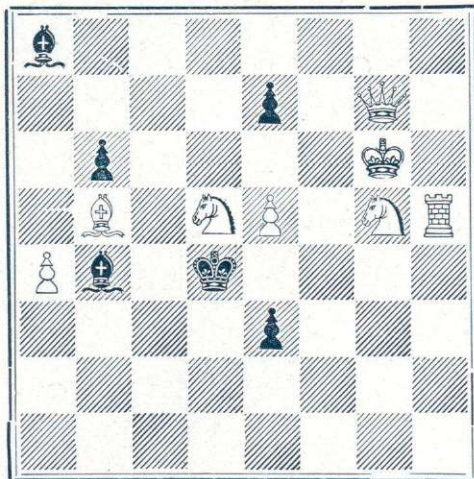

Mat v četrti potezi.

Naloga 265.

Fr. Dederle.

(Original)

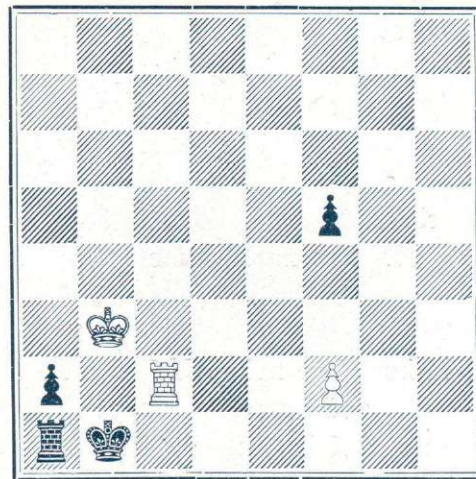

Mat v tretji potezi.

Naloga 266.

A. Uršič. (Original).

Dvojna naloga.

Samomat in mat v tretji potezi.

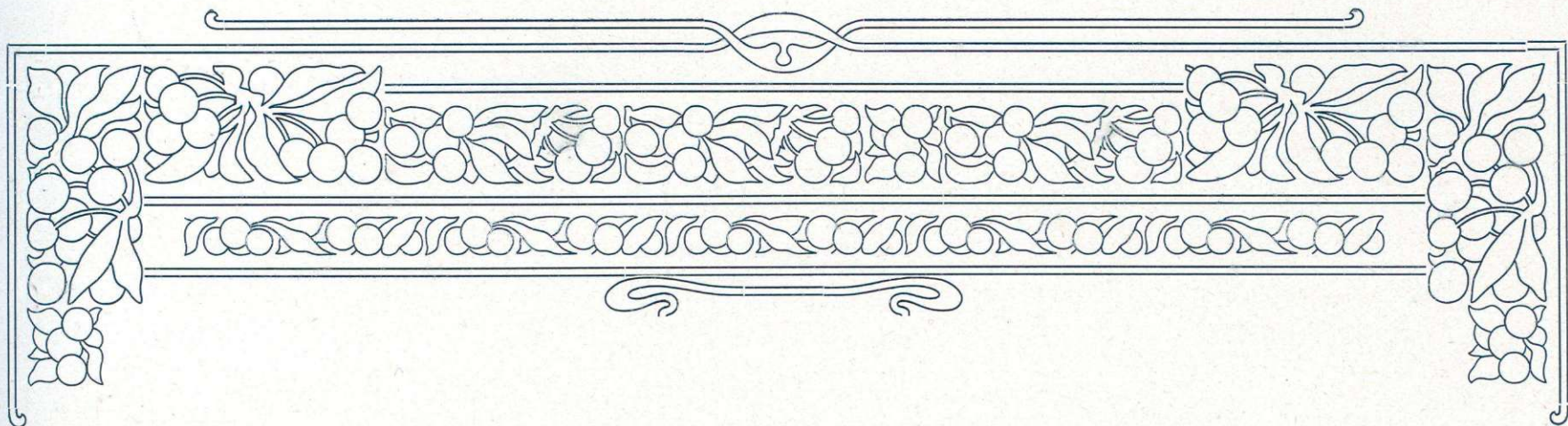
Rešitev nalog za november 1906.

Nal. 254. 1. d4! z različnimi variantami. — Nal. 255. 1. Ser. itd. — Nal. 256. z belim pešcem g5: 1. Tf7! itd. — Nal. 257. 1. Kf2 itd. — Nal. 258. Mat ne samomat: 1. Dg7! itd. — Nal. 259. (Sardoč) 1. Tb4 - c4 itd.

Razno.

V založništvu C. Brügel & Sohn v Ansbachu izšel je „Schachjahrbuch für 1906. I. Theil“; lično vezano stane 2 M. Z znano pridnostjo jo je sestavil L. Bachmann. Podaja v knjigi partije vseruskega narodnega turnirja v Petrogradu in one

petrograjskega šah. občestva. Iz severne Evrope dobimo tukaj tudi partije nordskega in ostendeskega turnirja. Tudi Amerika ni pozabljena. Kot nameček je pridanih 122 nalog po največ odlikovanih v različnih problemskih turnirjih v l. 1905. Nal. 56 je pogrešno natisnjena, nal. 121 je pa mat v 4 potezi ne v 3. Kakor sploh se delo samo ob sebi že priporoča! Sežite po njem! — Šaholjubom: Hvala za priznanje v preteklem letu — ostanite nam zvesti tudi letos. Gojenje šaha je tudi znamenje narodne izobrazbe. Po skromnih močeh si bomo prizadevali različnim nasvetom priti v okom s prošnjo, da se skoraj nezogibljivih nedostatkov ne vrže na veliko vago! † Pozdrav vsem!

Brat Edvard.

Zgodba iz sanj. — Spisal Ivan Cankar.

(Konec).

III.

Vpisani spalni halji je ležal Traven na zofi in je kadil iz dolge pipe, ki je segala s svojim svilenim čopkom do tal.

„Ubogi Edvard!“ — je zavzdihnil in je puhnil dim proti stropu.

Za okroglo mizo, napol v senci, je sedela gospa Travnova. Bel, kakor od porcelana, je bil njen obraz; bel, trd in miren; nič več ni bilo bojazni na njem, komaj da je bila otrpla žalost.

Zavzdihnil je Traven, gospa ni odgovorila in se ni genila.

„Mislim, da bi ga spet vtéknil!“ je govoril Traven z mirnim, skoro zaspanim glasom. „Če bi se take reči godile v mestu — v božjem imenu! Ampak tukaj so ljudje zabiti in babjeverni in tako si pripovedujejo dolge bajke . . . Neprijetno je človeku, če gre po cesti in povesi irhasti sosed oči pred njim in zakašlja . . .“

Kadil je, da bi pipa ne ugasnila, gospa pa je izpregovorila hladno in leno, kakor o vremenu.

„Prej si bil tat, zdaj si pa razbojnik!“

Traven se je narahlo nasmehnil izpod pipe.

„Ljubeznive niso tvoje besede, toliko je dognano! Ampak ljubeznivosti nisem zahteval nikoli in je tudi nimam rad — prestar sem, da bi lizal bonbone . . . Vendar pa bi rad vedel, kaj si mislila s tistim razbojnikom!“

„Ukazal si jim in si jim plačal, da ga ubijejo!“

„Kaj?“ je vzdignil obrvi Traven in je vzel pipo iz ust; toda ob vsem začudenju je ostal na ustnicah porogljivi nasmeh.

„In zaklenil si ga v izbo in si ukazal, da naj mu ne dajo ne vode ne kruha . . .“

„Kaj?“

„In si jih postavil na hodnik, ko je bil s pestmi in z glavo ulomil duri, in si jim naročil, da naj ga pobijejo na tla . . .“

„Kaj?“

„In ko je ležal snoči na cesti, si stal ob oknu in si se smejal, ker si mislil, da je mrtev.“

Traven je prižigal pipo, ki mu je bila ugasnila; čakal je dolgo, preden je odgovoril; njegov obraz je bil tako miren kakor prej, samo obrvi so bile nekoliko vzdignjene.

„Zelo zanimivo je, kar si povedala . . . zelo zanimivo . . . Ampak čuj, Helena . . . zakaj pa nisi povedala te lepe zgodbe tistim gospodom, ki bi se tudi jako zanimali zanjo . . . jako zanimali, še bolj nego jaz?“

Gospa je molčala.

„Glej . . . torej veš sama, da so bajke, izmišljene za kratek čas . . . veliko fantazije ima naš narod . . . Ampak še to mi povej: kaj res misliš, recimo, da bi ga rad videl mrtvega na cesti?“

Njegove oči so pogledale tako zlobno in porogljivo, da se je gospa zgenila kakor v nenadni bojazni.

„Kaj pa bi mi koristilo, če bi ležal ubit na cesti? Sitnosti bi imel in drugega nič in tudi pogreb bi ne bil zastoj . . . Ne meni — kaj misliš, komu bi bila prijetna njegova smrt?“

Smehljaj se je, gospa pa je strmela nanj z velikimi očmi, polnimi groze.

„Tebi!“ se je zasmel. „O, ne misli nikar, da sem tako zabit in rovtarski človek! In če se pečam z živinorejo, še ni potreba, da se ne bi pečal s psihologijo . . . Recimo, da bi obležal na cesti: zelo romantiški dan bi bil, zelo romantiški teden. Ampak obup bi minil, minilo bi kričanje, tudi solze bi se posušile in ostala bi samo še tista estetična, sentimentalna žalost, ki jo imajo ženske tako rade . . . Ali nisem bistro premislil? Ali nisem dobro uganil? . . . Dobro delo bi bilo, usmiljeno delo, jaz pa imam talente za vsako drugo čednost, samo ne za usmiljena dela . . .“

Groza je bila na njenih licih.

„Sam si se obtožil!“ je izpregovorila tiho.

„Kedaj? S katero besedo? Kakor so bile moje besede prijazne, so bile tako lepo in skrbno stavljene, da ne izpuliš greha iz njih, če ga iščeš z dvojnimi naočniki . . . Saj to je vse modrosti začetek: kdor je previden, ni grešnik; čednosten človek se razločuje od grešnika samo po svoji večji previdnosti . . . Kako zelo me veseli, Helena, da sediva po dolgem času in po marsikaterem sporu spet tako lepo drug drugemu nasproti ter se pogovarjava o imenitnih vprašanjih življenja in filozofije!“

Na njenih ustnicah, ki so se komaj narahlo zgenile, se je prikazal stud.

„Globoko si premislil, dobro si uganil — ampak kaj bi storil, če si se nazadnje vendarle zmotil? Če je bil račun napačen, ko si že potegnil črto, da bi sešteval?“

„Nisem se zmotil, tvoj obraz razodeva!“ odgovoril je Traven mirno.

Trepetaje so se nasmehnile njene ustnice.

„Kaj se ti ne zdi, da bi bilo še bolj romantiško nego tista smrt in tista sentimentalna žalost . . . da bi bilo še bolj romantiško, če bi midva sama, Edvard in jaz, opravila tvoj posel, zadovoljno in ljubezni v slavo?“

„Kakšen posel?“ se je začudil Traven.

Veseleje se je nasmehnila gospa, njene oči so se zasvetile.

„Ti sediš na divanu in pušiš pipo in nama točiš trpljenje iz kozarca . . . kapljo do kaplje, zelo počasi in potrpežljivo . . . Velik je kozarec, zvečer skoro izprazen, jutraj že spet poln . . . in daleč je še tisti dan, ko bo kanila iz njega poslednja kaplja . . .“

„Res, daleč je!“ se je nasmehnil Traven in tudi gospa se je nasmehnila.

„Toda glej, če bi se zgodilo, da bi ti stopila po tihotapsko za hrbet in bi ti iztrgala iz roke kozarec in bi izpila na dušek?“

Traven se je nekoliko vzdignil, vzel je pipo iz ust in se je naslonil s komolcem na divan.

„Govori krščansko, ne razujem!“

„Saj si prej globoko premislil, dobro si uganil, da trpljenje naenkrat izpito, v eni sami uri zavžito, ni trpljenje . . . in da ostane po njem za spomin tista sentimentalna žalost, ki jo imajo ženske tako rade . . . Kaj nisi rekel?“

Nemir se je prikazal v njegovih očeh.

„Dobro sem merila, zadela sem!“ se je zasmejala gospa z zvonkim glasom. „Zakaj se čudiš? Mojster si bil, ki mu ni enakega, in zdaj ne strmi, če te je učenec poslušal!“

„Kaj nameravaš?“

Gledal ji je v obraz pazljivo in srepo, da bi zalotil skrivnost v njenih očeh; toda njene oči so se smejale, kakor izpod pajčolana.

„Saj to je, prijatelj, to je skrivnost! Daj, povej mi, kaj nameravaš! Komaj bi razodel, bi ne bilo več skrivnosti, in tako bi ne bilo več strahu, ne trpljenja, ne žalosti . . . Vsa groza je v skrivnosti, to si globoko premislil, dobro uganil . . . Trpljenje ni v udarcih, ne v besedah, še komaj v očeh . . . v bojazni je trpljenje, v hudi slutnji, v trepetajočem pričakovanju . . .“

„Kaj nameravaš?“

Vzdignil se je bil popolnoma na divanu, odložil je pipo in njegov obraz, osoren in trd, je razodeval sirovo zlobo.

„Daj, boj se zdaj, sluti, trepeči, pričakuj! . . . Kaj ti donese jutrišnji dan, še ta večer, še ta ura? Stopi k durim, odpri s tresočo roko — kdo stoji zunaj? . . . Ne zaspi, ne zatisni oči — že pol v sanjah, pol že v živi bojazni boš planil in boš strmел v temo! . . . Glej, bila sem nekoč v Parizu . . .“

Gledal je temno nanjo in ni odgovoril.

„Tam v Parizu sem se seznanila z blagim človekom, ki je bil zdravnik. In tisti zdravnik mi je dal nekoč . . . zakaj človek nikoli ne ve, kaj mu donese prihodnost . . .“

„Kaj ti je dal?“ je vprašal s hripavim glasom.

„Kdo?“

„Tisti zdravnik.“

Gospa je vzdignila obrvi visoko in se je zasmejala.

„Ali se ti je zbledlo, prijatelj? O kakem zdravniku sva govorila? Kaj nisva govorila o tistem indskem fakirju, ki sva ga videla v Nici?“

Travnov obraz je zabrekel od srda.

„In kaj bi rekla, če te zaklenem v to izbo . . . ali tja doli, kjer je nekdo tulil nekoč?“

„Saj so duri tam in tudi ključ je v ključavnici: zakleni! In če misliš, da je izba tam doli bolj prijazna — pojdiva!“

Premeril je izbo z dolgimi koraki, stisnjene pesti na hrbtu, vrat upognjen.

Postal je pred njo.

„Varuj se!“ je izgovoril skoro šepetaje.

Ona mu je pogledala v lice z jasnim smehljajočim pogledom.

„Ali sva opravila za nocoj?“ je odgovorila mirno, kakor da je bila vprašala: „Kaj boš večerjal nocoj?“

Traven je vrgel pisano suknjo na divan, okrenil se in je šel. V veži je ugledal hlapca, ki je ležal na klopi in dremal. Traven ga je sunil s pestjo v rebra.

„Kaj je praznik?“

Hlapec se je komaj ozrl in mu je odgovoril osorno:

„Zame je zdajle praznik!“

Traven je hotel udariti, toda roka mu je omahnila in psovka je ostala na jeziku neizgovorjena. Ko je stopil pred hišo, se je pogladil po čelu; neprijetna misel, zla slutnja je bila v srcu . . .

Gospa se je napotila od izbe do izbe, kakor da se je vrnila z dolgega popotovanja. S tihim korakom je hodila, kakor hodi človek po samotnem kraju, kjer so nekoč, pred davnim časom, živeli in umrli poslednji ljudje. Naposled je stopila v temno izbo in je odgrnila zastor od visokega okna.

Večerna luč je zasijala na gole stene. Debel prah je ležal na tleh, od stropa so visele dolge pajčevine. Ena sama podoba v zaprašenem črnem okviru je stala v kotu na tleh, v zid obrnjena. — Gospa je vzdignila podobo in jo je gledala dolgo. Obraz dekleta je bil, otroka še skoraj; čisto bel obraz z velikimi, temnorjavimi očmi. V okvir so bile ob strani z nožem izrezane besede, razvrščene kakor verzi:

Ženo in dom izgubil
in luč božjo,
nikoli vere izgubil,
nikoli upanja,
nikoli ljubezni.

Gospa je postavila podobo v kot, obrnila jo je v zid, kakor je stala poprej. Morda v večerni luči, morda v tihi misli se je zasvetil njen obraz in — morda od večerne luči, morda od tihe misli — je bila, obžarjena boleost, zapisana na njem. V tem trenutku je bil njen obraz natanko podoben tistemu, ki je gledal s slike z velikimi, otroškimi očmi.

„V ljubezni je luč božja, in v resnični veri je, in v trdnem upanju!“ . . .

Ko se je zmračilo, je oblekla črno obleko in je zastrla s pajčolanom obraz.

IV.

Traven je šel počasi preko vrta. Zla slutnja, ki se mu je bila zgenila v srcu, je rasla in se je razlila, prepojila ga je vse do nohtov.

„Kaj bi ženska? Z besedo udari, z roko nikoli . . .“

Ob misli nanjo so mu zakrvavele oči. Tako sovraži človek, ki je zahteval ljubezni in je dobil stud in strah za vbogajme.

„Dokler ne bo klečala pred menoj . . . dokler mi kolen ne bo objela . . .“

Spomnil se je na tisto uro, ko ji je na solnčni verandi, ob jasni pomladi, pod dišečim zelenjem nateknil poročni prstan. Stala je pred njim kakor

otrok, zardela in plaha . . . Nenadoma je okrenila glavo in prej zardeli obraz je prebledel . . . pred trenutkom še otrok, je bila nenadoma ženska, ki je spoznala. Na verando je bil stopil brat Edvard, truden, zamišljen, obraz bled in skoro brezizrazen. „Ne, ne!“ je vzkliknila nevesta in je hotela sneti prstan. Traven je bil ves prestrašen in osupel in jo je prijel za obedve roki. Ko se je ozrl, je ugledal Edvarda. „Saj je norec!“ je vzkliknil kakor brez uma. „Norec je, Helena, šele včeraj je prišel iz blaznice!“

Edvard je gledal mirno s temnimi, globoko udrtimi očmi, kakor da bi videl zanimiv prizor in drugega nič. „Norec je, nazaj ga bomo poslali!“ je kričal Traven in ni vedel, kaj je kričal. „Kako ste . . . blatni!“ je vzkliknila nevesta, zajokala je naglas in je pobegnila. Zvečer je stala s povešeno glavo pred očetom in materjo in štirinajst dni nato je bila poroka . . . To je bilo pred desetimi leti . . .

Traven je udaril s palico in odsekal od grma golo mladiko.

„O kozarcu si govorila . . . tudi vi ste mi ga napolnili . . . vračam, kar sem dobil . . . Tudi jaz sem trpel, trpite!“

Odpahnil je vrtno duri in je stopil na kolovoz. Za ograjo je bila gosta senca, na zahodnem nebu pa je še gorela večerna zarja. Traven je vzdignil roko, da bi si potisnil klobuk globlje na čelo, ko se je nenadoma zavrtel v kolobarju in se je čudno stemnilo pred njegovimi očmi. Kri mu je zacurljala preko čela in padel je na obraz.

„Da boš drugikrat vedel, kaj se pravi pobijati poštene ljudi! Kar sem dobil, to vračam . . .“

V senco je izginil fant in je veselo zažvižgal.

Pozna noč je bila, ko se je Traven vzdramil. Glava mu je bila težka, žejen je bil in mraz mu je bilo. Ni se spominjal, kje leži in je klical deklo . . . Ko se je spomnil, ga je obšlo kakor bridkost in kakor grenka utrujenost. Zatisnil bi spet oči in bi ležal . . . za zmirom, da bi ne videl več človeku v obraz.

Dvoje senc je hušknilo mimo. Traven se ni oglasil — kakor strah je bilo v njegovem srcu. Vzdignil se je počasi, brez klobuka in brez palice se je opotekal preko vrta. Poslopje je bilo temno, luči nikjer.

„Miha!“ je klical Traven.

Poslopje je bilo tiho, glasu od nikoder.

Nič več ni klical, strah je rasel v njegovem srcu.

Prestopil je prag; veža je bila prazna, njegovi težki, omahujoči koraki so odmevali, kakor po tuji hiši, po samotnem gradu. Ni bilo človeka ne v veži ne v izbah; izumrl je grad in Travna je zazeblo kakor ob razvalinah.

„Helena!“ je zaklical. Skozi odprte duri, od izbe do izbe je odmeval glas in ugasnil.

Traven se je vrnil v vežo in se je nameril na drugo stran, proti dvorišču. Tam je sedela na pragu stara dekla, napol gluha Hana, in je lupila krompir.

„Kje so hlapci?“ je kričal.

„Pijo!“

„Kje?“

„Na fari!“

„Kje je žena?“

„Šla je!“

„Kam?“ je kriknil Traven in zazibalo se mu je pred očmi.

Dekla, ki se dotlej ni bila ozrla nanj, je vzdignila glavo, zakričala je in je pobegnila preko dvorišča. Njegov obraz je bil bled in zabrekel; dolgi curki strjene krvi so se vlekli preko čela in preko lic.

Omahoval je kakor pijan od izbe do izbe, klical je in prosil, kričal in jokal. In z vso silo je bruhalo iz srca spoznanje — ni bilo sovraštvo, ljubezen je bila, tista neizprosna ljubezen človeka, ki ubija in se v kesanju ubija sam.

Traven je legel z obrazom na divan in ga je zmočil s krvjo, ki je kapala počasi iz rane na temenu . . .

*

„Samo jaz sem bil in drug nobeden, ki jima je voščil lahko noč!“

„Jaz sem videla, ko sta stala ob ograji in nisem pozdravila, zato da bi ne videl kdo drugi.“

„Tudi srečno pot sem jima voščil; srečna je pot, če je ljubezen voznik!“

„Kam pojdeta, sama in žalostna?“

„Mlada in vesela! Glej, Francka, meni se zdi, da je treba samo prijazne besede in prijaznega pogleda in ozdravljena je vsaka bolezen in vsaka žalost je pri kraju. Lahko bi mi bilo do smrti hudo, pa če bi tebe pogledal, bi minila bridkost, kakor da je nikoli ni bilo . . .“

Ker je bil večer lep in ker so se razmeknili oblaki in so zasijale zvezde, sta molčala . . .

*

Ob tistem času je vozil koleselj po veliki cesti proti mestu. Voznik je zelo priganjal in od konja se je kadilo.

V vozu sta sedela moški in ženska. On je bil do brade zavrt v težko suktnjo, klobuk si je bil pomaknil skoro do obrvi. Kadar je prišel voz iz sence in se je zasvetilo nebo, se je prikazal bled obraz, upal in bolan.

Ona je bila zavita v črno haljo, širok klobuk je imela na glavi, obraz je zakrival pajčolan.

„Mir . . . mir . . . mir!“ . . . je šepetal.

„Mir!“ je govorila ona. „Še veter ti ne bo dihnil v lice in tudi ne zla beseda in ne teman pogled . . . Tako se bo vzdignila iz miru luč, iz miru in iz ljubezni . . .“

Hladen jesenski veter je pihal, hladno in tiho so sijale zvezde. Voz je zavil mimo hriba, utonil je v noč.

Ko se srečavajo oči . . .

Zložil Zvonimir.

V drhtečem mraku sniva sveta domovina
in tisoč cest se križa čez njo v tihi čas,
devojke breze radostno šušté ob potih,
večer opojni v morju mije si obraz.

In zvezde zlate, sveta angelska očesca,
nad domovino ljubljeno žaré, goré . . .
ob poljih zelenečih, po blestečih cestah
na vzhod, na zapad pestre množice vrvé:

Oči ljubečih žar oči ljubeče vnema,
oči sovražnih blesk v sovraštvu se iskri,
in družijo se srca v plamenih ljubezni,
odbijajo v lesketu hladnih se oči . . .

Tako ljubezen gorka, gnev sovražni hodi
po tisoč cestah v domovini semintjã,
devojke breze šumno pevajo ob potih,
poljane vriskajo . . . budé se srca vsa . . .

Le angelska očesca mirno raz nebesa
čez hrib in dol, čez plan in les blesté, žaré . . .
nad njimi pa v sijaju veličastnem vlada
Gospod vsemira, vekovečni Car zemljé.

